

Introducere în Vechiul Testament

Precizări

Transliterare

Este notată cantitatea vocalică. Consoanele transliterate au următoarele corespondente:

ʾ	litera alef (corespunde unei aspirații ușoare, asemănătoare spiritului lin din lb. greacă)
ʿ	litera ayn (corespunde unei aspirații guturale, asemănătoare spiritului aspru din lb. greacă, dar nepronunțându-se <i>h</i>)
e	(e scris exponențial) <i>šewa</i> mobil, se pronunță ca un e scurt
<u>b</u>	v
<u>h</u>	h aspirat
<u>h</u>	h gutural din limba arabă
<u>h</u>	(h scris exponențial) <i>he</i> final, nu se pronunță
<u>k</u>	h gutural
š	ș românesc
š	ț românesc
ṭ	t aspirat

Bibliografie generală

Tabelele cărților au avut la bază următoarele cărți de studiu biblic (germ. *Bibelkunde*):

Claus Westermann, *Abriß der Bibelkunde*, Stuttgart ¹³1991; Manfred Oeming, *Bibelkunde Altes Testament*, Stuttgart 1995; Martin Rösel, *Bibelkunde des Alten Testaments*, Neukirchen-Vluyn 1996; Hellmut Haug, *Bibelkunde im Überblick*, Stuttgart 1997; Matthias Augustin / Jürgen Kegler, *Bibelkunde des Alten Testament*, Gütersloh ²2000.

Informațiile de bază au fost preluate din următoarele introduceri:

Childs, Brevard S., *Introduction to the Old Testament as Scripture*, London 1979; Paul Nadim Tarazi, *The Old Testament. An Introduction*, New York I: 1991, II: 1994; III: 1996; Otto Kaiser, *Grundriß der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments*, Gütersloh I: 1992, II: 1994, III: 1994; Werner H. Schmidt, *Einführung in das Alte Testament*, Berlin/New-York ⁵1995; Hans Jochen Boecker ș.a., *Altes Testament*, Neukirchen-Vluyn ⁵1996; Erich Zenger et al., *Einleitung in das Alte Testament*, Stuttgart etc ⁴2001; Vladimir Prelipcean ș.a., *Studiul Vechiului Testament, pentru Institutele teologice*, București ²1985; Petre Semen, *Așteptând mântuirea*, Iași 1999; Petru Sescu (coord.), *Introducere în Sfânta Scriptură*, Iași 2001.

CANONUL VECHIULUI TESTAMENT

Bibliografie: John H. Hayes, *An Introduction to Old Testament Study*, Nashville 1980; Roger Beckwith, *The Old Testament Canon of the New Testament Church and Its Background in Early Judaism*, London 1985.

Canon înseamnă lista cărților normative pentru o comunitate. În acest sens, cuvântul grecesc canon (ὁ κανὼν) a fost folosit de către literații din Alexandria pentru programa școlară a operelor clasice recomandate pentru studiul literar. Pentru prima dată a fost aplicat cărților biblice în sec. 4 dHr. Canonul Vechiului Testament desemnează lista cărților vechi-testamentare considerate ca regulă a credinței.

Comunitățile religioase care au primit VT sau o parte a sa ca normă a credinței au fost foarte variate, prin urmare și canonul VT folosit de aceste comunități prezentând diverse forme. Dintre acestea amintim:

1. canonul samaritean.
2. canonul de la Qumran.
3. canonul ebraic (identic este și cel protestant)
4. canonul Septuagintei
5. canonul Bisericii romano-catolice
6. canonul Bisericii Ortodoxe

Canonul samaritean și canonul de la Qumran

Comunitatea samariteană, ruptă din iudaism în sec. 2 îdHr., recunoștea doar autoritatea Pentateuhului.

În canonul de la Qumran sunt incluse cărți apocrife (1 Enoh, Cartea Jubileelor etc.) și producții literare proprii comunității; cărțile din categoria *Scrieri* (cf. canonul ebraic *infra*) nu sunt bine definite, după cum o dovedește o Psaltire găsită în grota a 11-a, care conține 41 de psalmi biblici (cu modificări și aranjați în altă ordine) + 8 nebiblici.

Canonul ebraic

Canonul ebraic cuprinde 24 de cărți, numărul fiind menționat pentru prima dată în apocrifa *4Ezra* 14:45 (II jumătate a sec. 2 dHr.) și în Talmud (tratatul *Baba' batra'*), devenind tradiția generală iudaică.

Iosif Flaviu (*Contra lui Apion* 1:8) menționează 22 de cărți (după numărul literelor ebraice), unind *Jud.* cu *Rut* și *Ier.* cu *Plâng.*; este singurul din mediul iudaic care vorbește de 22 de cărți, ideea fiind preluată și transmisă ulterior doar de scriitorii creștini.

Dacă numărăm fiecare carte în parte dintre cele duble

și pe cele ale profeților mici se obțin **39 de cărți**. După cum se observă din tabelul de la p. 4, cărțile *Ios.*–*2Reg.*(MT)/*4Reg.*(LXX) sunt numărate printre scrierile profetice: Iosua și Samuel sunt într-adevăr considerați profeți (*Sir.* 46:1.13.15), iar în *1-2Reg.*(MT)/*3-4Reg.*(LXX) activează profeți precum Natan, Ahia din Șilo, Miheia fiul lui Imla, Ilie, Elisei, Isaia și profeteasa Hulda.

Canonul ebraic este tripartit: Legea (*tōrā^h*), Profeții (*n^ebī^rīm*) și Scrierile (*k^etūbīm*); de aici Biblia ebraică se numește și *Tānāk*, acronim de la denumirea ebraică a celor 3 părți (*t–n–k*). Legea reprezintă partea cea mai sfântă, Profeții sunt interpretarea Legii, iar Scrierile exprimă modul împlinirii Legii. Legea este citită în mod regulat, însoțită de pericope profetice (numite *haftārōt*); dintre Scrieri, cele 5 suluri festive (*m^egīllōt*) se citesc la anumite sărbători: *Rut* (Cincizecime), *Cânt.* (Paști), *Eccl.* (Corturi), *Plâng.* (Comemorarea distrugerii Templului) și *Est.* (Purim).

În sec. 1 dHr. au existat dispute rabinice privind canonicitatea a 5 cărți: *Iez.*, *Plâng.*, *Eccl.*, *Cânt.* și *Est.*, care s-au încheiat cu sinodul de la Yabne din 90 dHr.

Legea se termină cu *Deut.* 34:10:

De atunci nu s-a mai ridicat în Israel prooroc asemenea lui Moise pe care Dumnezeu să-l fi cunoscut față către față, nici să săvârșească toate semnele și minunile cu care Domnul l-a trimis în pământul Egiptului asupra lui Faraon și asupra tuturor dregătorilor lui și asupra a tot pământul lui; nici să facă cu mână tare și cu mari înfricoșări ceea ce a făcut Moise înaintea ochilor a tot Israelul.

Profeții se termină cu *Mal.* 3:22-24:

Aduceți-vă aminte de Legea lui Moise, slujitorul Meu,

căruia i-am dat în muntele Horeb porunci și rânduieli pentru tot Israelul: / Iată că Eu vă trimit pe Ilie proorocul, înainte de a veni ziua Domnului cea mare și înfricoșătoare; / El va întoarce inima părinților către fii și inima fiilor către părinții lor, ca să nu vin și să lovesc țara cu blestem!

Canonul Septuagintei

Deși tradusă de către iudei, Septuaginta a fost ulterior abandonată de către iudaism. În forma actuală, ea cuprinde 53 de cărți și prezintă **influențe creștine**, având inclusă cartea *Odelor*, un florilegiu de rugăciuni format din fragmente biblice atât din VT, cât și din NT (cf. *Oda* 9 = cântarea Mariei *Luc.* 1:46-55 + cântarea lui Zaharia *Luc.* 1:68-79; *Oda* 13 = cântarea bătrânului Simeon *Luc.* 2:29-32; *Oda* 14 = imnul doxologic de la Utrenie). Opinia după care Septuaginta reprezintă canonul biblic al iudaismului alexandrin, spre diferență de Textul masoretic care reprezintă canonul iudaismului palestinian, nu mai este de actualitate.

Biserica romano-catolică și protestantismul

Mergând pe linia Fer. Augustin († 430) și a unor sinoade locale (Hippo 393, Cartagina 397 și 419), Biserica romano-catolică recunoaște 46 de cărți canonice ale VT, împărțindu-le în 2 grupe:

1. proto-canonice – cele 39 de cărți din canonul ebraic
2. deutero-canonice – adică primite ulterior în canon. În conciliul de la Trident în 1546 sunt

primite ca și canonice alte 7 cărți: Tobit, Iudit, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus Sirah, Baruh (cu Epistola lui Ieremia), 1 Macabei și 2 Macabei; în plus sunt recunoscute canonice unele adaosuri la *Est.* și *Dan.* (rugăciunea lui Azaria, cântarea celor 3 tineri, Istoria Susanei, Istoria lui Bel și a balaurului)

Mergând pe linia Fer. Ieronim († 419), în protestantism s-au recunoscut ca și canonice doar cele 39 de cărți ale canonului ebraic, cele considerate de catolici deutero-canonice fiind numite de protestanți apocrife.

Biserica Ortodoxă

Lista canonului pentru Biserica ortodoxă o oferă:

1. sinodul de la Laodiceea din 363 (canoanele 59-60)

Can. 59. Să nu se citească psalmi particulari și nici un fel de cărți necanonice (ἀκανόνιστα βιβλία) în biserică, ci doar cele canonice (τὰ κανονικά) ale Noului și Vechiului Testament. Can 60. Acestea sunt toate cărțile Vechiului Testament care trebuie citite: 1. Geneza lumii, 2. Exodul din Egipt, 3. Leviticul, 4. Numeri, 5. Deuteronomul, 6. Iosua fiul lui Nun, 7. Judecători, Rut, 8. Estera, 9. ale Regilor, întâia și a doua, 10. ale Regilor a treia și a patra, 11. Cronici, întâia și a doua, 12. Ezdra, întâia și a doua, 13. Cartea Psalmilor, 14. Pildele lui Solomon, 15. Ecclesiastul, 16. Cântarea Cântărilor, 17. Iov, 18. Cei 12 profeți, 19. Isaia, 20. Ieremia și Baruh, Plângerile și Epistola, 21. Iezechiel, 22. Daniel.

2. Sf. Atanasie cel Mare († 373), în epistola festivă 39 din anul 367.

⁴Așadar toate cărțile Vechiului Testament sunt în număr de 22, pentru că, după cât am auzit, s-a transmis că

acesta este numărul literelor la evrei; ordinea și numele lor sunt următoarele: prima este Geneza, apoi Exodul, apoi Leviticul, urmat de Numeri și apoi Deuteronomul. Urmând acestora este Iosua, fiul lui Nun, apoi Judecătorii, apoi Rut. Și iarăși, după aceasta cele patru cărți ale Regilor, întâia și a doua fiind considerate o carte, asemenea a treia și a patra. Și iarăși, întâia și a doua a Cronicilor sunt socotite drept o carte. Apoi Ezdra, întâia și a doua sunt de asemenea o carte. După aceasta sunt cartea Psalmilor, apoi Pildele, urmate de Ecclesiast și Cântarea Cântărilor. Urmează Iov, apoi profeții, cei 12 fiind considerați o singură carte. Apoi Isaia, o carte, apoi Ieremia cu Baruh, Plângerile și Epistola o carte, după aceea Iezechiel și Daniel, fiecare câte o carte. Acestea cuprind Vechiul Testament. [...] ⁷Dar pentru o exactitate și mai mare adaug, scriind de nevoie, că sunt și alte cărți pe lângă acestea, necanonice (οὐ κανονιζόμενα), dar stabilite de Părinți să fie citite de aceia care ni s-au alăturat (neofîți) și care doresc instruirea în cuvântul dumnezeirii. Înțelepciunea lui Solomon și Înțelepciunea lui Sirah, și Estera, și Iudita, Tobit și cea care se cheamă Învățătura apostolilor (Didahia), și Păstorul (lui Hermas). Primele, fraților, sunt canonice (κανονιζόμενα), acestea ultime fiind doar de citit (ἀναγιγνωσκόμενα). Dar pentru cărțile apocrife (ἀπόκρυφα) nu este nici un loc de pomenire. Ele sunt invenția ereticilor, care le scriu după bunul plac, aprobându-le și datându-le în așa fel, încât folosindu-le ca pe niște cărți antice, să poată găsi ocazia de a-i induce în eroare pe cei simpli.

Se poate observa că Sf. Atanasie trece *Est.* în rândul celor neincluse în canon, dar [bune] de citit. El păstrează numărul de 22 despărțind *Rut* de *Jud.* Sf. părinte împarte cărțile în 3 categorii: (a) canonice, (b) necanonice, dar bune de citit pentru catehumeni și (c) apocrife – interzise.

Prin aceste două mărturii ajungem la canonul ebraic, cu excepția faptului că atât sinodul, cât și sf. părinte includ unele cărți la *Ier.*: Baruh și Epistola lui Ieremia. Acestea

între timp au fost considerate, cel puțin în Biserica Ortodoxă Române, necanonice.

În Ortodoxie problema canonului nu este foarte clară, așteptându-se din partea unui sinod pan-ortodox o hotărâre în această privință.

Pe de o parte, Biserica Ortodoxă Greacă recunoaște un canon asemănător cu cel romano-catolic, cu excepția cărții Baruh. La sinodul de la Ierusalim din anul 1672 s-au hotărât următoarele:

„Urmând norma Bisericii Catolice [= Universale], numit Sf. Scriptură toate acele cărți, pe care Chiril [Lucaris] le numără în conformitate cu Sinodul de la Laodicea și pe lângă acestea pe acelea, pe care el, fără pricepere și din neștiință, ori mai ales din răutate, le-a numit apocrife: Înțelepciunea cea a lui Solomon, Iudit, Tobit, Istoria Balaurului, Istoria Susanei, Macabei și Înțelepciunea lui Sirah. Căci împreună cu celelalte cărți ale Scripturii dumnezeiești și pe acestea noi le socotim părți adevărate ale Scripturii [...] ... noi pe toate le socotim de cărți canonice și mărturisim că și acestea sunt Scriptură”.

Pe de cealaltă parte, Bisericile Ortodoxe Rusă, Română și Bulgară se păstrează distincția dintre cărți canonice (în număr de 39, după canonul ebraic) și cărți anaghinoscomena.

Pentru Biserica Ortodoxă Română sunt considerate necanonice/anaghinoscomena următoarele:

- 10 cărți:** Tobit, Iudit, Baruh, Epistola lui Ieremia, 3 Ezdra (1 Ezdra LXX), Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus fiul lui Sirah, 1-3 Macabei
- adaosuri** la Estera, Daniel (Rugăciunea lui Azaria, Cântarea celor 3 tineri, Istoria Susanei, Istoria lui Bel și a balaurului), Iov, Psalmi (Ps. 151), 2 Paralipomena (Rugăciunea lui Manase)

Începând cu ediția din 1968 a *Bibliei sinodale*, cărțile anaghinoscomena sunt adăugate la sfârșitul VT.

<i>Canonul ebraic</i>	<i>Canonul Septuagintei (cu siglele Bibliei sinodale)</i>
<p>I. Tōrā^h („Legea” = Pentateuhul)</p> <ol style="list-style-type: none"> B^crē’šīt („La început” = Facerea) Š^cmōt („Numele” = Ieșirea) Wa-yiqrā’ („Și a spus” = Leviticul) B^cmidbar („În pustiu” = Numeri) D^cḅārīm („Cuvintele” = Deuteronomul) <p>II.a. N^cḅrīm riš’ōnīm („Profeții anteriori”)</p> <ol style="list-style-type: none"> Y^chōšu’a (Iosua) Šōf’īm (Judecători) Š^cmū’ēl (Samuel = 1-2 Regi) M^clāqīm (Regi = 3-4 Regi) <p>II.b. N^cḅrīm ’aḥ^arōnīm („Profeții posteriori”)</p> <ol style="list-style-type: none"> Y^cša’yāhū (Isaia) Yirm^cyāhū (Ieremia) Y^cḥezqē’l (Iezechiel) T^crēy ’āsār (cei 12 profeți mici) <p>Hōšēa^c Yō’ēl ’Āmōs ’Ōḅadyā^h Yōnā^h Mīkā^h Naḥūm Ḥ^aḅaqqūq</p>	<p>I. Legea</p> <ol style="list-style-type: none"> Genesis (= Facerea) <i>Fac.</i> Exodos (= Ieșirea) <i>Ieș.</i> Leuitikon (= Leviticul) <i>Lev.</i> Arithmoi (= Numeri) <i>Num.</i> Deuteronomion (= Deuteronomul) <i>Deut.</i> <p>II. Cărți istorice</p> <ol style="list-style-type: none"> Iēsous (= Iosua) <i>Iosua</i> Kritai (= Judecători) <i>Jud.</i> Routh (= Rut) <i>Rut</i> Basileiōn a' (= 1 Regi) <i>1Reg.</i> Basileiōn b' (= 2 Regi) <i>2Reg.</i> Basileiōn g' (= 3 Regi) <i>3Reg.</i> Basileiōn d' (= 4 Regi) <i>4Reg.</i> Paraleipomenōn a' (= 1Paralipomena) <i>1Paral.</i> Paraleipomenōn b' (= 2Paralipomena) <i>2Paral.</i> Esdras a' (= 3 Ezdra) <i>3Ezd.</i> Esdras b' (= Ezdra și Neemia) <i>1Ezd. + Neem.</i> Esthēr (= Estera) <i>Est.</i> Ioudith (= Iudita) <i>Iudit.</i> Tōbit (= Tobit) <i>Tob.</i> Makkabaiōn a' (= 1 Macabei) <i>1Mac.</i> Makkabaiōn b' (= 2 Macabei) <i>2Mac.</i> Makkabaiōn g' (= 3 Macabei) <i>3Mac.</i> Makkabaiōn d' (= 4 Macabei)

<p>Š^efanyā^h Ḥaggay Z^eḵaryā^h Mal'ākī</p> <p>III. K^etūbīm („Scrierile”) 14. T^ehillīm (Psalmii) 15. 'Iyyōb (Iov) 16. Mišlēy (Pilde) 5 m^egillōt (suluri festive): 17. Rūt 18. Šīr ha-ššīrīm (Cântarea cântărilor) 19. Qōhelet (Ecclesiastul) 20. 'Ēyḵā^h („Cum” = Plângeri) 21. 'Estēr (Eстера) 22. Dāniyyē'l (Daniel) 23. 'Ezrā'-N^eḥemyā^h (Ezdra și Neemia) 24. Dibrēy ha-yyāmīm („Cuvintele zilelor” = Cronici = Paralipomena)</p>	<p>III. Cărți poetice 24. Psalmi (= Psalmi + Ps. 151) Ps. 25. Ōdai (= Ode) 26. Paroimiai (= Pilde) Pild. 27. Ekklēsiastēs (= Ecclesiastul) Eccl. 28. Asma (= Cântarea cântărilor) Cânt. 29. Iōb (= Iov) Iov 30. Sophia Salōmōnos (=Înțel lui Solomon) Înțel. 31. Sophia Sirach (= Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirach) Sir. 32. Psalmi Solomōntos (= Psalmii lui Solomon)</p> <p>III. Cărți profetice 33. Ōsēe (= Osea) Os. 34. Amōs (= Amos) Am. 35. Michaias (= Miheia) Mih. 36. Iōēl (= Ioil) Ioil 37. Abdiou (= Avdie) Avd. 38. Iōnas (= Iona) Iona 39. Naoum (= Naum) Naum 40. Ambakoum (= Avacum) Avac. 41. Sophonias (= Sofonie) Sof. 42. Aggaios (= Agheu) Ag. 43. Zacharias (= Zaharia) Zah. 44. Malachias (= Maleahi) Mal. 45. Ēsaias (= Isaia) Is. 46. Ieremias (= Ieremia) Ier. 47. Barouch (= Baruh) Bar. 48. Thrēnoi (= Plângeri) Plâng. 49. Epistolē Ieremiou (= Epistola lui Ieremia)</p>
---	--

	<p>50. Iezekiēl (= Iezechiel) Iez. 51. Sousanna (= Susana) 52. Daniēl (= Daniel) Dan. 53. Bēl kai drakōn (= Bel și balaurul)</p>
--	--

TEXTUL VECHIULUI TESTAMENT

Bibliografie: Ernst Würthwein, *Der Text des Alten Testaments. Eine Einführung in die Biblia Hebraica*, Stuttgart ⁵1988.

Tradiții textuale

Textul Vechiului Testament s-a păstrat în 3 tradiții textuale:

1. **textul masoretic (MT)**
2. **Septuaginta (LXX)**
3. **Pentateuhul samaritean (Sam)**

Toate cele 3 tradiții textuale sunt atestate deopotrivă în textele de la Qumran.

Textul masoretic (MT)

Textul masoretic (MT) își derivă numele de la masoreți, învățați iudei care s-au ocupat de transmiterea textului (termenul derivă în ultimă instanță din ebr. *māsōret* „tradiție”).

Inițial VT a fost scris cu alfabet paleo-ebraic (fenician), ulterior cu alfabetul ebraic pătrat, numit așa

datorită formei literelor. Scrierea ebraică, asemeni altor scrieri afro-asiatice (feniciană, egipteană) nota doar consoanele.

În sec. 1 dHr. textul a fost supus unor modificări de către așa numiții **soferimi** (*sōfērīm*). Acestea au constat în:

1. fixarea lecturii textului. Au fost numărate literele, inclusiv așa numitele „mame ale citirii” (matres lectionis, litere ale alfabetului care devin ajutoare ale pronunției). S-a omis în câteva cazuri conjucția „și”. S-a hotărât modul de pronunție în cazuri neclare.
2. 23 de corecturi (*tiqqūnēy sōfērīm*), unele semnalizate (ex. *Fac.* 18:22 „Iahve stătea înaintea lui Avraam” corectat în „Avraam stătea înaintea lui Iahve”), altele nesemnalizate (înlocuirea numelui zeului Ba'al din câteva nume de persoană cu substantivul *bōšet* „nelegiuire” – ex. *2Reg.* 2:8 Ișboșet se numea de fapt Ișbaal).

În anul **90 dHr.** un **sinod ebraic** ținut în localitatea **Yabne** (numită grecizant și Iamnia) din Palestina a consfințit opera soferimilor, impunând un text unitar consonantic al VT și stabilind canonul cărților VT.

Talmudul babilonian (*N^edārīm* 37b) decretează această operă de critică textuală avant-la-lettre ca fiind inspirată:

„Rabi Isaac a spus: Pronunția fixată de soferimi, omiterile scribilor, cuvintele citite care nu sunt însă scrise în text și cuvintele scrise în text care nu sunt citite, toate acestea sunt lege a lui Moise.”

După soferimi, textul a fost îmbogățit de către **masoreți** prin:

1. fixarea vocalelor (sec. 9-11 dHr.) și a semnelor de cantilație (accente cu rol sintactic și muzical).

S-a impus sistemul vocalic tiberian, care era infralinear, adică în general vocalele erau notate sub consoane.

2. întocmirea masorei. Masora este un corpus de informații despre text (de câte ori apare un cuvânt, cum trebuie citit un cuvânt neclar); tot din acest context face parte și împărțirea textului în secțiuni mari (numite „reguli” *s^edārīm*), pericope (*p^erāšōt*) și chiar versete nenumerate (*p^esūqīm*).

Textul ebraic s-a păstrat în următoarele **manuscrise** importante:

1. textele de la Hīrbet-Qumran. În 11 grote la V de Marea Moartă au fost găsite între 1947-1953 numeroase fragmente de manuscrise în limba ebraică, printre care și texte biblice vechi-testamentare. Cel mai important este marele sul al lui Isaia (1QIs^A), care cuprinde integral cartea profetului. Au fost descoperite fragmente din fiecare carte a VT, cu excepția lui *Est*.
2. papirusul Nash (sec. 2 îdHr.)
3. fragmente din gheniza din Cairo (sec. 5 dHr.). Gheniza era o cameră specială în sinagogi, în care depuneau manuscrisele uzate, pentru a fi supuse distrugerii timpului.
4. manuscrise ale familiei de scribi Ben 'Așer:
 - a. Codexul de la Cairo (*Ios.*-profeți) din anul 896
 - b. Codexul de la Aleppo din anul 930
 - c. Codexul de la Leningrad/Petersburg (*Codex Leningradensis*) din anul 1008. **Este cel mai vechi manuscris integral al VT păstrat!!!**

Edițiile tipărite ale MT au început în sec. 16. Ultima mare ediție (a patra) a textului masoretic este *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), apărută – cum îi arată numele – în Stuttgart (Germania), editată de Karl Elliger și Wilhelm Rudolph între 1967-1977. Are la bază Codexul de la Leningrad. În prezent se fac pregătiri pentru tipărirea ediției a 5-a, *Biblia Hebraica Quinta*.

Septuaginta (LXX)

Numele latinesc de *Septuaginta* are în spate legenda menționată în *Scrisoarea lui Aristeas*. În ea se povestește cum regele Ptolemeu II Filadelful (284-246) al Egiptului găzduiește 72 de învățați evrei din Palestina (lat. *septuaginta* = 70), trimiși de marele preot Eleazar pentru a traduce Pentateuhul în lb. greacă.

În realitate LXX a apărut din nevoia cultică a comunității evreiești din Alexandria (Egipt) de a poseda scrierile sacre în limba pe care o înțelegeau, limba greacă (dialectul κοινή „limba comună”). Ea a început în sec. 3 și s-a încheiat în sec. 2 îdHr, după cum atestă prologul la *Sir*.

S-au emis două păreri cu privire la traducerea LXX: (a) Paul de Lagarde a considerat că a fost o singură traducere, pe când (b) Paul Kahle a considerat că inițial au circulat mai multe traduceri, unite ulterior în LXX.

Textul LXX a fost dezavuat de către evrei după ce creștinismul a preluat LXX și s-a folosit de ea în polemicile cu evreii. De ex. *Is. 7:14* are în LXX termenul „fecioară” (παρθένοϛ), pe care creștinii îl interpretau mariologic.

LXX a devenit astfel traducerea VT utilizată exclusiv de Biserica creștină veche. Trebuie însă reținut că LXX

conține un canon VT **diferit** de canonul biblic bisericesc (ortodox și romano-catolic), în sensul că în ea se găsesc și cărți considerate apocrife: *4 Macabei* și *Psalmii lui Solomon*.

Din cauza copierii intensive, au apărut însă și deviații în text, fapt ce a necesitat revizuirii. După informația Fer. Ieronim, în vechime circulau 3 astfel de revizuirii (recenzii) ale LXX: (a) recenzia lui Origen († 254) din *Hexapla*, o monumentală lucrare de critică textuală antică, (b) recenzia lui Hesichius din 311 și (c) a lui Lucian.

Textul LXX s-a păstărit în 3 **manuscrite** importante:

1. Codex Vaticanus – sec. 4
2. Codex Sinaiticus – sec. 4
3. Codex Alexandrinus – sec. 5

Ediția clasică tipărită a LXX, folosită și în prezent, este cea a lui Alfred Rahlfs din 1935.

Pentateuhul samaritean (Sam)

Sam cuprinde, așa cum îi arată și numele, doar Pentateuhul. A apărut în contextul separării comunității samaritene de comunitatea iudaică în sec. 2 îdHr. Prezintă aproximativ 6.000 de diferențe față de MT, în general minore. Unele însă sunt intenționate, de pildă inserarea menționării muntelui Garizim în cadrul *Decalogului* sau înlocuirea referirii la mt. Ebal din *Deut. 27* cu același mt. Garizim. Prin aceasta, templul samaritean de pe muntele Garizim, ridicat în urma separării de iudaism, apare ca legitim.

Traduceri

Traduceri vechi

Pe lângă LXX, au fost și alte traduceri grecești (sec. 2 dHr.):

1. traducerea lui Aquila, prozelit iudeu, foarte literală.
2. traducerea lui Symmachus
3. traducerea lui Theodotion

Alte traduceri vechi:

1. *Vulgata* – în lb. latină; tradusă de către Fer. Ieronim între 390-405 după MT, cu sprijinul papei Damasus
2. *Pešittā* – în lb. siriacă; probabil sec. 2 dHr. după MT

Traduceri moderne străine

Traducerile occidentale s-au orientat după MT.

1. franceză

- a. *La Bible de Jérusalem* (BJ) – 1956 (revizuită 1973); catolică, tradusă de călugării dominicani de la Școala Biblică din Ierusalim. Are ample note explicative, foarte documentate.
- b. *Traduction Œcuménique de la Bible* (TOB) – din 1972, integral în 1988; tradusă de catolici și protestanți. De asemenea prezintă note explicative utile.

2. engleză

- a. *King James' Version* (KJV) – 1611 (în prezent

- actualizată); folosită de Biserica anglicană
- b. *Revised Standard Version* (RSV) – 1952; o revizuire americană cu originea în KJV. Este o traducere literală foarte apreciată, mai nou existând o versiune îmbunătățită, *New Revised Standard Version* (NRSV) (1989), care a adoptat traduceri neutre pentru cazurile în care originalul ebraic alegea genul masculin (ex. *Ps.* 1: RSV: „fericit bărbatul...”; NRSV: „fericiți cei care...”).
 - c. *New International Version* (NIV) – 1982 în America. Este o traducere mult mai liberă decât RSV; este cea mai utilizată traducere modernă în engleză.
- #### 3. germană
- a. *Einheitsübersetzung* (EÜ) [traducerea unitară] – catolică; Psalmii și Noul Testament în traducere ecumenică
 - b. *Lutherbibel* – 1534 (în prezent actualizată); tradusă de reformatorul Martin Luther; folosită de Biserica luterană

Traduceri românești

1. Traduceri după MT

- a. Traducerea lui Dumitru Cornilescu (teolog ortodox care a trecut la confesiunea evanghelistă) – 1923; sprijinită de prințesa Raluca Calimachi, sponsorizată de Societatea Biblică Britanică; adoptată de confesiunile neo-protestante din România

puncte pozitive: limbaj actualizat; textul este împărțit în subcapitole cu titluri sugestive; note explicative; **puncte**

negative: termeni traduși tendențios (ex. *Is.* 10:10-11 „icoane” pentru „idoli”); prea puține trimiteri la locurile paralele

2. Traduceri după LXX

- a. *Biblia sinodală* – 1914, sprijinită de regele Carol I
- b. *Biblia sinodală, ediția jubiliară* – 2001, tradusă de IPS Bartolomeu Anania, arhiep. Clujului

puncte pozitive: note explicative (multe dintre ele referitoare la traducerea propriu-zisă); **puncte negative:** câteodată sunt utilizați termeni învechiți (ex. *Fac.* 1:24: „puiască pământul puiță de ființă vie”); puține trimiteri la locurile paralele; nerespectarea cu strictețe a textului LXX (cf. *Ier.* 23:5 unde apare „mlădiță” după MT, deși LXX are „răsărit”)

- c. *Septuaginta* – din 2004 (neterminată, până în 2005 au apărut 3 vol.), tradusă de Cristian Bădiliță și alții

puncte pozitive: note explicative ample; **puncte negative:** notele sunt preluate din ediția franceză a LXX, părinții apusei având prin urmare o pondere mult mai mare față de cei răsăriteni

3. Traduceri mixte

- a. *Biblia sinodală* – 1938 tradusă de Vasile Radu și Gala Galaction după MT, confruntată și LXX; ediții în 1944, 1982, 2002

puncte pozitive: multe trimiteri la locuri paralele; hărți; tabele cu măsuri și greutate; **puncte negative:** mixarea MT cu LXX (neștiințific)

Critica textuală

Lipsind autografele (manuscrisele originale ale autorilor biblici), critica textuală își propune să găsească un text cât mai apropiat de cel original. Pentru aceasta se folosesc două grupe de criterii:

1. **externe.** Aici intră în calcul vârsta manuscrisului studiat, oferită de studiul materialului și al stilului de scris. Având în vedere că un manuscris era produs din copierea altui manuscris, se încearcă stabilirea așa numitelor „familii de manuscrise”, pentru că nu cantitatea manuscriselor contează în critica textuală, ci calitatea lor (cu cât mai vechi, cu atât mai valoros).
2. **interne.** Sunt enunțate câteva principii teoretice: (a) Se pleacă de la MT, corectat cu LXX, Sam și Q, comparându-se variantele fiecăruia. (b) Amendamentele aduse textului trebuie să fie justificate (ex. pentru că textul din MT nu are sens etc.). (c) Se consideră că o variantă mai scurtă este mai veche decât una mai lungă, pentru că un copist are tendința de a adăuga glose, de a explica textul. (d) Se consideră că o variantă mai dificilă este mai veche decât una limpede, pentru că un copist are tendința de a îndrepta ulterior o idee neclară.

ERMINEUTICA BIBLICĂ

Bibliografie: John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, București 1999; Idem, *Sfânta Scriptură în Tradiția*

Bisericii, Cluj-Napoca 2003; André LaCocque / Paul Ricœur, *Cum să înțelegem Biblia*, Iași 2002; Constantin Coman, *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermeneutică duhovnicească*, București 2002. Siegfried Kreuzer et al., *Proseminar I. Altes Testament*, Stuttgart etc 1999

Ermineutica (sau hermeneutica) este disciplina care se ocupă cu fixarea metodelor de interpretare. În cazul nostru, ermeneutica biblică este teoria interpretării textului biblic. Necesitatea ermeneuticii biblice se degajă din situația concretă, că același text biblic este interpretat în mod diferit de religii (iudaism și creștinism) sau confesiuni.

Ermineutica biblică ortodoxă pleacă de la două premise nou-testamentare:

- Textul Scripturii este inspirat (*2Tim.* 3:16; *2Petr.* 1:21).
- VT și NT constituie o unitate (*Mat.* 5:17; *Ioan* 5:39).

Creștinul trebuie să citească Scriptura având „mințea lui Hristos” (*1Cor.* 2:16); prin aceasta Hristos însuși este interpretul Scripturii.

Pe de altă parte Hristos, în calitate de Cuvânt al lui Dumnezeu, este Scriptură, sau, altfel spus, întrupat în Scriptură. Sf. Maxim Mărturisitorul vorbește chiar de o întrupare graduală a lui Hristos în rațiunile lumii, în Scriptură și în om, corespunzând legii naturale, legii scrise și legii harului. Deci, după cum în Euharistie Hristos este preot (jertfitor) și jertfă, așa în Scriptură Hristos este cel care interpretează și care este interpretat.

În acest sens se poate vorbi în ermeneutică de componenta **hristologică**. Mai mult, hristologia ne ajută și să înțelegem întrepătrunderea și consistența internă a sensurilor. Asemenea definiției dogmatice a sinodului 4

ecumenic (de la Calcedon, anul 451), conform căreia cele două firi ale lui Hristos coexistă „neîmpărțit, nedespărțit, neamestecat și neschimbat”, textul biblic suportă două planuri, unul uman (sensul literal) și unul divin (sensul spiritual) care nu trebuie despărțite unul de altul, dar nici amestecate.

Sensurile Scripturii

Sensul dublu

Plecând de la *1Cor.* 3:1, care face diferență între două nivele de înțelegere umană, cel trupesc (σάρκινος) și cel spiritual (πνευματικός), se poate spune că același text scripturistic poate avea un sens literal, evident și unul spiritual, ascuns. Ascunderea celui de-al doilea sens se datorează nivelului cititorului/ascultătorului.

Despre acest dublu aspect al textului a scris Sf. Maxim Mărturisitorul (*Mystagogia*):

„Sfânta Scriptură, privită toată deodată, este ca un om, care are Testamentul Vechi drept trup, iar pe cel Nou drept suflet, duh și minte; sau istoria literală a întregii Sfinte Scripturi, a celei Vechi și Noi, trup, iar sensul celor scrise și scopul spre care tinde acel sens, suflet. [...] Căci precum omul e muritor după ceea ce e văzut, și nemuritor după ceea ce e nevăzut, la fel și Sfânta Scriptură are **litera** trecătoare, iar **duhul ascuns** în litera ei niciodată nu încetează de-a fi. Și precum omul, stăpânind prin înțelepciune dorința și pornirea pătimășă, veștejește trupul, la fel și Sfânta Scriptură, înțeleasă duhovnicește, taie de la sine litera. [...] Pe măsură ce se retrage litera ei, sporește duhul”.

„[Omul duhovnicesc] să se înalțe cu înțelepciune spre Duhul Sfânt prin studiul pătrunzător al Sfintei Scripturi, ridicându-se deasupra literii. Căci în El se află plinătatea bunătăților și comorile ascunse ale cunoștinței și ale înțelepciunii, înlăuntrul cărora cel ce se învrednicește să ajungă va afla pe Dumnezeu însuși, înscris în tablele inimii prin harul Duhului, oglindind cu față descoperită slava lui Dumnezeu, prin ridicarea zăbranicului literii”.

Deși sfântul părinte se exprimă în favoarea „tăierii” sau „retragerii” literii pe măsura revelării duhului, ermeneutica nu trebuie să ignore sensul literal, istoric sau gramatical, ci să arate desăvârșirea acestuia (cf. *Mat. 5:17*) în cel spiritual. Fără sensul literal s-ar ajunge la un *monofizitism biblic* (după analogia monofizitismului hristologic, care nega firea umană a lui Hristos).

Sensul cvadruplu

Prin sensul cvadruplu se detaliază practic sensul dublu, în sensul că cel spiritual este defalcat pe 3 registre. Prima dată, sensul cvadruplu apare la Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, 14:8:

"Științele teoretice sunt două, și anume **interpretarea istorică** și înțelegerea duhovnicească. [...] Iar ramurile științei duhovnicești sunt trei: **tropologia**, **alegoria** și **anagogia**".

Pentru toate patru, este folosit textul de la *1Cor. 14:6*:

Iar acum, fraților, dacă aș veni la voi, grăind în limbi, de ce folos v-aș fi, dacă nu v-aș vorbi - sau în **descoperire** (ἐν ἀποκαλύψει), sau în **cunoștință** (ἐν γνώσει), sau în **proorocie** (ἐν προφητείᾳ), sau în **învățătură** ([ἐν διδασκῆϊ)?

Un distih mnemotehnic din evul mediu (sec. 13), care îi aparține lui Augustin de Danemarca, spunea:

<i>Littera gesta docet</i>	<i>Litera învață faptele</i>
<i>quid credas allegoria</i>	<i>Alegoria ce trebuie să crezi</i>
<i>moralis quid agas</i>	<i>Moralul ce trebuie să faci</i>
<i>quid speres anagogia</i>	<i>Anagogia ce trebuie să speri</i>

Și interpretarea ebraică are la bază patru sensuri, numite după inițiale *pardes* („paradis”):

- *p^ešaṭ* – sensul literal
- *remez* – sensul aluziv/alegoric (ghematrie = litere sunt transformate în cifre și invers și notarikon = litere sau grupuri de litere sunt considerate prescurtări de cuvinte)
- *d^eraš* – sensul omiletic
- *sōd* – sensul mistic

sens	Sf. Pavel	Sf. Casian	ev mediu	iudaism
literal istoric	învățătură	interpretarea istorică	<i>littera</i>	<i>p^ešaṭ</i>
moral practic	cunoștință	tropologia	<i>moralis</i>	<i>d^eraš</i>
alegoric/ tipologic	descoperire	alegoria	<i>alegoria</i>	<i>remez</i>
eshatologic	proorocie	anagogia	<i>anagogia</i>	<i>sōd</i>

Metode de interpretare

Putem așeza metodele ermeneutice biblice în două mari grupe: metode diacronice (interesate de evoluția textului și de sensul său propriu) și metode sincronice (interesate de receptivitatea față de text a cititorului de astăzi).

Metode **diacronice**:

1. metoda istorico-critică
2. abordarea istorico-religioasă
3. abordarea sociologică și antropologică
4. abordarea psihologică și psihanalitică

Metodele **sincronice**:

1. abordarea existențialistă
2. analiza retorică (noua retorică)
3. analiza narativă (naratologia)
4. abordarea semiotică (structuralismul)
5. critica/abordarea canonică. A fost dezvoltată de Brevard S. Childs. Se acordă importanță formei actuale canonice a Scripturii ca bază a interpretării. **(Foarte interesantă pentru ortodocși!!!)**

Metoda istorico-critică

Metoda istorico-critică comportă mai multe etape.

1. **critica textuală** – cf. curs 1
2. **critica literară și analiza lingvistică**. A fost dezvoltată în Germania în sec. 19, campionul ei rămânând Julius Wellhausen, care a aplicat-o magistral criticii Pentateuhului. Își propune delimitarea unității textuale (pericopa ca unitate logică) și examinarea integrității acesteia. În ceea ce privește primul obiectiv, nu trebuie ținut seama de împărțirea în capitole și versete, pentru că ea este artificială (Împărțirea în capitole se datorează lui Stephan Langton în ediția Vulgatei din 1205, iar în versete apare prima dată într-o Psaltire din 1563, apoi în întreaga Biblie în 1571). Pentru al doilea obiectiv, integritatea pericopei, se caută în text repetiții (dublete, adică repetarea unui fragment, sau versiuni paralele, adică prezentarea unei

idei de două sau mai multe ori) și contradicții, care vor indica astfel că textul aparține mai multor autori.

3. **critica formei și a genului literar**. A fost dezvoltată de către germanul Hermann Gunkel, la începutul sec. 20. Se urmărește identificarea formei de expunere literară și catalogarea acestei forme în cadrul diferitelor genuri literare.

4. **critica motivelor și a tradiției**. Caută în text identificarea unor motive, adică a unor tipare (ex. de motive: mezinul care devine mai important decât fratele/frății mai mari, întâlnirea personajelor la fântână etc.); dacă aceste motive sunt transmise de către anumite cercuri de transmițători, ele devin tradiții (ex. ieșirea din Egipt)

5. **critica transiterii pre-literare**. A fost dezvoltată de către germanul Martin Noth la mijlocul sec. 20.

6. **critica redactării**

7. **stabilirea timpului scrierii și a autorului**

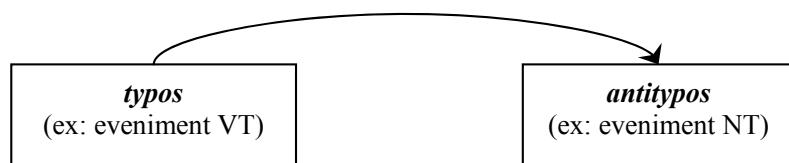
8. **interpretarea particulară**

9. **exegeza de ansamblu**

Metoda teoretică patristică

Metoda patristică este una holistă, cuprinzând atât aspecte diacronice, cât și sincronice. Aceasta se realizează prin tipologie, singura care, spre diferență de alegorie, păstrează atât sensul literal istoric, cât și sensul transcendent spiritual. În esență, tipologia este o construcție bazată pe corespondența dintre două evenimente/realități istorice, corespondență care nu poate fi sesizată decât printr-o contemplare (θεωρία) specifică

omului duhovnicesc (cf. J. Breck).

Exemple de tipologii sunt *ICor.* 10:4 („iar piatra era Hristos” – tipul fiind piatra din pustie care a izvorât apă *Ieș.* 17:6; *Num.* 20:11, iar antitipul fiind Hristos); *Gal.* 4:24-25 (deși numită în text alegorie – Agar și Sara sunt tipuri ale celor două legăminte, care la rândul lor sunt tipuri pentru Ierusalimul robit și pentru Ierusalimul cel de sus).

Foarte interesant că tipologia nu funcționează doar la nivelul corespondenței dintre VT și NT, ci și în sensul eshatologic. Cu alte cuvinte, realitățile prezente, deși impregnate deja de legea harului, sunt doar tipuri ale realităților Împărăției cerești. Observația Sf. Maxim Mărturisitorul este elocventă:

„Lucrurile Vechiului Testament sunt umbră (σκιᾶ), cele ale Noului Testament sunt chip (εἰκὼν), iar cele viitoare sunt adevăr (ἀλήθεια).”

Theōria, privirea contemplativă a omului înduhovnicit, presupune efortul omului de a se face capabil să primească descoperirea dumnezeiască. Cu alte cuvinte, o înțelegere mai profundă a Scripturii nu se poate realiza decât în paralel cu urcușul duhovnicesc. Prof. C. Coman vorbește de sfinți ca fiind criteriu ermeneutic, ceea ce constituie componenta **pneumatologică** a ermeneuticii biblice ortodoxe, complementare componentei hristologice menționată la început:

„Dacă Duhul Sfânt este cheia ermeneutică fundamentală *sine qua non* pentru comunicarea inteligibilă dintre

Dumnezeu și om, prin urmare și pentru lectura inteligibilă a textelor biblice, atunci asceza creștină, absolut necesară pentru primirea, păstrarea și înnoirea darului Duhului Sfânt, este ea însăși o premisă ermeneutică fundamentală.”

Ca exemplu este dat cazul Apostolilor, cărora Hristos le trimite Duhul Sfânt pentru a-i învăța tot adevărul (*Ioan* 14).

„... există un *acum* (ἄρτι) sau *la început* (τὸ πρῶτον) care corespunde cu prezența Mântuitorului printre ucenici, perioadă pentru care se observă incapacitatea ucenicilor de a înțelege cel puțin o parte din cuvintele sau faptele Acestuia și un *după aceea* (μετὰ ταῦτα), care indică timpul de după Înviere, după preaslăvirea Fiului, în care se observă capacitatea ucenicilor de a înțelege ceea ce înainte nu înțelegeau. Nu este vorba numai de o înțelegere la nivelul minții, ci este vorba de o **înțelegere la nivelul simțirii**, al încredințării prin **experiența proprie**. Or, aceasta este lucrarea ermeneutică prin excelență a Duhului Sfânt, care sălășluind înlăuntrul Apostolilor, oferă acestora posibilitatea cunoașterii realităților dumnezeiești prin împărtășire, prin experiența directă a dumnezeirii.”

În același perimetru se înscrie și un exemplu din viețile sfinților (*Vitae sanctorum*, PL 73 1056D):

„Au mers odinioară doi frați în Sketis, la un bătrân sfânt și a zis unul: Am învățat, părinte, Vechiul și Noul Testament. I-a răspuns bătrânul: Ai umplut văzduhul cu cuvinte. Al doilea a zis: Eu mi-am și scris Testamentul Vechi și cel Nou. I-a zis lui bătrânul: Ai umplut ferestrele de hârtii. Nu știți voi ce s-a spus: că împărăția lui Dumnezeu nu stă în cuvânt, ci în **putere**? Și nu cei ce aud legea sunt dreți la Dumnezeu, ci **cei ce împlinesc Legea** vor fi îndreptați. Atunci i-au cerut un cuvânt de folos. Iar el le-a zis: începutul înțelepciunii e frica de Domnul și smerenia în răbdare...”

Se impune așadar nevoia experienței, care se poate realiza pe două planuri (care constituie de aceea chiar adevărate criterii ermeneutice):

- eclesial-comunitar
- personal-filocalic

Pentru criteriul eclesial este relevantă citirea Scripturilor în cadrul liturgic, ceea ce înseamnă o **aplicare a cuvântului Scripturii** la trăirea poporului lui Dumnezeu rugător în acel moment.

Octoih, vecernia de sâmbătă seara, dogmatica glas 5:

În Marea Roșie chipul Miresii celei neispitită de nuntă s-a scris oarecând. Acolo Moisi despărțitor al apei, iar aicea Gavriil slujitor al minunii. Atunci adâncul l-a trecut pedestru neudat Israil, iar acum pe Hristos l-a născut fără sămânță Fecioara. Marea după trecerea lui Israil a rămas neumblată, iar cea fără prihană după nașterea lui Emanuil a rămas nestrucată. Cea ce ești și mai înainte ai fost și Te-ai arătat ca un om, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi.

Canonul Sf. Andrei Criteanul:

„Râvnind neascultării lui Adam celui întâi-zidit, m-am cunoscut pe mine dezbrăcat de Dumnezeu și de împărăția cea pururea fiitoare și de desfătare, pentru păcatele mele. Vai, ticăloase suflete! Pentru ce te-ai asemănat Evei celei dintâi? Că ai căzut rău și te-ai rănit amar; că te-ai atins de pom și ai gustat cu îndrăzneală mâncarea cea nehibzuită. [...]

Covârșind eu de bunăvoie uciderea lui Cain, m-am făcut cu știință ucigaș al sufletului, umplându-mi trupul de viermi și războindu-mă împotriva lui, cu faptele mele cele rele. [...]

Căutat-am la frumusețea pomului și mi s-a amăgit mintea; și acum zac gol și mă rușinez. [...]

Cui te-ai asemănat, mult-păcătosule suflete? Numai lui Cain celui dintâi și lui Lameh aceluia. Ucigându-ți cu pietre trupul prin fapte rele și omorându-ți mintea cu

pornirile cele nebunești.

Din pământul Haran, adică din păcat, ieși, suflete al meu și vino la pământul care izvorăște de-a pururea nestrucăciune vie, pe care Avraam a moștenit-o.”

Acest din urmă citat deschide calea către planul personal filocalic, referitor la efortul ascetic propriu. Prof. J. Breck recomandă vechea practică a citirii divine (*lectio divina*), cunoscută mai ales din spiritualitatea apuseană, însă cu rădăcini în practica veche răsăriteană (menționată din sec. 2):

Poate fi descrisă ca o metodă prin care sufletul, călăuzit de Cuvânt și de Duh, trece progresiv de la lectura propriu-zisă (*lectio*) la o reflecție profundă asupra fragmentului dat (*meditatio*), pentru a atinge scopul exercițiului, adică rugăciunea (*oratio*), o „rugăciunea a Scripturilor”.

PENTATEUHUL

Bibliografie: Ernest Nicholson, *The Pentateuch in Twentieth Century. The Legacy of Julius Wellhausen*, Oxford 1998; R.N. Whybray, *The Making of the Pentateuch. A Methodological Study*, Sheffield 1987

Critica autorității mozaice

Atât după Sf. Scriptură (în NT: *Marc.* 12:26; *Ioan* 1:17; *Fapt.* 13:38), cât și după Tradiție, Moise este autorul primelor 5 cărți ale Bibliei, numite Pentateuh, de la termenii grecești πέντε „cinci” și τὸ τεῦχος „vas”, pentru că în vechime sulturile erau păstrate în vase. Chiar denumirile secundare ale cărților exprimă acest fapt: Facerea – Întâia

carte a lui Moise, Ieșirea – A doua carte a lui Moise, Levitic – A treia carte a lui Moise etc.

Totuși, VT îl prezintă pe Moise ca autor **doar al unor părți** (*Ieș.* 24:4; 34:27-28) și al *Deut* (*Deut.* 31:9.22u).

Talmudul babilonian (tratatul *Baba bathra*) consideră că *Deut.* 34:5u, care relatează despre moartea lui Moise, au fost scrise de către Iosua. Primii care extind paternitatea mozaică la întreg Pentateuhul sunt învățații evrei Filon din Alexandria († cca. 50 dHr.) și Iosif Flaviu († 100 dHr.).

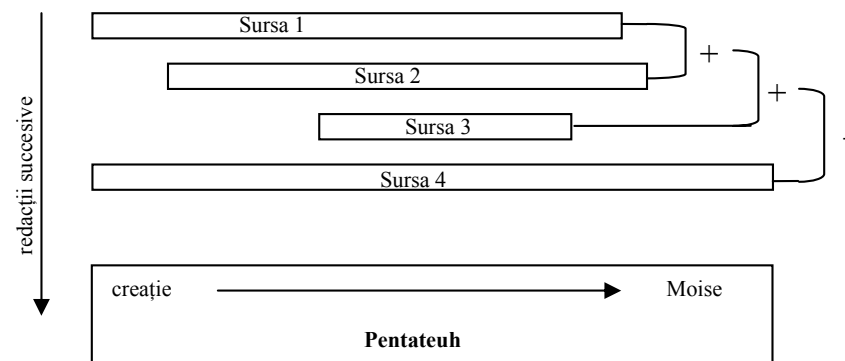
Împotriva autenticității mozaice se ridică prima dată ereticul Celsus (sec. 2 dHr.). În evul mediu, evreul Ibn Ezra (sec. 12) își manifestă aluziv reținerile pentru paternitatea mozaică, indicând prezența unor glose clar post-mozaice. Primul care respinge deschis autenticitatea mozaică este luteranul Andreas Bodenstein din Karlstadt în 1520.

Ipotezele formării Pentateuhului

Ipoteza documentelor

După ipoteza documentelor, Pentateuhul este rezultatul unirii de către diverși redactori a unor documente literare distincte.

În 1711 pastorul german Henning Bernhard Witter din Hildesheim recunoaște 2 surse în *Fac.* pe baza numelor divine Elohim și Iahve, iar în 1753, independent de acesta, medicul francez Jean Astruc ajunge la aceleași concluzii, considerând că Moise s-a folosit de 2 surse pentru a scrie *Fac.*

Vechea ipoteză a documentelor. Începând cu 1780, în *Introducerea* sa la Vechiul Testament, germanul Johann Gottfried Eichhorn continuă ideea celor 2 surse (Elohim și Iahve) în *Fac.* și începutul *Ieș.*, arătând că Moise nu poate fi redactorul. În 1798 Karl David Ilgen recunoaște 3 surse (2 care folosesc numele Elohim, cele care vor fi ulterior numite P și E).

În 1805 de Wette argumentează că *Deut.* trebuie pus în legătură cu reforma regelui Iosia al Iudei, din 622 îdHr.

S-a ajuns practic la 4 surse documentare în Pentateuh: prima sursă elohistă, sursa iahvistă, a doua sursă elohistă și Deuteronomul.

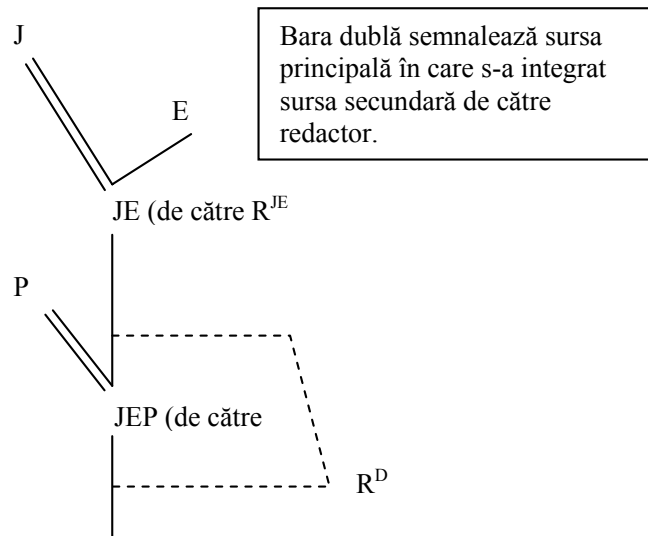
Noua ipoteză a documentelor.

Între 1830 și 1880 se aprofundează teoria documentelor. Sprijinit pe observațiile anterioare realizate de Reuss, Graf și Kuenen, germanul Julius Wellhausen a impus o nouă viziune asupra documentelor, fixând datarea acestora: documentul numit ulterior P, considerat până atunci cel mai vechi, trece drept cel mai târziu.

J	Jahvistul (germ. <i>Jahwist</i>)	950 îdHr. (timpul lui Solomon)
----------	-----------------------------------	---------------------------------------

E	Elohistul	cca. 800 îHr. (înainte de profeții scriitori)
D	Deuteronomul	înainte și după 622 îdHr. (reforma lui Iosia)
P	Codul preoțesc (germ. <i>Priesterschrift</i>)	cca. 550 îdHr. (exil, adaosuri postexilice)

J este considerat scrierea cea mai veche, fiind unită cu E de către un redactor (R^{JE}) numit Jehovistul. Mai departe are două formulări, una (majoritară) după care D îi premerge lui P (deci succesiunea este JEDP) și alta după care D îi urmează lui P (deci JEPD), JE fiind integrate mai întâi în P de către redactorul sacerdotal (R^P), totul fiind apoi asamblat de către redactorul deuteronomist (R^D).

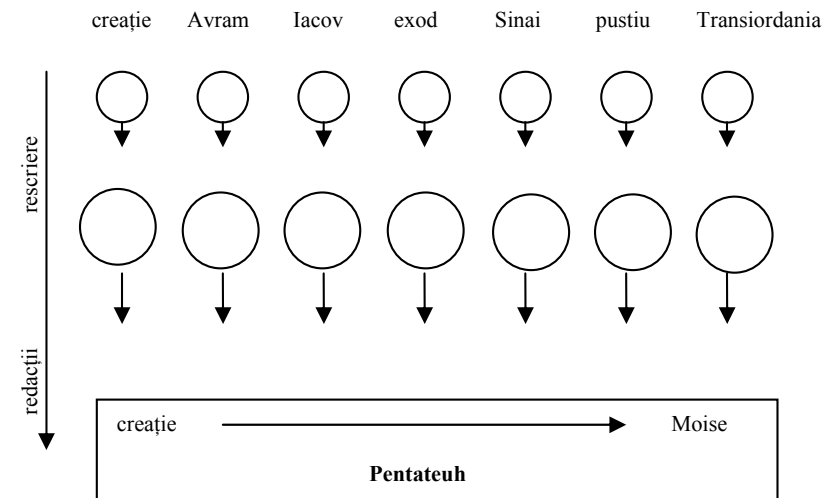

În anii '70 ai secolului trecut s-a vehiculat ideea că J îi succede de fapt lui P. J apare astfel ca o operă post-exilică care întregeste P.

Spațiul ortodox a rămas destul de reticent față de ipoteza documentelor. Totuși, și în Ortodoxie există cercetători care au folosit-o ca pe o ipoteză de lucru foarte fructuoasă (ex. Paul N. Tarazi, prof. la St. Vladimir – New York; dogmatistul Vladimir Lossky).

Ipoteza fragmentelor

După ipoteza fragmentelor, Pentateuhul s-a născut nu din documente, ci din fragmente literare distincte (cf. texte cosmogonice, istoria patriarhilor etc) integrate ulterior de către redactori ulterior într-o operă cuprinzătoare.

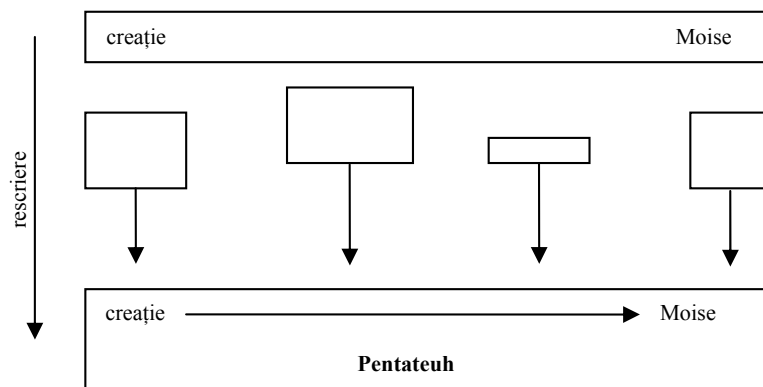

Ipoteza a apărut în 1792, fiind promovată de către englezul Geddes, apoi de germanii Vater și de Wette.

Reprezentanți noi: E. Blum, F. Crüsemann.

Ipoteza complementelor

Ipoteza complementelor combină cele două ipoteze anterioare. Se presupune existența unei singure opere principale extinse, care a suferit adăugiri, ajungându-se la forma actuală.

A fost promovată în 1821 de către germanul Ewald.
Reprezentanți noi: J. Van Seters.

Ipoteza münsterană

Ipoteza münsterană combină toate cele 3 ipoteze anterioare. Este promovată de către catolicul Erich Zenger.

Ipoteza unei singure redactări

Ipoteza unei singure redactări este susținută în mediul conservator, pe de o parte de către autori evrei (ex. Benno Jacob, Umberto Cassuto), pe de alta chiar de autori

occidentali, care nu sunt mulțumiți de argumentare logică a ipotezelor mai sus menționate (R.N. Whybray).

În spațiul ortodox românesc, cercetătorii vechi-testamentari (Vladimir Prelipcean, Dumitru Abrudan, Petre Semen) insistă pe o autenticitate mozaică a Pentateuhului.

Cuprinsul Tetrateuhului

Cuprins:

- istoria primordială – *Fac.* 1–11:26
- istoria patriarhilor
 - o istoria lui Avraam – *Fac.* 11:27–25:18
 - o istoria lui Isaac și a lui Iacov – *Fac.* 25:19–36
 - o novela lui Iosif – *Fac.* 37–50
- salvarea din Egipt și călătoria spre Canaan (partea I)
 - o salvarea din Egipt – *Ieș.* 1–15:21
 - o călătoria prin pustiu I – *Ieș.* 15:22–18
- legea pe de muntele Sinai – *Ieș.* 19–40; *Lev.* 1–27; *Num.* 1–10:10
- salvarea din Egipt și călătoria spre Canaan (partea II) – *Num.* 10:11–36

Istoria primordială (Fac. 1–11:26)

1:1–2:4a	I relatare a creației (P): 7 zile; crearea lumii și a omului se desăvârșește în sabbat; folosirea vb. <i>bārāʾ</i> „a crea”; concepție a lumii general orientală; omul după chipul lui Dumnezeu
----------	---

2:4b-3	II relatare a creației (J): crearea omului și a lumii; concepție a lumii agricolă căderea în păcat
4	Cain și Abel (J) fiii lui Cain și Set
5	genealogia de la Adam la Noe (P) v. 21-24: Enoh
6:1-4	fiii lui Dumnezeu și fiicele oamenilor
6:5-9:17	potopul (J+P) 9:1-17 – legământul lui Noe cu poruncile noahitice 9:4-6
9:18u	fiii lui Noe
10	tabelul popoarelor
11:1-9	turnul Babel: răspândirea oamenilor
11:10-26	genealogia de la Noe la Avram
11:27u	trecerea la istoria patriarhilor: Avram și Sarai în Ur

Istoria lui Avraam (Fac. 12-25:18)

12:1-9	promisiunea către Avram; mutarea din Haran în Sichem (J)
10u	periclitarea strămoașei I: Avraam, Sarai și faraonul (cf. 20 + 26:1-11)
13	Avram și Lot; împărțirea țării v. 14-17: nouă promisiune către Avram
14	lupta lui Avram pt Lot v. 18-20: Melchisedec din Salem
15	legământul lui Dz cu Avraam (a „tăia” legământul); promisiunea fiului și a țării (cf. Rom. 4)

16	Sarai și Agar, nașterea lui Ismael (J)
17	legământul lui Dz cu Avram (schimbarea numelui: Avram → Avraam, Sarai → Sara), tăierea împrejur ca semn al legământului (P)
18:1-15	Iahve/3 oameni îl vizitează pe Avraam în Mamre; promisiunea unui fiu (J)
16u	intervenția lui Avraam pentru Sodoma
19:1-29	2 îngeri îl vizitează pe Lot; distrugerea Sodomei și Gomorei; soția lui Lot transformată în pilon de sare (J)
30u	fiicele lui Lot: originea moabiților și a amoniților
20	periclitarea strămoașei II: Avraam, Sara și Abimelec în Gherar (E)
21:1-7	nașterea lui Isaac
8-21	alungarea Agarei și a lui Ismael; salvarea și promisiunea către Ismael (E)
22u	cearta pentru fântâni și tratatul cu Abimelec în Beerșeva (E)
22:1-19	jertfa lui Isaac (E)
20u	urmașii lui Nahor, fratele lui Avraam
23	moartea Sarei; cumpărarea peșterii Macpela ca loc de îngropare (P)
24	pețirea Rebecăi pentru Isaac (J)
25:1-18	Chetura, a 3-a femeie a lui Avraam moartea lui Avraam genealogia ismaeliților

Istoria lui Isaac și a lui Iacov (Fac. 25:19-36)

25:19-26	nașterea lui Iacov și Isav – luptă în
----------	---------------------------------------

	pântecele mamei
27u	vinderea dreptului de întâi-născut al lui Isav pe un castron de linte
26:1-14	periclitarea strămoașei III: Isaac, Rebeca și Abimelec (J)
15u	cearta pe fântâni și tratatul cu Abimelec (J)
27:1-45	Iacov primește prin înșelare binecuvântarea lui Isaac; pregătirea lui pentru fuga în Haran (J)
27:46-28:9	Isav căsătorit cu canaanence; Iacov pleacă în Haran să-și ia soție (al 2-lea motiv pentru fugă) (P)
10u	visul lui Iacov în Betel; promisiunea țării și a urmașilor (J-E)
29:1-30	Iacov la Laban; serviciul pentru Lia și Rahila (J)
29:31-30:24	copiii lui Iacov cu Lia: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Isahar, Zabulon și Dina; cu Bilha: Dan, Neftali; cu Zilpa: Gad, Așer; cu Rahila: Iosif (J-E)
30:25u	bogația lui Iacov
31	despărțirea lui Iacov de Laban; Rahila fură terafimii lui Laban (E) tratatul dintre Iacov și Laban (J-E)
32:1-22	întoarcerea lui Iacov în Canaan (J-E)
32:23u	lupta la Iaboc, schimbarea numelui în Israel (J)
33	împăcarea lui Iacov cu Isav; altarul din Sichem
34	uciderea din Sichem ca răzbunare a necinstirii Dinei
35:1-15	așezarea lui Iacov în Betel (P)

16-26	nașterea lui Veniamin și moartea Rahilei; îngroparea în Efrata/Betleem; fiii lui Iacov
35:27u	moartea lui Isaac
36	urmașii lui Isav: regii edomiți

Novela lui Iosif (Fac. 37-50)

37	Iosif și frații săi, visele lui Iosif vinderea în Egipt (J-E)
38	Iuda și Tamar (J)
39	Iosif la Putifar (J); ispitirea de către femeia lui Putifar; întemnițarea
40	Iosif în temniță; visele brutarului și al paharnicului (E)
41	viselor faraonului: 7 ani bogați și 7 săraci (E); Iosif pus vizir; Manase și Efraim
42	foamete în Canaan, călătoria fraților lui Iosif (fără Veniamin) în Egipt (E)
43	a 2-a călătorie a fraților lui Iosif în Egipt cu Veniamin (J)
44	paharul; cuvântarea lui Iuda
45	Iosif se face cunoscut: prima împăcare (J-E)
46	teofania la Beerșeva; Iacov se mută în Egipt; urmașii lui Iacov
47:1-12	Iacov înaintea faraonului
47:13-26	Iosif ca administrator al Egiptului (J)
27u	ultima dorință a lui Iacov: îngroparea în Canaan
48	Iacov îi binecuvintează pe Efraim și Manase

49:1-28	binecuvântarea lui Iacov
49:29–50:14	moartea lui Iacov și ducerea în Canaan
50:15u	II împăcare a fraților și moartea lui Iosif

Salvarea din Egipt (Ieș. 1–15:21)

1:1-14	înmulțirea Israelului și exploatarea de către egipteni
15u	moașele cu frică de Dumnezeu
2:1-10	nașterea lui Moise, părăsirea și salvarea (E)
11-25	Moise ucide un supraveghetor egiptean, fuga în Madian (J, P)
3–4	chemarea lui Moise / teofania la Horeb și întoarcerea în Egipt
3:14	explicarea numelui divin (E)
4:1-9	semnele însărcinării de către Dumnezeu: toiagul-șarpe, mâna leproasă și apa prefăcută în sânge
4:10-17	chemarea lui Aaron ca gură a lui Moise
4:18-23	întoarcerea lui Moise în Egipt
4:24-26	„soțul sângeros”
5–6:1	Moise și Aaron în fața faraonului (J)
6:2–7:7	din nou chemarea lui Moise (și a lui Aaron) (P)
6:2	numele divin; periodizarea numelui divin
7:8-13	Moise și Aaron în fața faraonului;

	confruntarea cu magii
7:14–11	plăgile: 1. apa Nilului în sânge, 2. broaște, 3. țânțari, 4. tăuni, 5. moarte în vite, 6. bube, 7. grindină, 8. lăcuste, 9. întuneric, 10. moartea întâilor-născuți
12–13:16	instituirea Paștelui
13:17–14	trecerea prin mare
15:1-21	cântecul lui Moise; v. 21: cântecul lui Mariam

Călătoria prin pustiu I (Ieș. 15:22–18)

15:22u	Mara, izvorul amar
16	mana și prepelițele (P) (cf. <i>Num.</i> 11)
17:1-7	apă din stâncă la Cadeș/Masa și Meriba (J-E)
17:8u	răboiul cu amaleciții în Rafidim
18	vizita Ietro (socrul lui Moise) (E); instituirea judecătorilor

Legea de pe muntele Sinai (Ieș. 19–40; Lev.; Num. 1–10:10)

<i>Ieș.</i>	
19	teofania pe Sinai în foc și fum
20:1-21	Decalogul (cf. <i>Deut.</i> 5)
20:22–23	Cartea legământului
24	încheierea legământului pe Sinai
25–31	porunca ridicării Cortului sfânt
25–27	Cortul sfânt și obiectele
28	veșmântul preoților
29	pregătirea consacrării preoților

32	vițelul de aur (cf. 3Reg. 12:28) Dumnezeu vrea să-i nimicească pe israeliți, intercesiunea lui Moise	
33	nouă promisiune; cortul sfânt cu Iosua ca servitor; Moise vede slava lui Dumnezeu	
34	înnoirea tablelor legii	
	34:10-28	Decalogul cultic 10-28
	34:29u	vălul pe fața lui Moise (cf. 2Cor. 3:14)
35–40	ridicarea cortului sfânt ca împlinire a poruncilor din 25–31	
<i>Lev.</i>		
1–7	legea jertfelor: 1–5 laici, 6–7 preoți	
8–10	începutul cultului	
	8	consacrarea preoților
	9	prima jertfă
	10	Nadab și Abiud; reguli preotești
11–15	Prevederi pentru curăție	
	11	animale curate și necurate
	12	curățirea lăuzei
	13–14	lepra
	15	necurățiri sexuale
16	Ziua Împăcării (10 țişri – toamna) (cf. Rom. 3:24-26; Evr. 8-10; 9:25)	
17–26	Legea sfințeniei	
	18	interdicții sexuale
	19:18	cu Deut. 6:5 – cele mai importante legi cf. Mat. 22:39
	21	reguli pentru preoți
	23	calendar festiv
	25	anul sabatic și anul jubiliar

	26	binecuvântări și blesteme
27	făgăduințe și zeciuieli	
<i>Num.</i>		
1–10:10	III parte a legii preotești; închiderea pericopei sinaitice	
	1–2	I recensământ și așezarea taberei
	3–4	așezarea și slujba leviților (cf. 8; 18)
	5	jertfa pentru bănuirea de adulter
	6	nazireat
	6:24-26	binecuvântarea aaronită
	7	căpeteniile triburilor aduc jertfă, sfințirea altarului
	8	consacrarea leviților
	9:1-14	adaos: despre Paști
	9:15u	teofanie nor și foc ca semne ale mutării taberei
	10:1-10	trâmbițele

Călătoria prin pustiu II (Num. 10:11–36)

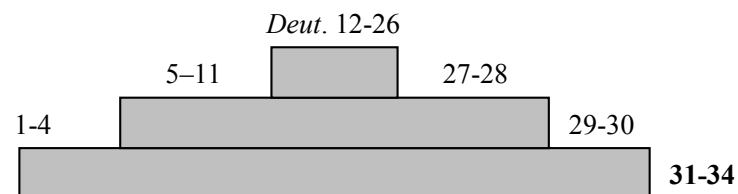
10:11-36	plecarea de la Sinai; v. 35-36 rugăciune la mutarea chivotului
11	cărtirea poporului: foc în tabără, mană și prepelițe (cf. Ieș. 16)
12	Mariam și Aaron îl contestă pe Moise
13–14	trimiterea iscoadelor; intrarea în teritoriul Canaan
15	adaos: prevederi despre jertfe; ciucuri la haine (cf. Mat. 9:20)
16	revolta lui Core, Datan și Abiron contra lui Moise

17	amenințarea cu pedeapsa; toiagul înfrunzit al lui Aaron
18	veniturile leviților
19	apa curățirii (vaca roșie) cf. <i>Evr.</i> 9
20	moartea lui Mariam minunea apei la Cadeș (cf. <i>Ieș.</i> 17) Edomul refuză trecerea Israelului moartea lui Aaron; consacrarea lui Eleazar ca urmaș
21	victoria asupra Aradului șarpele de aramă (cf. <i>4Reg.</i> 18:4) opriri în pustiu; victorii
22–24	profetul Balaam este chemat de regele Balac al Moabului
25	idolatria cu Baal-Peor și râvna preotului Fineas
26	al II-lea recensământ al israeliților (cf. 1–2)
27:1-11	legea moștenirii prin fiice
12u	consacrarea lui Iosua
28–29	prevederi pentru jertfele regulate și calendar (cel mai cuprinzător calendar)
30	făgăduințele bărbaților și femeilor
31	masacrarea madianiților ca răzbunare pentru tocmirea lui Balaam v. 8 moartea lui Balaam
32	împărțirea Transiordaniei lui Ruben, Gad și jumătate din Manase; aceste triburi trebuie să ajute la continuarea cuceririi (<i>Ios.</i> 13)
33:1-49	lista opririlor în pustiu
33:50–34	prevederi pentru cucerire: izgonirea

	locuitorilor, fixarea granițelor
35	orașele levitice și orașele de azil (cf. <i>Ios.</i> 20-21)
36	adaos la legea moștenirii (cf. 27)

Deuteronomul

Deut. are o structură concentrică sau chiastică.

1–3	I cuvântare introductivă (recapitularea istoriei)
4:1-44	prelungire: Israel și legea
	4:32-40 formularea alegerii Israelului
4:45–11:32	II cuvântare introductivă: alegerea Israelului prin iubirea lui Dumnezeu, avertismente
	5 Decalogul
	6:4u „Ascultă, Israele!”
	7 îndemn la distrugerea cananiților
	8–11 avertismente către israeliți
12–25	învățăături / Tora [Deuteronomul primar: 12–26]
	12 legea centralizării cultului
	16–17 legea regelui și a profetilor
	19 orașele de azil (cf. <i>Num.</i> 35; <i>Ios.</i> 20-21)

26	prelungire liturgică: primii născuți și zeciuielile
27–28	I cuvântare finală: binecuvântare și blestem
29–30	II cuvântare finală: încheierea legământului; chemare la pocăință
31–34	cadru final al Pentateuhului:
31	Iosua ca urmaș al lui Moise
32	cântecul lui Moise
33	binecuvântarea lui Moise
34	moartea lui Moise

TEME DIN PENTATEUH

Creația

Pentru a înțelege cosmologia ebraică trebuie să luăm în considerare și alte texte afară de *Fac.* 1–2, de exemplu *Ps.* 8; 73; 88; 103; 135; *Pild.* 8:22-31; *Is.* 40:12-31; 44.

Textul din *Fac.* 1:1–2:4a, provenit se pare din cercuri preotești în perioada exilului babilonian (sec. 6 îdHr), comportă o schemă logică bine structurată: în primele 3 zile sunt create mediile sau spațiile, iar în ultimele 3 zile aceste spații sunt populate.

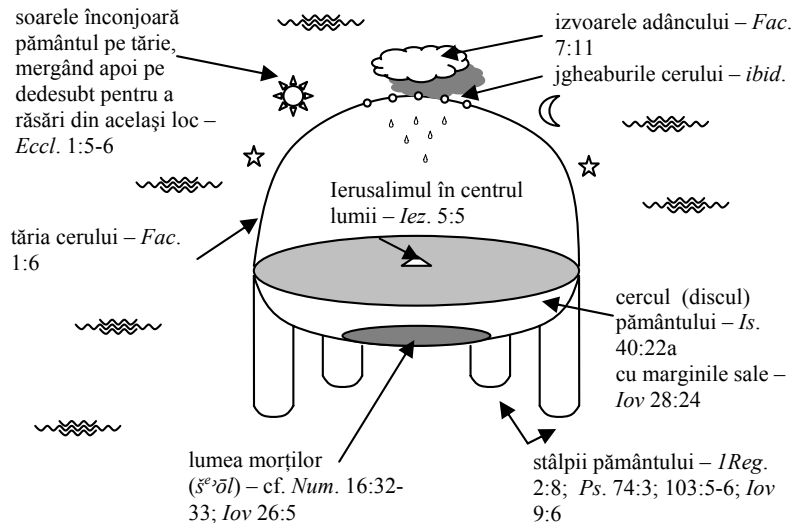
Un loc aparte este dedicat astrelor; într-o polemică tacită cu politeismul mesopotamian, care le deifica, textul biblic le „demitologizează”, reducându-le la simplul statut de luminători și semne calendaristice. De asemenea, se arată că rolul lor în susținerea vegetației este nul, aceasta apărând înaintea lor datorită luminii din prima zi.

<i>mediile</i>	<i>popularea</i>	<i>elemente</i>
1. lumina	4. luminătorii	focul
2. tăria	5. păsările	aerul
3. mările	animalele marine	apa
uscatul (cu vegetație)	6. animalele terestre	pământul

Din coroborarea altor texte cosmologice, se poate clarifica modul în care lumea era imaginată de vechii evrei, concepție care se încadrează în culturile din acel timp. Pământul apărea ca imaginat tabular rotund, consolidat pe poziție prin stâlpi, iar cerul ca o boltă sau ca un cort întins (*Is.* 40:22b; 44:24). De jur împrejur se găsea oceanul cosmic, pe care Dumnezeu l-a și despicat pentru a orândui pământul (*Fac.* 1:6-7).

Dacă la început se credea că Dumnezeu însuși locuiește în cer, în zona apelor nesfârșite (*Ps.* 103:13-14; 10:4; 33:13-14), accente teologice au insistat pe faptul că nici cerurile nu-L încap (*3Reg.* 8:27).

Creația se desfășoară într-o săptămână, culminând cu sabatul (*šābbāt*). Interesant că primul lucru sfânt care apare în Vechiul Testament este chiar timpul, sărbătoarea (*Fac.* 2:3). Păzind sabatul, omul devine un creator asemenea lui Dumnezeu, repetând ordinea de la început (cf. motivația sabatului în *Ieș.* 20:10-11). Lipsită de formula de încheiere („și a fost seară și a fost dimineață; ziua x...”), ziua a 7-a arată prin finalul lăsat deschis așteptarea desăvârșirii creației. Aceasta se va întâmpla, în concepția sacerdotală, odată cu ridicarea Cortului Sfânt (*Ieș.* 25–31; 35–40), care seamănă în multe privințe cu structura din *Fac.* 1:1–2:4a.

În înțeles creștin, aceasta constituie tipul realității eclesiale, Biserica. Vestind un cer și un pământ nou (*Is. 65:7*), se așteaptă și un Templu nou (*Mat. 26:61*). Prelungind apoi perspectiva dincolo de Biserica nou-testamentară, cea în care ne aflăm și noi, putem observa că *Fac. 1:1–2:4a* constituie tip și pentru realitatea eshatologică din *Apoc. 21*.

Sf. părinți au afirmat prezența Treimii chiar de la creație. Dumnezeu creează prin Cuvântul-Fiu (1:3: „și a zis Dumnezeu...”), iar Duhul plutea deasupra apelor ca o cloșcă transformând aceste ape primordiale în ape vii (cf. Sf. Vasile cel Mare).

Fac. 2:4b–3 constituie al doilea referat al creației, cu accente diferite. Dacă primul referat îl prezintă pe om ca pe un corolar al creației, acesta pornește de la crearea omului, care devine astfel un principiu creațional. Vegetația apare prin munca omului (*Fac. 2:5b*), animalele sunt numite de om (2:19-20), ceea ce presupune cunoașterea rostului lor.

Specific acestui referat este menționarea „grădinii” paradisiace, care apare ca motiv și în cântarea de jale asupra regelui din Tir (*Iez. 28:11-19*). Localizarea ei la confluența a patru râuri (din care doar două sunt identificabile: Eufratul și Tigul) constituie de fapt un mod de exprimare a poziției sale centrale; grădina se află, cu alte cuvinte, în centrul lumii.

Pomul vieții este un alt motiv, prezent și în literatura sapiențială (*Pild. 3:18*). În *Apoc. 22:2* pomul vieții devine accesibil tuturor în împărăția cerească.

Omul

Fac. 1:26-27 prezintă crearea omului după chipul lui Dumnezeu. La nivel strict textual, MT nu face diferența între chip și asemănare („în chipul, ca asemănarea”), ambele fiind sinonime; LXX, prin formularea „după chipul și asemănarea” a constituit baza pentru teologia patristică a chipului și a asemănării.

În teologia ebraică, susținerea creării omului după chipul lui Dumnezeu însemna democratizarea unei noțiuni, care rămăsese în cadrul civilizațiilor orientale apanajul conducătorilor. Se arată astfel că nu există o diferență ontologică între oameni, că sunt născuți egali, cu o demnitate maximă. După *Ps. 8:5*(MT) omul, în genere, se află pe o treaptă imediat inferioară celei divine: „Micșoratu-l-ai pe el cu puțin față de Dumnezeu (*‘elohīm*)” (LXX va corecta aceasta cu „... puțin față de îngeri”).

Tocmai referindu-se la statura omului în comparație cu divinul, sexele sunt tratate împreună. Omul apare după această primă relatare (*Fac. 1–2:4a*) ca fiind de la început „masculin și feminin” (*zāhār u-n^e qeba^h*).

Dacă *Fac.* 1 arată relația omului cu divinul, după *Fac.* 2 omul este în egală măsură înrudit și cu lumea: *ʿādām* (omul), provine printr-o etimologie populară din *ʿdāmā^h* (pământul).

Patriarhii

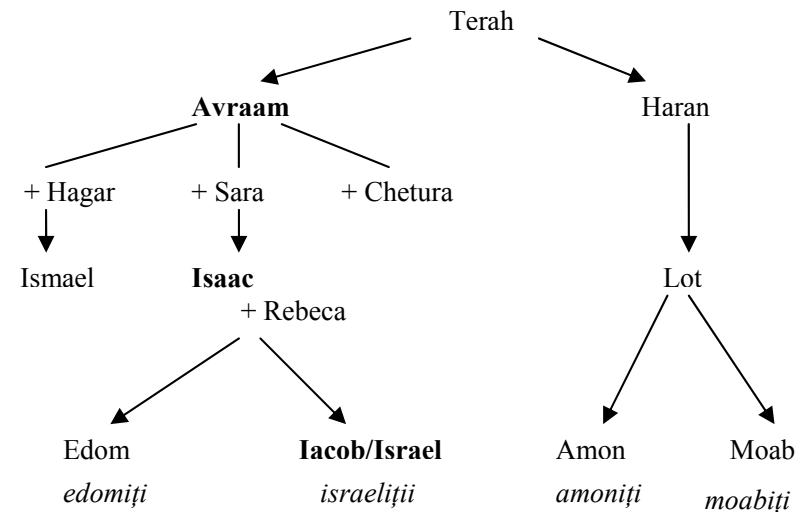
Bibliografie: Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

Patriarhii biblici nu pot fi încadrați cu precizie într-o epocă anume, ci vag cândva în sec. 19-13 îdHr. Cercetătorii biblici moderni consideră că inițial au existat două cicluri de narațiuni despre patriarhi, unul în sudul Palestinei (Hebron, Beerșeva) despre patriarhii Avraam și Isaac, iar altul în centrul Palestinei (Sichem, Betel) despre patriarhul Iacob. Ulterior cele 2 cicluri s-au unificat, între patriarhi stabilindu-se o relație de rudenie.

În figura de mai jos, o frescă din mormântul lui Chnumhotep, un funcționar egiptean din sec. 19 îdHr, se observă o caravană de asiatici, condusă de un șef de trib numit Abișay (primul din dreapta), care încheie afaceri cu funcționarul amintit. Probabil că seamănă foarte mult cu o scenă din viața familiei patriarhilor: de observat măgarii ca animale de povară, armele (sulițe, arcuri, bumeranguri), lira, costumația femeilor și a bărbaților, coafura. Cele două antilope sunt prezentate ca daruri.

Genealogiile (ebr. *tōl^e dōt*), care marchează relatările despre patriarhi, sunt forma literară care reflectă înțelegerea istoriei din acele timpuri, în sensul că se stabilea o diferențiere a popoarelor cu care israeliții erau în contact. Edomiții erau considerați cei mai de aproape înrudiți cu israeliții prin fratele patriarhului Iacob/Israel, Esau/Edom. Urmau ismaeliții, al căror părinte, Ismael, figura în genealogii ca fratele vitreg al patriarhului Isaac (fiind fiul lui Avraam din Hagar). Mai îndepărtați erau amoniții și moabiții, născuți din Lot, nepotul de unchi al lui Avraam. Înrudirea patriarhilor cu populațiile arameice din Haran se reflectă în faptul că fratele Rebecăi este numit Laban arameul (*Fac.* 25:20); într-un crez mărturisit cultic, israelitul își exprima această tradiție cu cuvintele „Un arameu rătăcitor era părintele meu” (*Deut.* 26:5).

În creștinism, patriarhii capătă o importanță remarcabilă.

Avraam, cel numit drept datorită credinței (*Fac.* 15:6: „Și a crezut Avram pe Domnul și i s-a socotit aceasta ca dreptate”) și prieten al lui Dumnezeu (*Is.* 41:8; cf. *Iac.* 2:21-23), devine tată al celor care cred (*Rom.* 4:16; *Gal.* 3:7; *Evr.* 11:8.17). El reprezintă legătura cu Dumnezeu în afara Legii mozaice, fiind prin aceasta tip al Legământului nou (*Rom.* 4:12-13.16; *Gal.* 3:18). Bindecuvântarea vestită lui Avraam, că în el se vor binecuvânta toate neamurile, s-a împlinit abia în creștinism (*Gal.* 3:8.14). Mântuitorul le arată iudeilor că necrezând în El își neagă descendența din Avraam (*Ioan* 8:30-56; cf. și *Rom.* 9:7), cel care, într-un mod profetic, a văzut ziua Lui (v. 56). Avraam este legat și de eshatologia creștină, smeritul Lazăr fiind purtat de îngeri în rai, în „sânul lui Avraam” (*Luc.* 16:22).

Femeile lui Avraam, Agar și Sara sunt tipuri ale legământului vechi și respectiv nou, sau ale Ierusalimului pământesc și respectiv ceresc (*Gal.* 4:24-26).

Isaac este un tip al lui Hristos, ca cel ce se aduce jertfă pe muntele Moria. El este însă și un tip al creștinilor: *Gal.* 3:29: „Iar dacă voi sunteți ai lui Hristos, sunteți deci urmașii lui Avraam, moștenitori după făgăduință”. Creștinii se numesc „ca și Isaac... fii ai făgăduinței” (*Gal.* 4:28).

Iacov se remarcă pe de o parte printr-o străduință ieșită din comun de a obține ceea ce-și dorește (dreptul de întâi născut, binecuvântarea, bogăția turmelor) chiar și prin vicleșug. Pe de altă parte el se evidențiază în lupta cu îngerul (*Fac.* 32; cf. *Os.* 12). Toate acestea exprimă în mod tipic străduința creștină, nevoița ascetică. Iacov se face bineplăcut prin efort: *Mal.* 1:2-3: „... și am iubit numai pe Iacov, / Și pe Isav l-am urât”.

Legământul în Pentateuh

Bibliografie: H.-J. Hermisson, „Bund und Erwählung” în: Hans Jochen Boecker et al., *Altes Testament*, Neukirchen-Vluyn⁵ 1996.

Legământul în VT (*b^erīt*) nu este expresia juridică a relației dintre două entități, ci mai degrabă o promisiune solemnă, jurământul care leagă două părți.

El poate fi:

- propria îndatorire
- îndatorarea altuia
- îndatoriri reciproce
- îndatorarea pe care un al treilea o ia pentru două părți

Expresia „a tăia legământul” (*kārat b^erīt*), folosită în mod curent în ebraică pentru încheierea legământului, poate exprima practica obișnuită de a jertfi (tăia) animale ca pecetluiri ale jurământului. O formă interesantă a legământului o reprezintă trecerea printr-un animal despicat (*Fac.* 15:9-10.17; *Ier.* 34:18), care sugerează asumarea de către respectivul a pedepsei de a fi despicat ca acel animal, în cazul în care ratează ținerea făgăduielii.

În antichitate, statele mari (Imperiul hitit, Imperiul asirian) încheiau legăminte cu state mai mici; în acest caz partenerii sunt inegali: regele superior devine garantul legământului, promițând regelui vasal o serie de binefaceri cu condiția respectării fidelității față de stăpân. Unii cercetători au încercat să fixeze în astfel de tratate forma literară care va influența legământul în VT.

Plecând pe de o parte de la faptul că profeții sec. 8 nu menționează explicit legământul ca funcționând între Dumnezeu și Israel, iar pe de altă parte de la vârsta târzie a unor texte despre legământ (*Fac.* 15; *Ieș.* 24:3-8; 34), s-a

ajuns la concluzia că legământul a jucat un rol important abia în literatura deuteronomică și deuteronomistă.

S-a deosebit o formulă de legământ „Voi veți fi poporul Meu, și Eu voi fi Dumnezeuul vostru” (*Ier.* 30:22), care exprimă apartenența lui Israel la Iahve.

Fac. 15

Textul, considerat de către unii destul de vechi, comportă totuși elemente noi (cf. similitudinea cu menționarea din *Ieremia*). Se pare că este în orice caz pre-deuteronomic.

La întrebarea lui Avram, de unde va cunoaște că va moșteni țara (v. 8), Dumnezeu răspunde printr-un ritual. Avram pregătește niște jertfe, pe care le taie în două; venind seara, patriarhul adoarme (vv. 9-12). Atunci un fum ca dintr-un cuptor și o pară de foc au trecut printre bucățile de jertfă (v. 17). Aceasta este descrierea unei teofanii: Iahve, nu Avram care doarme, este cel care îndeplinește ritualul, trecând printre părțile de carne și asumându-și astfel o promisiune: „În ziua aceea a încheiat Iahve legământ cu Avram, zicând: Urmașilor tăi voi da pământul acesta...” (v. 18). Se arată astfel faptul că Dumnezeu își ia **sieși o îndatorire**, care nu depinde de nici o condiție (Avram nu primește nici o îndatorire).

Literatura deuteronomică (Dtn) și deuteronomistă (Dtr)

Legământul se referă în *Dtn* (sec. 7 îdHr) la cel încheiat pe Horeb, fiind aplicat prin extensie tuturor

membrilor comunității lui Israel.

Deut. 5:2-3: „Domnul Dumnezeuul vostru a încheiat cu voi legământ în Horeb. / Legământul acesta nu l-a încheiat Domnul cu părinții noștri, ci **cu noi**, cei ce suntem **astăzi** cu toții vii aici.”

Versetele de mai sus prefațează *Decalogul*, astfel dându-se legământului i se dă o puternică tentă juridică prin respectarea poruncilor.

Deut. 7:9.11: „Să știi dar că Domnul Dumnezeuul tău este adevăratul Dumnezeu, Dumnezeu credincios, Care păzește legământul Său și mila Sa, până la al miiilea neam, către cei ce-L iubesc și păzesc poruncile Lui; / ¹¹Păzește dar poruncile... ¹²**De vei asculta legile acestea**, de le vei păzi și le vei împlini, **atunci și Domnul Dumnezeuul tău va ține legământul** și mila Sa față de tine, cum S-a jurat El părinților tăi; / ¹³Te va iubi, te va binecuvânta, te va înmulți și va binecuvânta rodul pântecelui tău, rodul pământului tău, pâinea ta, vinul tău, untdelemnul tău, pe cele născute ale vitelor tale mari și ale oilor turmei tale în pământul acela, pentru care S-a jurat El părinților tăi să ți-l dea ție. / ¹⁴Și vei fi binecuvântat mai mult decât toate popoarele și nu se va afla sterp sau stearpă nici între ai tăi, nici între dobitoacele tale.”

Nu mai este vorba ca în *Fac. 15* de o îndatorire necondiționată a lui Dumnezeu, ci Dumnezeu își păzește legământul în măsura în care omul îl iubește și păzește poruncile. Menționarea iubirii evită orice interpretare formalistă.

În aceeași ordine de idei se înscrie și *Ieș.* 24:3-8.

Însă dat fiind condițiile, un astfel de legământ putea fi încălcat de om, după cum se observă în *Dtr* (I jumătate a sec. 6 îHr).

4Reg. 17:7-20: „⁷Când fiii lui Israel au început a păcătui

înaintea Domnului Dumnezeuului lor, Care îi scosese din pământul Egiptului ... / ¹³Atunci Domnul a dat mărturie împotriva lui Israel și a lui Iuda prin toți proorocii Săi, prin toți văzătorii, zicând: "Întoarceți-vă din căile voastre cele rele și păziți poruncile Mele, așezămintele Mele și toată învățătura pe care Eu am dat-o părinților voștri și pe care v-am dat-o și vouă prin prooroci, robii Mei". / ¹⁴Dar ei n-au ascultat, ci și-au învățat cerbicia, ca și părinții lor care nu crezuseră în Domnul Dumnezeuul lor / ¹⁵Și **au disprețuit** poruncile Lui și **legământul Lui**, pe care-l încheiase El cu părinții lor și descoperirile Lui... / ¹⁶Și au părăsit toate poruncile Domnului Dumnezeuului lor... / ¹⁸Atunci S-a mâniat Domnul tare pe Israeliți și i-a lepădat de la fața Sa, și n-a mai rămas decât seminția lui Iuda. / ¹⁹Dar nici Iuda n-a păzit poruncile Domnului Dumnezeuului său și s-a purtat după obiceiurile Israeliților, cum Se purtau aceștia. / ²⁰Și Și-a întors Domnul fața de la toți urmașii lui Israel și i-a smerit dându-i în mâinile jefuitorilor și **în sfârșit i-a lepădat de la fața Sa.**"

Concluzia se impune că, nerespectând legământul adus cu dragoste de Dumnezeu, Israelul își pierde țara și este dus în exil.

Codul preoțesc (P)

Având în vedere concluziile literaturii Dtn și Dtr, codul preoțesc (P – cca 550 îdHr) va vorbi despre legământul cu Noe (*Fac.* 9:1-17) sau despre legământul cu Avraam (*Fac.* 17), dar nu va numi un legământ pe Horeb.

Legămintele menționate servesc ca periodizare: cel cu Noe caracterizează relația lui Dumnezeu cu întreaga omenire, iar cel cu Avraam relația față de Israel.

Legământul cu Noe (*Fac.* 9:1-17), concretizat în poruncile noahitice (v. 4-6) după încetarea potopului,

legiferează interzicerea vărsării sângelui uman, în fapt motivul pentru care potopul a fost adus pe pământ (cf. *Fac.* 6:11-13). Tot acum se permite consumarea cărnii animale (este alterat vegetarianismul paradisiac din *Fac.* 1:29-30), ca o concesie divină față de violența crescândă a omului, dar aceasta se îngrădește prin interzicerea consumului de sânge.

Poruncile noahitice însă nu fac parte din legământul propriu-zis, care nu este condiționat de nimic. Omul nu mai poate periclita legământul prin neascultare, iar legământul apare ca un act pur haric, exprimat chiar în ebraică prin construcția „a stabili legământul” (*heqim b'erit*) sau „a da legământul” (*natan b'erit*).

Nici **Legământul cu Avraam** (*Fac.* 17) nu cunoaște nici o condiție, doar cu o excepție: Avraam primește ca îndatorire semnul legământului, circumcizia (vv. 10-11). Aceasta funcționa ca semn distinctiv al evreilor în exil, pentru că babilonienii nu o practicau.

Valabilitatea legământului nu este amenințată de respectarea umană a poruncii; individul care nu o respectă este îndepărtat (excomunicat) (v. 14), însă legământul dăinuie.

În rest, legământul propriu-zis păstrează doar promisiuni divine: promisiunea urmașilor (v. 4-6), promisiunea țării (v. 8) și, ceea ce este foarte important, aluzia la relația deosebită între Dumnezeu și Israel care se va realiza pe mt. Sinai.

Fac. 17:7: „Voi pune legământul Meu între Mine și între tine și urmașii tăi, din neam în neam, să fie **legământ veșnic**, așa că Eu voi fi Dumnezeuul tău și al urmașilor tăi de după tine.”

Decalogul

Bibliografie: H.J. Boecker, „Recht und Gesetz: der Dekalog”, în: Hans Jochen Boecker et al., *Altes Testament*, Neukirchen-Vluyn ⁵1996; *Encyclopaedia judaica*, Jerusalem 1972, vol. 10 *sub voce* „Laws and Morality”, p. 1480; Vladimir Prelipeanu, „Probleme sociale în Vechiul Testament”, *ST* 1949, nr. 1-2, 55-68; Athanase Negoită, „Instituțiile sociale în Vechiul Testament”, *ST* 1950, nr. 9-10, 569-589; idem, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, București 1992.

Începând cu cercetătorul german Albrecht Alt, s-a făcut distincție între formulările juridice vechi-testamentare.

1. **dreptul cazuistic** – ex. în Cartea Legământului (*Ieș.* 20:22–23): formula „dacă... atunci”. Sunt luate în discuție cazuri concrete, oferindu-se și rezolvarea lor (eventual prin impunerea unei pedepse). Formularea cazuistică se regăsește și în alte coduri de legi din Orientul antic. Se crede că dreptul cazuistic este generat direct de instituțiile de judecată (judecătorii, instituți după *Ieș.* 18 chiar de către Moise)
2. **dreptul apodictic** – cu formă imperativă:
 - a. ciclurile de pedepse capitale – ex.: *Ieș.* 21:12
 - b. ciclurile de blesteme – ex.: *Deut.* 27:15-26
 - c. dreptul prohibitiv – interdicții (formă negativă „să nu...”), la persoana II sg.; funcționează ca atenționări; ex.: Decalogul (*Ieș.* 20:2-17; *Deut.* 5:6-21)

Cele două texte ale decalogului prezintă unele deosebiri, mai importante în porunca sabatului și cea a poftirii avutului aproapelui:

- în *Ieș.* este introdusă cu „amintește-ți de...”, pe când în *Deut.* cu „păzește”
- în *Deut.* prezintă 3 adaosuri: „după cum Iahve, Dumnezeuul tău ți-a poruncit” (v. 12), „vita ta și măgarul tău și toate animalele tale” și „pentru ca robul tău și roaba ta să se poată odihni ca și tine” (v. 14)
- în *Ieș.* există altă explicație a sabatului (teologică – cf. *Fac.* 2:2-3) față de *Deut.* (socială – cei ce lucrează, oameni și animale, trebuie să se odihnească; israeliții trebuie să respecte dreptul sclavilor la odihnă, pentru că și ei au fost sclavi în Egipt)
- în *Ieș.* este enumerată averea aproapelui care nu trebuie poftită: casa, femeia, ogorul, sluga, slujnica, boul, asinul; cu alte cuvinte femeia este văzută aici ca fiind una dintre proprietăți; în *Deut.* însă, femeia este menționată prima, urmând apoi casa, ogorul, sluga, etc., ceea ce arată că pentru *Deut.* femeia nu mai este încadrată între proprietăți, ci se apropie mult mai mult de statura bărbatului

După opinia clasică a cercetătorilor textul Decalogului din *Ieș.* are o vechime mai mare decât cel din *Deut.*, cu excepția poruncii sâmbetei, care apare într-o formulare mai veche în *Deut.* și mai nouă în *Ieș.* (la *Ieș.* se constată apropierea de formularea sacerdotală – sursa documentară P – din *Fac.* 2:2-3).

Interesantă este deosebirea de numărare. Ortodocșii și reformații (calvinii) fac diferență între interdicția altor zei și interdicția reprezentării chipului; catolicii și luteranii consideră aceste porunci ca fiind una singură, despart însă interdicția poftirii casei aproapelui de interdicția poftirii

femeii acestuia. Evreii disting introducerea („Eu sunt Iahve”) ca pe o primă poruncă.

	ortodox/ reformist	catolic/ luteran	iudaic
Eu sunt Iahve	1	1	1
să nu ai alți dumnezei	1	1	2
să nu-ți faci chip cioplit	2	1	2
profanarea numelui divin	3	2	3
poftirea casei aproapelui	10	9	10
poftirea femeii	10	10	10

Ieș. 34 și *Deut.* pun în legătură pentru prima dată tablele Legii cu textul Decalogului. Au existat două rânduri de table ale Legii: unele scrise de Dumnezeu însuși (*Ieș.* 24:12; după 31:18 sunt două table ale Legii, scrise după 32:15-16 pe ambele fețe), altele scrise de Moise după ce le-a spart pe primele (*Ieș.* 34:29, deși după v. 1 tot Dumnezeu le scrie și pe acestea). Conținutul lor este descris ca fiind Legea. Abia după *Ieș.* 34:28 și *Deut.* 4:13; 5:22 tablele conțin textul Decalogului.

MT, ca și LXX, numesc Decalogul „cele 10 cuvinte” (gr. *deka logoi*, de unde și denumirea momernă) (*Ieș.* 34:28; *Deut.* 4:13; 10:4).

În creștinism Decalogul ocupă un loc de frunte, fiind văzut ca o prescurtare morală a Legii. Receptarea lui a ținut însă cont de 2 factori. (1) Încă din NT s-a petrecut o sublimare a Decalogului, în sensul că este condamnată și poftirea, nu numai actul păcătos – cf. în predica de pe munte (*Mat.* 5) ciclul Ferișirilor, ca o contrapondere a Decalogului, urmat de explicarea spirituală a acestuia. (2) Sabatul a fost înlocuit cu duminica (cf. *Evr.* 3-4 în special 4:7.9; *Apoc.* 1:10).

porunca	Legea veche	Legea nouă
a 6-a	²¹ Ați auzit că s-a zis celor de demult: "Să nu ucizi"; iar cine va ucide, vrednic va fi de osândă.	²² Eu însă vă spun vouă: Că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă; și cine va zice fratelui său: netrebnicele , vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cine va zice: nebunule , vrednic va fi de gheena focului.
a 7-a	²⁷ Ați auzit că s-a zis celor de demult: "Să nu săvârșești adulter".	²⁸ Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o , a și săvârșit adulter cu ea în inima lui. ²⁹ Iar dacă ochiul tău cel drept te smintește pe tine, scoate-l și aruncă-l de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul să fie aruncat în gheenă. ³⁰ Și dacă mâna ta cea dreaptă te smintește pe tine, taie-o și o aruncă de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheenă.
a 9-a	³³ Ați auzit ce s-a zis celor de demult: "Să nu juri strâmb, ci să ții înaintea Domnului jurămintele tale".	³⁴ Eu însă vă spun vouă: Să nu vă jurați nicidecum nici pe cer, fiindcă este tronul lui Dumnezeu, ³⁵ Nici pe pământ, fiindcă este așternut al picioarelor Lui, nici pe Ierusalim, fiindcă este cetate a marelui Împărat, ³⁶ Nici pe capul tău să nu te juri, fiindcă nu poți

	să faci un fir de păr alb sau negru, ³⁷ Ci cuvântul vostru să fie: Ceea ce este da, da; și ceea ce este nu, nu; iar ce e mai mult decât acestea, de la cel rău este.
--	--

Esența Legii

Legea cuprinde un total de 613 porunci. În NT chiar Mântuitorul a fost confruntat cu întrebarea identificării esenței Legii, adică a celei mai importante porunci. Răspunsul îl găsim menționat în două locuri.

<i>Marc. 12:28-34</i>	<i>Mat. 22:34-40</i>
„ ²⁸ Și apropiindu-se unul din cărturari, care îi auzise vorbind între ei și, văzând că bine le-a răspuns, L-a întrebat: Care poruncă este întâia dintre toate? ²⁹ Iisus i-a răspuns că întâia este: "Ascultă Israele, Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn". ³⁰ Și: "Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta". Aceasta este cea dintâi poruncă. ³¹ Iar a doua e aceasta: "Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși". Mai mare decât acestea nu este altă poruncă. ³² Și I-a zis cărturarul: Bine, Învățătorule. Adevărat ai zis că unul este Dumnezeu și nu este altul afară de El. ³³ Și a-L iubi pe El din toată inima, din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea și a iubi pe aproapele tău ca pe	„ ³⁴ Și auzind fariseii că a închis gura saducheilor, s-au adunat laolaltă. ³⁵ Unul dintre ei, învățător de Lege, ispitindu-L pe Iisus, L-a întrebat: ³⁶ Învățătorule, care poruncă este mai mare în Lege? ³⁷ El i-a răspuns: Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. ³⁸ Aceasta este marea și întâia poruncă. ³⁹ Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. ⁴⁰ În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii. ”

tine însuși este mai mult decât toate arderile de tot și decât toate jertfele. ³⁴ Iar Iisus, văzându-l că a răspuns cu înțelepciune, i-a zis: Nu ești departe de împărăția lui Dumnezeu. Și nimeni nu mai îndrăzne să-L mai întrebe.”	
---	--

Mântuitorul amintește astfel două texte din Pentateuh.

Deut. 6:4-5: „⁴Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeuul nostru este singurul Domn. ⁵Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta.”

Lev. 19:18: „Să nu te răzbuni cu mina ta și să nu ai ură asupra fiilor poporului tău, ci să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru.”

Primul face parte din așa numitul *Šema* „Ascultă (Israele)” (*Deut. 6:4-9*), text fundamental din *Deut.* care proclamă iubirea absolută față de Dumnezeu. Din sec. 2 dHr., de când s-a generalizat practica filacteriilor, orice evreu credincios își pune în cutiuțele speciale prinse de frunte și de mâna stângă un sul de piele miniaturizat cu acest text (printre altele).

Hristos pune cele două porunci pe aceeași treaptă (cf. *Mat. 22:39*): iubirea lui Dumnezeu din toată inima și iubirea aproapelui ca pe tine însuși.

În ciuda opiniei curente că morala VT era una concentrată pe conașionali, în vreme ce non-israeliții nu intrau în discuție, în *Ieș. 23:9* este interzisă asuprirea străinilor, în plus în *Lev. 19:34* și *Deut. 10:19* se formulează foarte clar iubirea față de străini („să-l iubiți [pe străin] ca pe voi înșivă; „să iubiți și voi pe pribeag”). Alături de văduve și orfani, străinii formau categoria a

cărei protecție socială este cerută în mod special de Lege (*Deut.* 24:17; 27:19).

Acest lucru apare și în NT. *Luc.* nu cuprinde ca *Marc.* și *Mat.* întrebarea adresată Mântuitorului despre cea mai mare poruncă, ci doar enunțarea celor două porunci din VT de către învățătorul de lege (*Luc.* 10:25-28); cuprinde în schimb răspunsul lui Hristos ca tâlcuire a poruncii a doua, iubirea aproapelui, și anume la întrebarea „cine este aproapele?”. Urmează pilda samariteanului milostiv (v. 29-37), din care rezultă că și un străin poate fi „aproape”.

Prin urmare, Evangheliile sinoptice identifică esența Legii cu cele două porunci, reliefând că prin aproape trebuie înțeles orice om.

Evanghelia ioaneică aduce însă o modificare a ultimei porunci. Etalonul nu mai rămâne omenesc („ca pe tine însuși”), ci însăși iubirea divină reglementează iubirea umană. De remarcat că Mântuitorul o formulează ca pe o poruncă nouă.

Ioan 13:34: „**Poruncă nouă** dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. **Precum Eu v-am iubit pe voi**, așa și voi să vă iubiți unul pe altul.”

Cu alte cuvinte esența Legii constă în iubirea față de Dumnezeu și în iubirea față de aproapele după cum Dumnezeu îi iubește pe oameni.

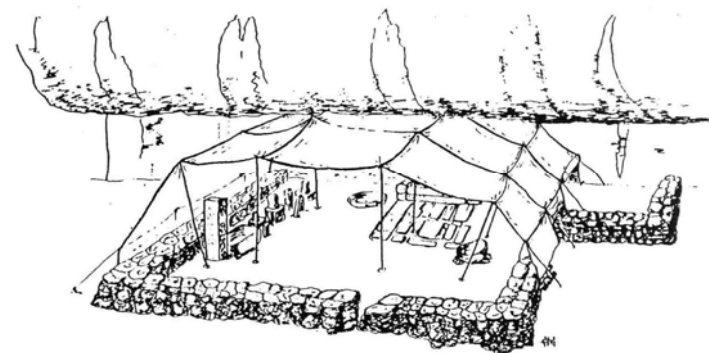
Cortul Sfânt

Bibliografie: Dumitru Abrudan / Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, București ¹1994; Petre Semen, *Arheologia biblică în actualitate*, Iași 1997.

Cortul Sfânt ocupă un loc central în cadrul predării Legii pe muntele Sinai. Descrierea sa, ca și a obiectelor sale, sunt făcute în două locuri (*Ieș.* 25–31 și respectiv 35–40), care flanchează episodul apostaziei israeliților prin vițelul de aur (*Ieș.* 32), redescoperirea slavei divine (33) și restituirea Legii (34).

Cortul Sfânt și obiectele sale au fost realizate după un model divin arătat lui Moise pe muntele Sinai (*Ieș.* 25:40). Și fabricarea propriu-zisă a fost inspirată, pentru că meșterii Bețaleel din tribul Iuda și ajutorul său Oholiab din tribul Dan sunt umpluți de Duhul Sfânt (*Ieș.* 31:2-6).

Cercetătorii moderni consideră însă Cortul Sfânt ca proiectarea în timpul călătoriei prin pustiu a Templului solomonic. Roland de Vaux de exemplu afirmă existența unui cort cultic care să adăpostească chivotul sfânt, însă mult mai mobil decât cel descris în *Ieș.*

În 1969 a fost descoperit la Timna (23 km N de Elat) în Israel un sanctuar în 5 straturi de ocupare. Penultimul strat datează din sec. 12 îdHr., fiind de originea madianită. Sanctuarul madianit (reconstruit în fig. de mai sus) era de tipul unui cort cu împrejmuire de zid (folosind fundațiile unui templu egiptean). În partea de vest prezintă stâlpi

cultici și vase pentru apă.

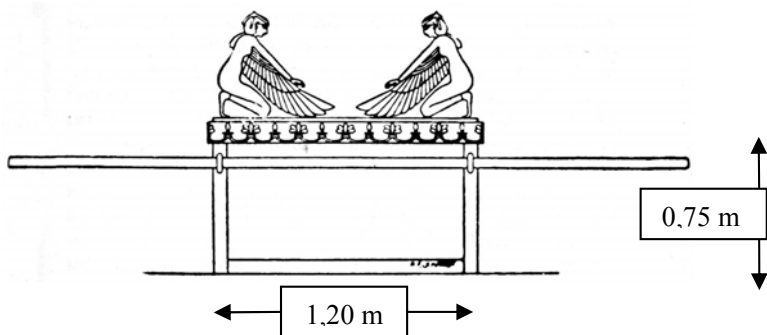
Sanctuarul madianit oferă doar un exemplu pentru un asemenea așezământ cultic.

Cortul sfânt, ca și Templul solomonic, avea 3 părți: curtea, naosul („Sfânta”) și „Sfânta Sfintelor”, locul care corespunde altarului din bisericile creștine. Orientarea sa era E-V, deci invers față de bisericile creștine.

Dimensiunile Cortului propriu zis erau modeste: cca 15×4,5×5 m, aproximativ jumătate din Templul solomonic. Curtea Cortului avea dimensiunea de 50×25 m.

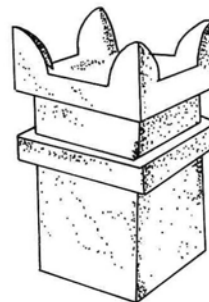
Obiectele din Cortul sfânt erau următoarele:

<i>Sfânta Sfintelor</i>	chivotul
<i>Sfânta</i>	masa cu pâinile punerii înainte (din lemn, îmbrăcată cu aur) altarul pentru tămâiere (din lemn îmbrăcat cu aur) candelabrul (din aur)
<i>curte</i>	altarul pentru jertfe (din lemn, îmbrăcat în aramă) lavoarul (din aramă)

Chivotul (reconstruit în fig. de mai sus), în care se păstrau tablele legii, un vas cu mană și toiagul lui Aaron care rodise.

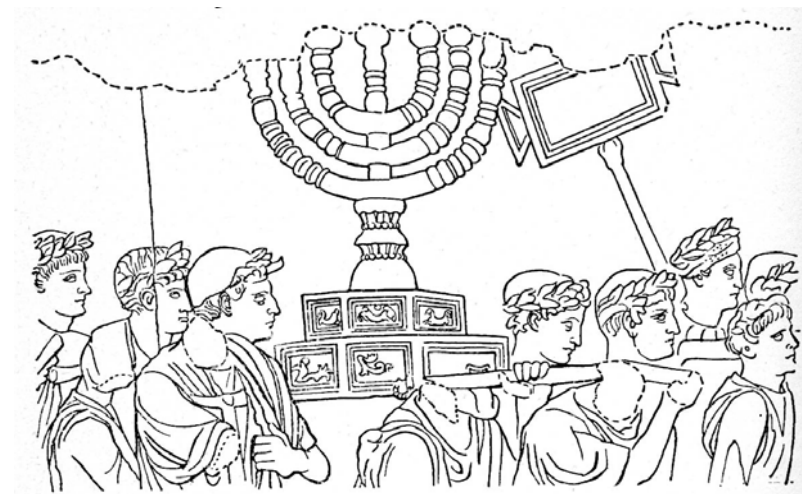
Pe capac se găseau 2 heruvimi din aur cu aripile întinse. Chivotul dispăre odată cu distrugerea Ierusalimului din 587 îdHr.

Altar din calcar (înălțimea de 65 cm), descoperit în Meghiddo. Datează din sec. 10 îdHr. Realizat fără îndoială după modelul unui altar real dintr-un sanctuar, micuțul altar servea în cadrul cultului privat pentru arderea tămâiei. De remarcat stilul: coarnele altarului (*Ieș. 27:2*) simbolizau forța sfințitoare a acestuia. În cazul jertfelor sângeroase pentru expierea păcatelor, coarnele erau unse cu sângele victimei.

De asemenea un inculpat care se socotea nevinovat putea cere azil într-un sanctuar, ținându-se cu mâinile de coarnele altarului (cf. *3Reg. 1:50*).

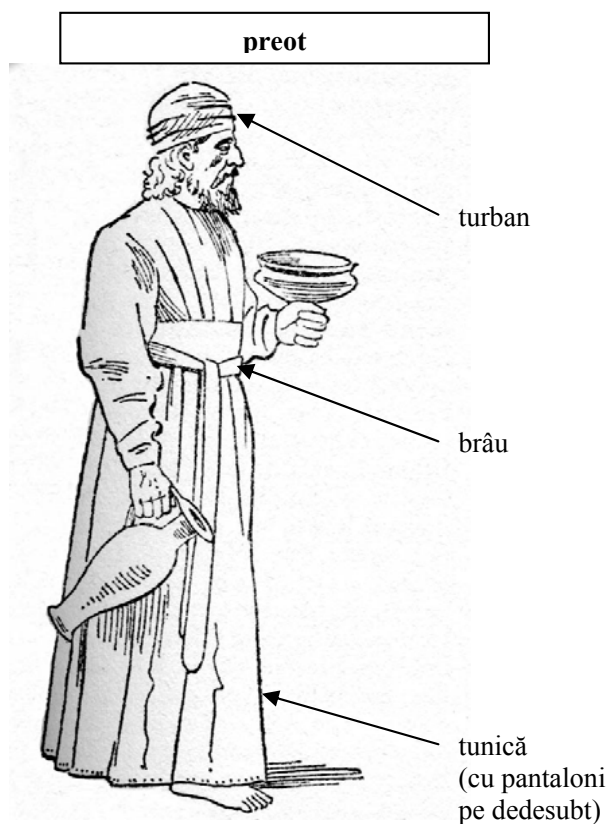
Despre altarul îmbrăcat cu aramă din curtea Cortului Sfânt se menționează că avea dimensiunea de cca 2,5 × 2,5 × 1,5 m.

Candelabrul reprezentat pe arcul lui Titus, cel care a distrus Ierusalimul în anul 70 dHr.

Preoția

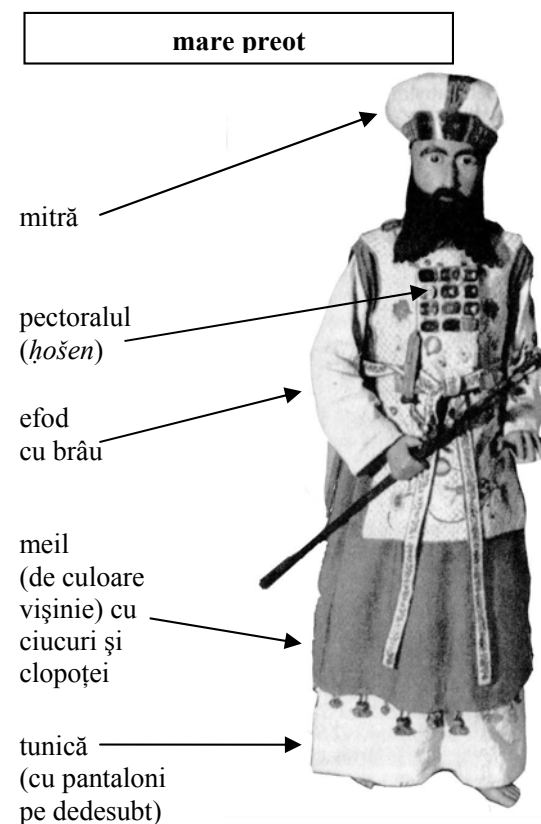
Preoții în perioada exilică aveau o costumație specială. Purtau turbane și o haină lungă cu mâneci. Pe dedesubt aveau pantaloni, deosebindu-se de portul obișnuit al conaționalilor. Rațiunea pantalonilor era religioasă: urcându-se pe treptele altarului, nu trebuia să-și expună față de acesta părțile sexuale (*Ieș.* 28:42; cf. *Ieș.* 20:26;). Slujeau desculți la fel din motive religioase, pentru că un pământ sfânt nu trebuia călcat cu încălțări (cf. *Ieș.* 3:5).

Marele preot, așa cum îl descriu *Ieș.* și *Lev.*, este o funcție care se dezvoltă după căderea monarhiei, preluând funcțiile regale. Ungerea sa, probabil abia din perioada post-exilică, constituie de exemplu o reminiscență a prerogativelor regale.

Veșmintele marelui-preot erau următoarele (cf. *Ieș.* 28):

- tunica (hiton) – din in
- meil – o haină fără mâneci, din mătase vișinie, pusă peste tunică, fiind mai scurtă decât aceasta;

marginile erau prevăzute cu ciucuri și clopoței. Rolul clopoțeilor era acela de a îndepărta duhurile rele; cultul ortodox i-a păstrat la cădelniță.

- efod – 2 piese vestimentare (față și spate), fără mâneci care ajungeau până la șold; efodul era prins cu un brâu din același material
- pectoralul (hoșen, ebr. *hošen*) – o bucată de țesătură din mătase și in, în formă de pătrat, fiind prinsă cu șnur peste piept; avea atașate 12 pietre prețioase diferite, cu numele triburilor israelite înscrustate; pectoralul avea și un buzunar interior, în care se găseau sorții Urim și Tummim
- mitra (chidar) – mai mare decât turbanul preoților obișnuiți; avea atașată o plăcuță din aur pe care scria „sfînțenia lui Iahve”

În „sfânta” (naos) nu intrau laicii, ci doar preoții. În încăperea întunecată a „sfintei sfintelor” nu intra decât marele preot o dată pe an, de Ziua Ispășirii (*Yōm Kippūr*), la 10 țșri (luna țșri corespunde cu septembrie-octombrie).

Jertfe

Bibliografie: Mircea Chialda, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș 1941.

În VT jertfele sau sacrificiile sunt cele care reglementează relația omului cu Dumnezeu. Ele se numesc *minḥā^h* (termen folosit ulterior exclusiv pentru jertfe alimentare) sau în limbajul codului preoțesc *qorbān* („aducere”).

Sunt de mai multe feluri:

1. jertfa alimentară (ebr. *minḥā^h*) – *Lev.* 2; 6:7-11 – ex.: pâini plate sau prăjituri cu ulei, toate însoțite de sare; erau arse pe altar; ca jertfe de turnare – vin și apă.
2. holocaust (ebr. *‘ōlā^h* sau *kalil*) – *Lev.* 1; 6:1-6 – se ardea un animal întreg, căruia i se scoteau doar pielea și măruntaiele; se puteau jertfi vite, capre, oi și porumbei.
3. jertfă de pace (ebr. *zebah* sau *s^elāmīm*) – *Lev.* 3; 7:11-21 – în centru stă ideea de comuniune cu Dumnezeu și cu oamenii: sângele și grăsimea sunt arse, carnea consumată de participanții la jertfă (familie, grup de credincioși).
4. jertfă de păcat/culpă (ebr. *ḥaṭṭā’t* sau *’āšām*) – *Lev.* 4–5:26 – punându-și mâinile pe capul animalului, omul îi transferă acestuia păcatele sale; se stropește cu sânge altarul și se ung coarnele acestuia; restul jertfei este fie consumat de preoți fie (în cazul jertfei aduse de preoți sau conducători) ars în afara taberei.

Sărbătorile

În Pentateuh apar 3 mari sărbători anuale, de factură agricolă (cf. calendare festive în *Ieș.* 23:14-17; 34:18-23 (ambele probabil cele mai vechi); *Deut.* 16:1-16 (D); *Lev.* 23 și *Num.* 28–29 (ultimele două de proveniență preoțească – P):

1. Sărbătoarea Azimelor – primăvara. Ei i s-a adăugat sărbătoarea Paștelui, de factură pastorală. În perioada exilului, data Paștelui a fost fixată la 14 nisan (martie-aprilie) (seara era consumat

mielul pascal), ca între 15-21 nisan să se serbeze săptămâna Azimelor.

2. Sărbătoarea Secerișului, numită și Sărbătoarea Săptămânilor – începutul secerișului grâului, la 50 de zile după Paște (de unde și numele de Cincizecime). Odată cu fixarea datei Paștelui, Sărbătoarea Secerișului cădea la 6 sivan. În sec. 2 dHr. sărbătoarea a fost pusă în legătură cu promulgarea Legii pe muntele Sinai.
3. Sărbătoarea Culesului, numită și a Colibelor/Corturilor – toamna, la sfârșitul culesului. Se evoca prin petrecerea în colibe timpul călătoriei prin pustiu, când s-a locuit în corturi. Data ei a fost fixată la 15-22 tișri (septembrie-octombrie).

În plus poate fi adăugată ca fiind o sărbătoare semnificativă Ziua Ispășirii (*Yōm Kippūr*), la 10 tișri (*Lev. 16; 23:27-32*) când marele preot intra în Sfânta Sfintelor făcând expierea pentru păcatele poporului și când un țap încărcat cu păcatele din anul respectiv era trimis în deșert.

TEOLOGIA PENTATEUHULUI

În Pentateuh există un fir conducător care pleacă din creație ajungând la moartea lui Moise, deci chiar în pragul intrării în Țara Făgăduinței.

Creația culminează în odihnă, după cum pe de o parte Egiptul constituie un adevărat creuzet, în care Israelul „este creat”, iar pe de alta peregrinările patriarhilor, robia din Egipt și drumul istovitor prin pustiu culminează în odihna prin așezarea în Țara promisă.

Omul este principiul creației, dând nume animalelor (rostuindu-le) (*Fac. 2:19-20*), lucrând pământul și păzindu-l (v. 15). De comportamentul lui ca stăpân va depinde soarta creației.

Păcatul, care apare ca termen prima dată în cadrul istoriei lui Cain și Abel (*Fac. 4:7*), este o realitate care exista deja, desigur de la căderea primilor oameni. Totuși, VT nu vorbește de o **singură** cădere catastrofică, ci de o **sucesiune de căderi**, la fiecare omul având șansa de a se întoarce. Păcatul apare astfel ca o stare deplorabilă introdusă treptat.

	stare inițială	păcătuire	pedeapsă	stare ulterioară
Adam	nemurire stăpânire a animale vegetarianism muncă fără trudă monogamie lipsa poftei sexuale lipsa hainelor (climă potrivită) vorbiere cu Dz	dorință de auto- îndumnezei re	izgonire din grădină pământul blestemat oboseală dureri la naștere	omul muritor pământul arid rușine haine de piele
Cain și Abel	vorbiere cu Dz prin jertfă	ucidere (fratricid)	omul este blestemat omul fugar stigmatizat pământul nu mai dă rod	cuceriri tehnice
matusalemici	vârstă matusalemi că	poligamie răzbunare Lameh		
Enoh				
uriași		hibridare violență	limitarea vârstei la 120 de ani potop	
Noe	consumarea cărni			

Ham/Canaan		necinstirea părintelui	blestem introducerea sclaviei	
turnul Babilon	o singură limbă	dorință de nume mare	amestecare și împrăștiere	limbi diferite
Avraam	infertilitate pribegie			

În șirul de căderi, doar trei personaje fac excepție. Enoh este primul. Despre el se spune că „umbla înaintea lui Dumnezeu” (*Fac.* 5:22). Este scutit de moarte, fiind „răpit” sau „mutat” de Dumnezeu (v. 24); va reapărea însă în cadrul eshatologic, împreună cu Ilie, ca martori sau profeți uciși de fiară, dar înviați (*Apoc.* 11:3-13 – cf. interpretarea lui Ipolit la Savvas Agouridis).

Noe constituie altă excepție. Cu el Dumnezeu încheie primul legământ (*Fac.* 9:1-17), în cadrul căruia se dau poruncile noahitice (adică referitoare la Noe) în v. 4-6, practic legi valabile pentru întreaga umanitate. Este limitată violența începută de eroii uriași (*Fac.* 6:4).

Prin Avraam, istoria se focalizează pe o singură familie din care va ieși poporul Israel. Importanța lui Avraam constă atât în faptul că Dumnezeu încheie cu el al doilea legământ (cf. *Fac.* 15; 17), cât și pentru că patriarhul primește o serie de binecuvântări cu făgăduințe, care vor fi reînnoite urmașilor săi.

Avraam

Fac. 12:2-3: „Și Eu voi ridica din tine un popor mare, te voi binecuvânta, voi mări numele tău și vei fi izvor de binecuvântare. Binecuvânta-voi pe cei ce te vor binecuvânta, iar pe cei ce te vor blestema îi voi blestema; și se vor binecuvânta întru tine toate neamurile pământului.”

Fac. 18:18: „Din Avraam cu adevărat se va ridica un popor mare și tare și printr-însul se vor binecuvânta toate neamurile pământului”

Fac. 22:17-18: „De aceea te voi binecuvânta cu

binecuvântarea Mea și voi înmulți foarte neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării și va stăpâni neamul tău cetățile dușmanilor săi; Și se vor binecuvânta prin neamul tău toate popoarele pământului, pentru că ai ascultat glasul Meu.”

Isaac

Fac. 26:4: „Voi înmulți pe urmașii tăi ca stelele cerului și voi da urmașilor tăi toate ținuturile acestea; și se vor binecuvânta întru urmașii tăi toate popoarele pământului”

Iacov

Fac. 28:14: „Urmașii tăi vor fi mulți ca pulberea pământului și tu te vei întinde la apus și la răsărit, la miazănoapte și la miazăzi, și se vor binecuvânta întru tine și întru urmașii tăi toate neamurile pământului.”

Fac. 32:12: „Căci Tu ai zis: îți voi face bine și voi înmulți neamul tău ca nisipul mării, cât nu se va putea număra din pricina mulțimii.”

Pentru prima dată neamurile, împrăștiate la turnul Babilon (*Fac.* 11:1-9) converg iarăși într-un singur om, primind binecuvântarea în Avraam.

Promisiunea urmașilor (*Fac.* 12:2) și a țării (12:7) pare ceva neobișnuit. Pe de o parte, Sara era stearpă (*Fac.* 11:30), pe de altă parte țara promisă era deja locuită (12:6), iar Avraam peregrina în ea ca străin (21:34; 23:4).

Promisiunea este înnoită în *Fac.* 15; 17 și 18. Însă paralel cu aceasta, promisiunea, oricât de imposibilă părea, este pusă sub semnul întrebării imediat după binecuvântare prin pericolul ca Sara să fie luată de un străin (*Fac.* 12:10u), apoi prin Lot, nepotul lui Avraam, care-și alege pentru sine țara promisă aparent deposedându-l pe Avraam (*Fac.* 13), apoi prin nașterea unui fiu, Ismael, nu din soția legitimă, ci dintr-o sclavă (*Fac.* 16), în sfârșit prin periclitarea Sarei încă o dată (*Fac.* 20).

La reluarea promisiunii în *Fac.* 15, Avraam arată că

deja un rob de-al său, Eliezer din Damasc (un străin!) este rânduit ca moștenitor al său din lipsă de fii (v. 2-3). La reluarea promisiunii în *Fac.* 17, în care se arată că Sara îi va da patriarhului un urmaș din care vor ieși regi și popoare (v. 16), Avraam răspunde că deja își pusese speranța doar în Ismael, fiul dintr-o roabă (v. 18). În fine, reluarea promisiunii în *Fac.* 18 devine cu atât mai incredibilă cu cât Avraam și Sara erau deja prea bătrâni (v. 11). Sara însăși ia în râs vestirea fiului (v. 12-13).

Fiul promis se naște (*Fac.* 21). Însă promisiunea este pusă încă o dată sub semnul întrebării, de data aceasta de însuși Dumnezeu, care poruncește jertfirea fiului (*Fac.* 22:2).

Toate aceste promisiuni și periclitări sunt încercări. De altfel *Fac.* 22:1 chiar menționează: „După acestea, Dumnezeu a încercat pe Avraam...”. Ideea de bază constă în credința lui Avraam „Și a crezut Avraam pe Domnul (Iahve) și i s-a socotit aceasta ca dreptate” (*Fac.* 15:6) și în dovedirea puterii lui Dumnezeu, care transformă imposibilul în realitate. „Este oare ceva cu neputință la Dumnezeu?” (*Fac.* 18:14).

Peșirea Rebecăi pentru Isaac trebuie pusă în aceeași serie. Practic și aceasta se constituie într-o încercare, Rebeca fiind întâlnită cu ajutorul lui Dumnezeu, în urma rugăciunii (*Fac.* 24:12).

Seria de pericole se continuă cu istoria lui Iacov, cel dușmănit de fratele său (*Fac.* 27:42-43) și care apoi intră în slujba unchiului său, Laban din Haran (*Fac.* 29-31), trudindu-se 20 de ani (*Fac.* 31:38-42). Mai departe familia patriarhului este salvată de foamete de către Iosif, cel vândut de frații săi, dar pe care Dumnezeu l-a rânduit spre bine (*Fac.* 45:5).

La fel, promisiunile făcute patriarhilor sunt

amenințate de robirea și exterminarea dorită de egipteni (*Ieș.* 1:10.16). Dumnezeu lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov (*Ieș.* 3:16) îl rânduește însă pe Moise ca salvator, amintindu-și de legământul cu patriarhii (*Ieș.* 2:24-25). Cu toată împotrivirea faraonului (cf. istoria plăgilor *Ieș.* 7-11), poporul este scos din Egipt de către Dumnezeu „cu mână tare și cu braț înalt” (*Deut.* 4:34).

Dumnezeu își aduce poporul la muntele Sinai, dându-i Legea, ca expresie a legăturii paternale cu Israelul.

Tot în acest cadru, se realizează o închidere a unei paranteze lăsate deschise încă din primul capitol al *Fac.* Creația se împlinește în Cortul Sfânt, paralelele fiind remarcabile. O observație rabinică spune: „Înainte să fie ridicat Sanctuarul din pustie, lumea șchiopăta; dar în momentul în care a fost ridicat, lumea a fost consolidată”.

<i>Crearea lumii</i>	<i>Crearea cortului</i>
„și Dumnezeu a văzut câte a făcut și iată, erau foarte bune” (<i>Fac.</i> 1:31)	„Și Moise a văzut toată munca și iată, au terminat-o” (<i>Ieș.</i> 39:43)
„astfel au fost făcute cerul și pământul” (<i>Fac.</i> 2:1)	„Astfel toate lucrurile tabernacolului au fost făcute” (<i>Ieș.</i> 39:32)
„Dumnezeu a terminat munca pe care a făcut-o” (<i>Fac.</i> 2:2)	„Moise a terminat munca” (<i>Ieș.</i> 40:33)
„Dumnezeu a binecuvântat a șaptea zi” (<i>Fac.</i> 2:3)	„Moise i-a binecuvântat” (<i>Ieș.</i> 39:43)

SENSURI DUHOVNICEȘTI ȘI PROFEȚII MESIANICE

Bibliografie: Sf. Clement Alexandrinul, *Glafire*, PSB 39, București 1992; Petre Semen / Ilie Melniciuc-Puică, *Așteptând mântuirea*, Iași 1999; Vladimir Petercă, *Mesianismul în Biblie*, Iași 2003; Serafim Rose, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, București

2001; Ioan Sorin Usca, *Facerea*, București 2002; idem, *Ieșirea*, București 2002; idem, *Leviticul*, București 2003; idem, *Numerii*, București 2003; idem, *Deuteronomul*, București 2004.

Facere

Crearea lumii se desfășoară sub semnul Treimii: Duhul Sfânt plutea deasupra apelor impregnându-le cu energie vitală (*Fac.* 1:2), iar Cuvântul transpune prin rostirea divină „și a zis Dumnezeu” (*Fac.* 1:3). *Ps.* 32:6 este comentat în acest sens (Sf. Vasile cel Mare):

„Cu **cuvântul** Domnului cerurile s-au întărit și cu **duhul** gurii Lui toată puterea lor”

Sf. Irineu chiar observa că Duhul și Cuvântul sunt „mâinile Tatălui”.

Crearea omului este interpretată și hristic. După *Col.* 1:15 Hristos este chip al lui Dumnezeu (ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ), deci omul creat după chipul lui Dumnezeu (*Fac.* 1:26-27) este de fapt creat după Hristos. Înțelegerea duhului suflat pe nări omului primordial ca har al Duhului Sfânt (Sf. Grigorie Palama) arată însă și aspectul pnevmatologic.

Adam constituie, în calitatea sa de om primordial, un tip al lui Hristos. Hristos este numit chiar „Adam cel din urmă” (ὁ ἔσχατος Ἀδάμ) (*ICor.* 15:45; cf. paralela în v. 45-48). Greșeala unuia se îndreaptă prin ascultarea celuilalt (*Rom.* 5:19). De asemenea greșeala Evei este îndreptată de către Fecioara Maria, Noua Evă. Pomul vieții este o icoană a Sf. Euharistiei (*Apoc.* 21:2). *Fac.* 3:15 constituie în învățătura Sf. părinți „protoevanghelia” (cf. Tertulian pentru denumire). Este anunțată distrugerea capului șarpelui de către sămânța femeii. Pentru că Șarpele este

identificat cu Diavolul (*Apoc.* 12:9), sămânța nu poate fi decât Hristos.

Abel constituie de asemenea un tip al lui Hristos prin jertfirea celui nevinovat.

La fel, ca și salvator al omenirii, Noe îl reprezintă pe Hristos. Potopul, în urma căruia a rezultat o nouă creație, este tip al botezului creștin (*IPetr.* 3:20-21), corabia reprezentând Biserica. De asemenea, binecuvântarea de către Noe a lui Sem (*Fac.* 9:25-27), cel din care va descinde familia lui Avraam, constituie o prefigurare a alegerii poporului Israel.

Soțiile lui Avraam, sclava Agar și soția legitimă Sara, reprezintă cele două legăminte, cel vechi și cel nou (*Gal.* 4:24-25).

Melchisedec, regele preot din Salem (Ierusalim?), care îl binecuvintează pe Avraam cu daruri de pâine și vin (tipuri euharistice!) (*Fac.* 14:18-20) și cel căruia Avraam îi oferă zeciuală, constituie un tip al lui Hristos (*Evr.* 5:10; 6:20; 7:15-22 – tradiția trece și prin *Ps.* 109:4).

Avraam primește la Stejarul Mamre / Mamvri vizita a trei „oameni”, cărora el însă li se adresează la singular ca lui Dumnezeu (*Fac.* 18:3). Unul dintre ei chiar este identificat cu Iahve (18:22.33), iar ceilalți doi sunt numiți „îngeri” (19:1). Deși Treimea nu Se face

Sf. Andrei Rubliov, Sfânta Treime la Stejarul Mamvri (Moscova, sec. 15)

simțită în mod direct în VT (D. Stăniloae), textul a fost înțeles în creștinism ca prefigurare a lui Dumnezeu întreit.

„Arătându-se lui Avraam, care era desăvârșit în cunoștință, Dumnezeu l-a învățat că în rațiunea unității se cuprinde rațiunea imaterială a Treimii. Aceasta pentru că Avraam ieșise cu mintea total din materie și din formele ei. De aceea i S-a arătat ca trei și i-a vorbit ca unul.” (Sf. Maxim Mărturisitorul). Nu la fel însă lui Lot, care nu era la fel de înduhovnicit; lui Dumnezeu i Se arată în chip de doime.

Încercarea jertfirii lui Isaac (*Fac.* 22), pe muntele Moria (v. 2), identificat de Cronist cu muntele Templului din Ierusalim (*2Paral.* 3:1) este tip al lui Hristos prin jertfa sa.

Scara lui Iacov, văzută de acesta în vis, pe care se pogoară îngerii lui Dumnezeu (*Fac.* 28:12) prefigurează pe Maica Domnului, cea care a unit cerul cu pământul prin nașterea lui Hristos.

O profeție mesianică des utilizată se află în așa numitele Binecuvântări ale lui Iacov (*Fac.* 49:8-12).

„⁸Iudo, pe tine te vor lăuda frații tăi. Măinile tale să fie în ceafa vrăjmașilor tăi. Închina-se-vor ție feciorii tatălui tău. ⁹**Pui de leu ești, Iudo**, fiul meu! De la jaf te-ai întors... El a îndoit genunchii și s-a culcat ca un leu, ca o leoaică... Cine-l va deștepta? ¹⁰Nu va lipsi sceptru din Iuda, nici toiag de cârmuitor din coapsele sale, până ce va veni **împăciuitorul**, Căruia se vor supune popoarele. ¹¹Acela își va lega de viță asinul Său, de coardă mânăzului asinei Sale. Spăla-va în vin haina Sa și în sânge de strugure veșmântul Său! ¹²Ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele.”

Cuvântul tradus Împăciuitorul (v. 10) apare în ebraică *šlō^h*, al cărui sens nu este cunoscut (se presupune coruperea lui în MT). LXX (recenzia lui Lucian și Origen)

înțelege cuvântul ca *šellō* „al / ale lui”, traducând cu *ὁπόκειται*, „cel căruia i se cuvine”, „cel căruia i-a fost pus deoparte (tributul? – cf. BJ)”. Ar fi avut în vedere David, însă în acest caz ca tip al lui Hristos. De altfel Mesia apare în *Apoc.* ca „leul din Iuda” (*Apoc.* 5:5), referire directă la *Fac.* 49:9. Targumele consideră Șilo ca nume mesianic. Traducerea „Împăciuitorul” pornește de la rădăcina *šālā^h* „a fi în pace, fericit” (cf. *Ier.* 12:1).

Iosif, cel vândut care devine salvatorul celor care-l vânduseră prefigurează desigur pe Hristos, cel vândut, deși este Mântuitor.

Ieșire-Numeri

Mielul pascal este de asemenea tip al Mântuitorului, despre care se spune (*1Cor.* 5:7).

„⁷Curățiți aluatul cel vechi, ca să fiți frământătură nouă, precum și sunteți fără aluat; căci **Paștile nostru Hristos** S-a jertfit pentru noi. ⁸De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al viclesugului, ci cu azimele curăției și ale adevărului.”

În acest caz, credincioșii (Biserica) trebuie să fie azime (v. 7 – „fără aluat”). Se face astfel aluzie la cele două sărbători strâns legate, Paștile și Azimele.

Hristos apare ca miel foarte pregnant în NT (*Ioan* 1:29; un miel ca înjunghiat *Apoc.* 5:6).

Mântuitorul mai este prefigurat de mană (*Ioan* 6:31-35.48-58)

„³¹Părinții noștri au mâncat mană în pustie, precum este scris: «Pâine din cer le-a dat lor să mănânce». ³²Deci Iisus le-a zis: Adevărat, adevărat zic vouă: Nu Moise v-a dat pâinea cea din cer; ci Tatăl Meu vă dă din cer pâinea

cea adevărată. ³³Căci pâinea lui Dumnezeu este cea care se coboară din cer și care dă viață lumii. ³⁴Deci au zis către El: Doamne, dă-ne totdeauna pâinea aceasta. ³⁵Și Iisus le-a zis: **Eu sunt pâinea vieții**; cel ce vine la Mine nu va flămânzi și cel ce crede în Mine nu va înseta niciodată. [...] ⁴⁸Eu sunt pâinea vieții. ⁴⁹Părinții voștri au mâncat mană în pustie și au murit. ⁵⁰Pâinea care se coboară din cer este aceea din care, dacă mănâncă cineva, nu moare. ⁵¹Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este **trupul Meu**. ⁵²Deci iudeii se certau între ei, zicând: Cum poate Acesta să ne dea trupul Lui să-l mâncăm? ⁵³Și le-a zis Iisus: Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. ⁵⁴Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. ⁵⁵Trupul este adevărată mâncare și sângele Meu, adevărată băutură. ⁵⁶Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el. ⁵⁷Precum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu și Eu viez pentru Tatăl, și cel ce Mă mănâncă pe Mine va trăi prin Mine. ⁵⁸Aceasta este pâinea care s-a pogorât din cer, nu precum au mâncat părinții voștri mană și au murit. Cel ce mănâncă această pâine va trăi în veac.”

Este prefigurată de piatra din pustie care a izvorât apă (*Ieș.* 17; *Num.* 20) și care – după o tradiție iudaică menționată și de Sf. Pavel în acest loc – călătorea după israeliți, potolindu-le setea (*ICor.* 10:4).

„¹Căci nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți că părinții noștri au fost toți sub nor și că toți au trecut prin mare. ²Și toți, întru Moise, au fost botezați în nor și în mare. ³Și toți au mâncat aceeași mâncare duhovnicească; ⁴Și toți, aceeași băutură duhovnicească au băut, pentru că beau din piatra duhovnicească ce îi urma. Iar piatra era Hristos.”

Episodul cu înălțarea șarpelui de aramă și puterea sa tămăduitoare (*Num.* 21) preînchipuie înălțarea pe cruce, dar și puterea vificatoare a lui Hristos (*Ioan* 3:14-15):

„¹⁴Și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ¹⁵ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică”.

Mântuitorul, în calitate de împărat, este vestit de profetul păgân Balaam (*Num.* 24:17-19). În tradiția iudaică, Targumul Onqelos identifică de asemenea „steaua” cu Mesia.

„¹⁷Îl văd, dar acum încă nu este; îl privesc, dar nu de aproape; **o stea răsare din Iacov; un toiag se ridică din Israel** și va lovi pe căpeteniile Moabului și pe toți fiii lui Set îi va zdrobi. ¹⁸Lua-va de moștenire pe Edom și va stăpâni Seirul vrăjmașilor săi și Israel își va arăta puterea. ¹⁹Din Iacov se va scula Cel ce va stăpâni cu putere și va pierde pe cei ce vor rămâne în cetate”.

Deși aparent puțin interesantă, cartea *Lev.* păstrează o bogată încărcătură duhovnicească. Jertfele descrise aici, nedesăvârșite și de aceea repetitive, prefigurează însă toate jertfa de pe Golgota, care le desăvârșește.

Mai mult, preoția levitică devine tip al Marele preot Hristos, care are o preoție desprinsă din determinarea ereditară, fiind închipuită de preoția lui Melchisedec – *Evr.* 7-8:

„⁷ ¹¹Dacă deci desăvârșirea ar fi fost prin preoția Leviților (căci legea s-a dat poporului pe temeiul preoției lor), ce nevoie mai era să se ridice un alt preot după rânduiala lui Melchisedec, și să nu se zică după rânduiala lui Aaron? ¹²Iar dacă preoția s-a schimbat urmează numaidecât și schimbarea Legii. ¹³Căci Acela, despre Care se spun acestea, își ia obârșia dintr-o altă seminție, de unde nimeni n-a slujit altarului, ¹⁴Știut fiind că Domnul nostru a răsărit din Iuda, iar despre seminția

acestora, cu privire la preoți, Moise n-a vorbit nimic. ¹⁵Apoi este lucru și mai lămurit că, dacă se ridică un alt **preot după asemănarea lui Melchisedec**, ¹⁶El s-a făcut nu după legea unei porunci trupești, ci cu puterea unei vieți nepieritoare, [...] ²⁰Ci încă a fost la mijloc și un jurământ, căci pe când aceia s-au făcut preoți fără de jurământ, ²¹El S-a făcut cu jurământul Celui ce I-a grăit: "Juratu-S-a Domnul și nu Se va căi: Tu ești Preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec". [...] ²³Apoi acolo s-a ridicat un șir de preoți, fiindcă moartea îi împiedica să dăinuiască. ²⁴Aici însă, Iisus, prin aceea că rămâne în veac, are **o preoție netrecătoare** (veșnică). [...] ²⁶Un astfel de **Arhiereu** se cuvenea să avem: **sfânt, fără de răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoși, și fiind mai presus decât cerurile**. ²⁷El nu are nevoie să aducă zilnic jertfe, ca arhieriei: întâi pentru păcatele lor, apoi pentru ale poporului, căci **El a făcut aceasta o dată pentru totdeauna, aducându-Se jertfă pe Sine însuși**. ²⁸Căci Legea pune ca arhieriei oameni care au slăbiciune, pe când cuvântul jurământului, venit în urma Legii, pune pe Fiul, desăvârșit în veacul veacului. **8** ¹Lucru de competență din cele spuse este că avem astfel de **Arhiereu care a șezut de-a dreapta tronului slavei în ceruri**, ²**Slujitor Altarului și Cortului celui adevărat, pe care l-a înfipt Dumnezeu și nu omul**. ³Apoi, orice arhieriu este pus ca să aducă daruri și jertfe; de aceea trebuincios era ca și acest Arhieriu să fi avut ceva ce să aducă. ⁴Dacă ar fi pe pământ, nici n-ar fi preot, fiindcă aici sunt aceia care aduc darurile potrivit Legii, ⁵Care slujesc închipuirii și umbrei celor cerești, precum a primit poruncă Moise, când era să facă cortul: "Ia seama, zice Domnul, să faci toate după chipul ce ți-a fost arătat în munte". ⁶Acum însă, Arhieriu nostru a dobândit o slujire cu atât mai osebită, cu cât este și **Mijlocitorul unui testament mai bun**, ca unul care este întemeiat pe mai bune făgăduințe.

Deuteronom

Slujirea profetică a Mântuitorului transpare în *Deut.* 18:15.18-19, unde Moise însuși anunță un Profet asemenea lui, de ascultarea cuvintelor căruia depinde viața poporului.

„**Prooroc** din mijlocul tău și din frații tăi, **ca și mine**, îți va ridica Domnul Dumnezeuul tău: pe Acela să-L ascultați. ¹⁸Eu le voi ridica Prooroc din mijlocul fraților lor, cum ești tu, și voi pune cuvintele Mele în gura Lui și El le va grăi tot ce-I voi porunci Eu. ¹⁹Iar cine nu va asculta cuvintele Mele, pe care Proorocul Acela le va grăi în numele Meu, acela îi voi cere socoteală.”

Totuși, pentru că nici un prooroc nu s-a ridicat la nivelul lui Moise (*Deut.* 34:10), să-L cunoască pe Dumnezeu față către față, înseamnă că promisiunea nu a putut să fie împlinită în limita VT.

Se cerea așadar venirea unui Nou Moise. Se poate observa paralela dintre *Ieș.* și *Mat.*:

- În Egipt sunt uciși pruncii israeliți la porunca faraonului, dar Moise este salvat || Irod ucide pruncii din Betleem, dar Hristos este salvat
- Un Iosif îi aduce pe israeliți în Egipt ca să-i salveze de foamete || un Iosif îl aduce pe Hristos în Egipt ca să-I salveze viața.
- Hristos Fiul lui Dumnezeu este „scos” din Egipt (*Mat.* 2:15) || Israel „fiul lui Dumnezeu” e scos din Egipt (*Os.* 11:1)
- Israelii trec prin apele Mării Roșii || Hristos Se botează.
- După aceea israeliții petrec în pustiu || la fel Hristos după Botez.
- Moise postește pe munte 40 de zile (*Deut.* 9:9) || Hristos postește în pustiu 40 de zile

- Moise primește pe muntele Sinai legea || Hristos dă noua Lege pe muntele Fericirilor (cf. *Mat.* 5:1)

ISTORIA DEUTERONOMISTĂ

În vechime se credea că *Ios.*–*4Reg.* au fost scrise de profeți (Iosif Flaviu, Talmud), și anume fiecare carte de către un profet important contemporan: *Ios.* de către Iosua, *Jud.*, *1Reg.* și *2Reg.* de către Samuel, *3Reg.* și *4Reg.* de către Ieremia (care menționează în cartea sa cucerirea Ierusalimului). Această concepție funcționează ca și paternitatea mozaică a Pentateuhului, în sensul că atribuirea cărții se face după importanța personalității respective.

În 1943 germanul Martin Noth a impus opinia curentă de acum: *Ios.*, *Jud.* și *1-4Reg.* constituie un complex redactat sub influența teologiei din *Deut.* De aceea a primit numele de „Istoria Deuteronomistă” (Dtr).

Menționând grațierea regelui iudeu Ioiachin din anul 561 (*4Reg.* 25:27u), nu însă și pe regele persan Cyrus, care cucerește în 539 Babilonul, e de presupus că Dtr a fost redactată între aceste date, probabil către 550 în Palestina sau în exil.

Ulterior s-au emis două grupuri de ipoteze:

1. în școala germană – se presupune existența a trei straturi redacționale pentru Dtr: unul de factură istorică, al doilea profetică și al treilea legislativă.
2. în școala anglo-americană – se presupune existența a două straturi redacționale, dintre care primul pre-exilic

IOSUA – JUDECĂTORI

Cartea *Iosua* are 3 mari părți:

- o trecerea Iordanului și cucerirea Canaanului
- o împărțirea teritoriului la triburi
- o cuvântarea lui Iosua + legământul din Sichem

<i>Iosua</i>	
Cucerirea Cisiordaniei 1-12	
1	cuvântare introductivă (Dtr): însărcinarea lui Iosua să treacă Iordanul, pt cele 3 triburi transiordaniene să participe la cucerire (cf. 22:1-6)
2-9	relatări etiologice ale tribului Benjamin (în sanctuarul din Ghilgal)
	2;6 cucerirea cetății Ierihon; Rahab
	3-4 monument la Ghilgal
	5 tăiere-împrejur, Paști, apariția îngerului
	7-8 cucerirea cetății Ai; furtul lui Acan
	8:30u construirea altarului și citirea legii la Sichem (cf. <i>Deut.</i> 27; 11:28-29)
	9 legământul cu 4 cetăți ghibeonite
10-11	relatări a 2 campanii beligerante
	10 lupta de la Ghibeon împotriva coaliției lui Adoni-Țedec din Ierusalim (cf. <i>Jud.</i> 1:5u): oprirea soarelui (v. 12-13)
	11 lupta de la apele Merom împotriva cetății Hațor (cf. <i>Jud.</i> 4:2)
11:16u; 12	sumar: cetăți cucerite
Împărțirea Transiordaniei și Cisiordaniei 13-22	

	împărțirea Transiordaniei (13:7u; cf. 22; <i>Num.</i> 32; <i>Deut.</i> 3) și Cisiordaniei (14–19; cf. <i>Num.</i> 34)
13–19	fixarea granițelor tribale și listă cu localități (15:21u)
20–21	cetățile de azil (20) și levitice (21) (cf. <i>Deut.</i> 19; <i>Num.</i> 35)
22	întoarcerea triburilor transiordaniene (v. 1-6; cf. 1:12u) și construirea altarului la Iordan (v. 9u)
Cuvântarea lui Iosua 23–24	
23 (22:1-6)	cuvântarea finală a lui Iosua
24	adaos: așa numita „zi a țării” și legământul din Sichem; confesiunea triburilor; moartea și îngroparea lui Iosua

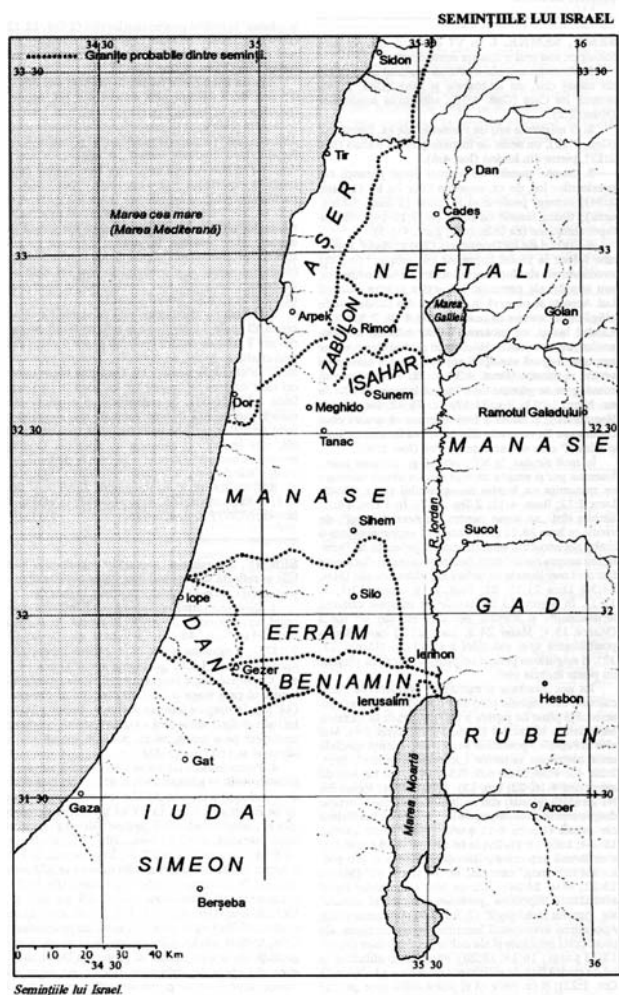
Cartea *Jud.* este împărțită tot în 3 părți:

- introducere
- istoria judecătorilor
- adaosuri

<i>Jud.</i>	
Introducere 1–2:5	
1	introducere; referatul cuceririlor tribale; așa-zisul referat negativ (v. 19.21.27u; cf. <i>Ios.</i> 15:63; 16:10; 17:11u)
2:1-5	mutarea îngerului lui Iahve din Ghilgal în Bohim
Istoria judecătorilor 2–16	
2:6–3:6	privire generală istorică: raportul dintre Dz și Israel (dtr) – diferență față de relatările individuale despre triburi (3:7–16:31)

3:7-11	Otniel (cf. 3:13; <i>Ios.</i> 15:17)
3:12-30	Ehud din Benjamin împotriva lui Eglon regele Moabului pt eliberarea Ierihonului
3:31	Șamgar (cf. 5:6) împotriva filistenilor
4–5	lupta Deborei în valea Iezreel (Tabor) împotriva statelor canaanite: Debora din Efraim și Barac din Neftali împotriva lui Sisera (Iabin din Hațor); uciderea lui Sisera de către chenita Iael
	5 cântecul Deborei: teofania din Sinai (v. 4-5; cf. <i>Deut.</i> 33:2) cu ajutorul lui Israel (v. 14); participarea triburilor din Palestina
6–9	Ghedeon (Ierubaal) din Ofra în Manase împotriva midianiților (primii nomazi cu cămile)
	6:11u formularul de chemare (ca și <i>Ieș.</i> 3:10u – E; <i>IReg.</i> 9-10; <i>Ier.</i> 1) cu etiologia sanctuarului
	8:22-23 refuzarea coroanei regale (cf. <i>IReg.</i> 8; 12)
	9 Abimelec, fiul lui Ghedeon, rege al orașului Sichem (precursor al formării statului)
	9:7-15 fabula lui Iotam (critică a regelui)
10–12	Ieftae din Galaad împotriva amoniților; concomitent erou tribal și judecător (12:7)
10:1-5; 12:8-15	Lista așa-zişilor judecători minori
13–16	Samson din Dan împotriva filistenilor; saga eroică a triburilor
Adaosuri 17–21	
	2 adaosuri – situația de dinainte de

	regalitate (17:6; 19:1; 21:25)
17–18	statueta cultică a lui Mica – înființarea sanctuarului tribului Dan; migrarea daniților în nord
19–21	crima din Ghibea: războiul întregului Israel (inițial doar Efraim?) împotriva lui Beniamin; conflictul dintre triburi – 12:1u.

POPOARELE VECINE

Bibliografie: Ligia Bârzui / Rodica Ursu, *Istoria universală. Orientul antic*, București 2003; J.D. Douglas (ed.), *Dicționar biblic*, Oradea 1995.

Cele 7 popoare

Textele Pentateuhului vorbesc de 6 sau 7 popoare, a căror țară le este dată moștenire israeliților (6 în *Fac.* 15:21; *Ieș.* 3:8; dar 7 în *Deut.* 7:1).

Amoriții sunt o populație menționată în jurul anului 2000 în Mesopotamia, iar în jurul anului 1800 la Mari (N Mesopotamiei, astăzi în Siria), ca în sec. 14, pe fondul conflictelor între autoritatea egipteană din Siro-Palestina și principii locali, să se constituie chiar și o țară, în Siria, cu numele de Amurru. Este însă puțin probabil că VT face referire la acele populații. Mai degrabă termenul este generic.

Canaanii reprezintă populația Canaanului, desigur mai puțin omogenă decât s-ar crede. Trebuie ținut cont de faptul că limba ebraică este limba Canaanului.

Unii cercetători cred că diferența dintre amoriți și canaanii e pur literară: J ar prefera termenul „canaaniți”, pe când E „amoriți”.

Hitiții au constituit un Imperiu pe teritoriul Turciei de azi în sec. 18-13, care a concurat cu cel egiptean. Ei nu sunt semiți, ci indo-europeni. S-au remarcat prin creșterea cailor, prin armata bine organizată și prin introducerea tehnicii fierului. Este însă iarăși puțin probabil că VT îi are pe acești hitiți în vedere. Unii cercetători bănuiesc totuși o

migrare hitită. Mult mai probabilă rămâne însă înțelegerea lor ca un termen generic pentru locuitorii Palestinei, cunoscută de exemplu în textele asiriene ca Ḫatti. Hitit era Urie, unul dintre vitejii lui David și cel a cărei frumoasă soție, Batșeba, a fost luată de rege, devenind mama lui Solomon.

Iebusiții sunt locuitorii cetății Iebus (Ierusalim), cucerită de către David și transformată în capitală. Numele de Ierusalim este pre-israelit, fiind atestat în texte egiptene din sec. 19.

Despre celelalte, periziți, ghirgasiți și hiviți nu se cunoaște nimic. S-a propus identificare hiviților cu aheii, plauzibilă dacă ținem cont că și alte populații vechi grecești și-au făcut apariția în Palestina (filistenii).

Alte popoare

Huriții, care nu apar însă între cele 7 popoare, sunt un popor cunoscut din istorie, de origine indo-europeană, care a întemeiat chiar un imperiu puternic (Mitanni în NV Mesopotamiei, sec. 16-14). Ca și în cazul amoriților și al hitiților, mult mai probabil denumirea în VT nu păstrează nici o amintire etnică, ci devine una generică, mai ales că egiptenii numeau Ḫurru întreaga Palestină.

Filistenii, indo-europeni înrudiți cu grecii, au făcut parte din valul de migrare dorică care a venit pe mare și care a cauzat probleme statului egiptean în sec. 12. Sunt menționați de către egipteni (în egipteană *pršt*, citește convențional *perešet*). VT știe că patria lor de origine este Caftor (*Am.* 9:7), numită și în egipteană (Keftiu), identificată fie cel mai probabil cu Creta, fie cu o regiune din Cappadocia. Lucru cert, după ce au fost învinși, ei au

fost colonizați de către faraonul Ramses III (1184-1153) pe coasta palestiniană, în vechile posesiuni egiptene din fâșia Gaza. Acolo au înființat o federație de 5 orașe (un pentapolis), format din Așdod, Ascalon, Gaza, Ecron și Gat. Faimosul Goliat, eroul filistean învins după tradiție de David, era originar din Gat. După cum se poate observa și din figura alăturată (relief egiptean din Medinet Habu), propriu filistenilor este coiful cu pene. Ei au preluat divinitățile canaanite, dintre care se menționează Dagon, un zeu al fertilității.

Filistenii introduc fierul în Palestina, făcând trecerea de la epoca bronzului la cea a fierului.

Primul rege israelit, Saul, a fost ucis de filistenii.

Interesant că romanii au dat numele de *Palaestina* provinciei după filistenii.

Popoarele „rude”

VT păstrează tradiția înrudirii strânse între israeliți și alte popoare vecine: amoniții, moabiții și edomiții (vezi schema din cursul 4).

Amoniții se constituie ca stat înaintea Israelului, și chiar amenințarea lor determină alegerea lui Saul ca rege (*1Reg.* 12:12). Capitala lor este Rabat-Amon (azi Amman, capitala Iordaniei). Divinitatea națională era Milcom. Roboam, fiul lui Solomon și primul rege al statului Iuda

despărțit, a avut ca mamă o amonită. S-au păstrat ca etnie chiar și în perioada elenistică (*IMac.* 5:6u).

Moabiții. Moabiții și-au constituit statul pe teritoriul acordat în VT lui Ruben. Se presupune că Ruben deținea de fapt teritoriul la nord, și nu la sud, de gura Iordanului. În timpul călătoriei spre Canaan, regele moabit Balac l-a adus pe vrăjitorul Balaam să-i blesteme pe israeliți; blestemul se transformă însă în binecuvântare. Interesant că o inscripție descoperită la Deir Alla (Iordania) atestă faptul că Balaam fiul lui Beor a fost o persoană istorică, un profet vizionar. Divinitatea națională moabită era Chemoș.

Edomiții. Considerați descendenți din fratele lui Iacov/Israel, Esau (numit și Edom), edomiții au constituit un stat la sudul Mării Moarte. După căderea Ierusalimului (587/6), grupuri de edomiți se instalează la sud de Hebron, formând Idumeea. Irod cel Mare era de origine edomită (idumeu). Divinitatea lor națională se numea Qaus sau Qos.

Deut. 23 oferă un catalog al celor dezirabili și indezirabili în adunarea Domnului. Interesant că amoniții și moabiții nu sunt primiți (v. 3u), pe când edomiții sunt considerați „frați” (v. 7).

EXODUL

Bibliografie: Constantin Daniel / Ion Acsan, *Faraonul Kheops și vrăjitorii. Povestirile Egiptului antic*, București 1977, 137-142; Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

Exodul sau ieșirea israeliților din Egipt constituie punctul central al Pentateuhului. Este actul prin care Iahve

își revendică legătura strânsă cu Israelul, salvându-l și consolidându-l ca popor independent. Este actul des invocat în literatura VT ca punct de sprijin pentru orice demers teologic.

Elementele egiptene din relatarea Exodului nu lipsesc. Foarte importante sunt numele lui Moise și al fiului lui Aaron, Fineas. Moise, al cărui nume este explicat printr-o etimologie populară ca „cel scos din apă”, este de fapt un cuvânt egiptean, *ms* (citește convențional *mes*) „fiu”, care intră în componența multor nume (Ramses „născut din Ra”, Tutmes „născut din Thot”). Fineas (ebr. Pinhas), numele fiului lui Aaron, înseamnă în egipteană „nubianul” (*p3-nhsy* citește convențional *panehsi*), desemnând mai ales slavii negri.

În încercarea de înțelegere istorică a Exodului trebuie să se țină cont de un monument egiptean, care constituie **prima atestare extra-biblică a Israelului**. Faraonul Merneptah și-a celebrat printr-o stelă (monument vertical de piatră inscripționat) din anul 1207 îdHr. victoria împotriva libienilor și a Palestinei. În partea superioară, stela are două registre puse alăturat, unul în oglindire cu

celălalt. În centru, se află zeul Amon, reprezentat de 2 ori, în fața lui faraonul (tot de 2 ori), iar în extreme zeița Mut și respectiv zeul Horus.

Pasajul interesant pentru VT este următorul:

„Regii-au fost zdrobiți și spun: «Aman!»

Din rândul celor Nouă Arcuri [echivalentul celor 7 popoare din VT *Deut. 7:1*] nu-și ține nimeni capul sus;

Libia e devastată;

Kheta [țara hitiților] e pacificată;

Canaan e jefuită amarnic;

Ascalon e surghiunită jalnic;

Geser [Ghezer] e cucerită;

Ianoam a dispărut aproape;

Izrael [Israel] este pustiu, a pierit sămânța lui;

Palestina-i văduvită de Egipt;

Toate țările sunt liniștite;

Cel ce iscă tulburare cade rob,

Zace-nlănțuit de Merneptah,

Zi de zi răsără el tot așa ca zeul Ra!”

Numele „Israel” din text (l. 27) nu are ca celelalte țări/localități determinativul (ideogramă poziționată la sfârșitul unui cuvânt indicând

grupul semantic al acestuia) de „țară străină”, ci pe cel de „popor străin” (reprezentat printr-un bărbat, o femeie și 3 liniuțe ca semn al pluralului). Indică oare aceasta că la vremea respectivă Israelul era încă un popor nesedentarizat, fără țară?

Un alt element istoric este menționarea în VT a cetăților construite de israeliți în Egipt: Ramses și Pitom. Prima, numită în egipteană *Per-ramses* (identificată astăzi cu Tell ed-Deba în E Deltei Nilului) a fost construită ca și capitală de faraonul Ramses II.

Astfel, timpul exodului se reduce la acești doi

faraoni, care au domnit succesiv: Ramses II și fiul său Merneptah, deci cândva la jumătatea sec. 13 îdHr.

INSTALAREA ÎN CANAAN

Bibliografie: Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

Teorii pentru instalare

Pentru instalarea în Canaan au fost propuse 3 teorii:

1. **Teoria migrației** – susținută de americanul William Foxwell Albright și de discipolii săi. Se pleacă de la datele arheologice, care atestă distrugerea în perioada Bronzului târziu a numeroase cetăți (Debir, Betel, Hațor, Lachiș – distruse la sfârșitul sec. 13 îdHr.; Meghiddo, Taanac, Sichem – sfârșitul sec. 12). Deși este teoria care dă cel mai mult credit textului biblic, ea nu mai este susținută ca înainte, din cauza faptului că înseși datele arheologice o contrazic. Distrugerea orașelor s-a făcut la intervale de timp și nu pot fi puse în legătură cu migrația unui val etnic, cum au fost israeliții. Nu există o cucerire a Ierihonului atestată, iar cetatea Ai, cum îi arată și numele („ruine”) zăcea părăsită în sec. 13-12 îdHr.

2. **Teoria infiltrației** – susținută de germanii Albrecht Alt, Martin Noth. Se pleacă de la critica literară, punându-se accentul pe rolul etiologiilor, adică al acelor relatări care încearcă să explice o realitate curentă. Ex.: *Ios. 7-8* ar fi de fapt o etiologie referitoare la Ai, apărută în sânul tradițiilor beniaminite păstrate la un sanctuar

(Ghilgal?) și nu un referat militar obiectiv. Se consideră că israeliții, ca triburi semi-nomade, s-au infiltrat pașnic, stabilindu-se în zonele mai puțin locuite (dealurile din Efraim) și că doar în a doua fază s-a ajuns și la altercații cu populația canaanită, comasată în orașe-stat în văi.

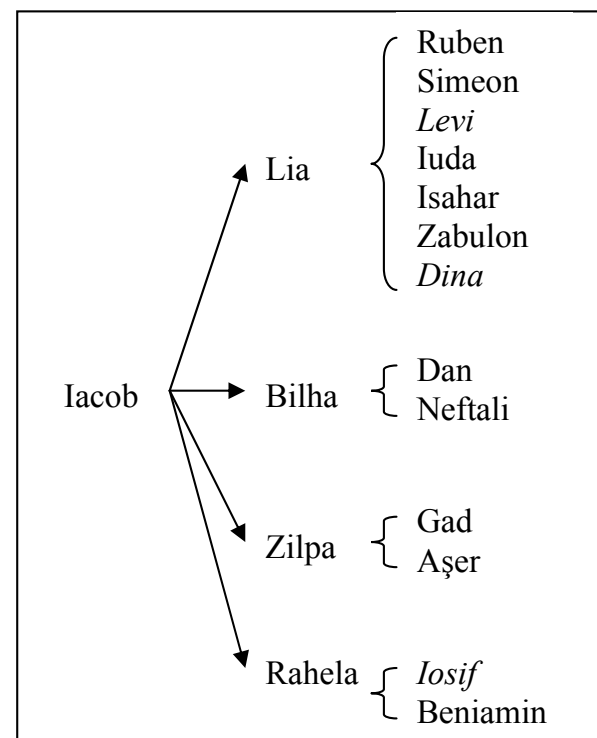
3. **Teoria revoluției** – susținută de George Mendenhall și Norman Gottwald. Se pleacă de la sociologie și antropologie (cu influențe marxiste). Mai întâi se neagă diferența etnică între israeliți și canaaniti; conflictul nu s-ar datora unor nou-veniți din altă parte, ci unor „revoluționari” locali. În fond se stipulează existența unei tensiuni sociale între clasa orășenilor din cetăți și a țăranilor din sate. Revolta țăranilor împotriva feudalilor a primit și o infuziune religioasă, prin faptul că revoluționarii au fost câștigați de partea unor muncitori refugiați din Egipt, care au trăit experiența Exodului și care l-au proclamat pe Iahve ca un zeu rival al feudalilor. Teoria a suferit modificări, în sensul că s-a estompat accentul revoluției. În prezent, ca **teoria evoluției**, susținută de danezul Niels Peter Lemche, se pleacă de la aceeași tensiune cetate-sat, dar se consideră că schimbarea socială s-a produs treptat. Punctul forte al teoriei este faptul că din punct de vedere arheologic s-a constatat o continuitate între ocupațiile israelite și cele canaanite.

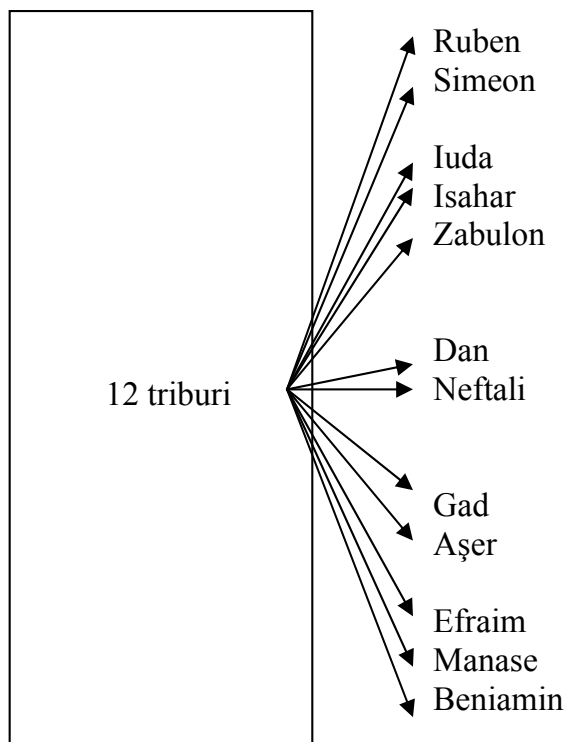
Triburi

În literatura vechi-testamentară se vorbește de două grupuri tribale, grupul Liei și grupul Rahilei, după cele două soții ale lui Iacov. Grupul Liei ar fi premers grupul Rahilei în ceea ce privește instalarea în Canaan; grupul Rahilei (Iosif adică Efraim & Manase, plus Benjamin),

aducând atât tradiția exodului din Egipt cât și iahvismul, s-ar fi instalat în centrul grupului Liei (ținuturile deluroase din Efraim). Tradițiile grupului Rahilei s-au păstrat în sanctuarele tribale: Șilo, Ghilgal, Betel.

Copiii lui Iacob/Israel sunt în număr de 13. Cu excepția Dinei (exclusă din liste) și a lui Levi (al cărui trib este dedicat serviciului sacerdotal) ei sunt considerați părinții celor 12 triburi israelite, prin integrarea în locul lui Iosif a celor 2 fii ai săi născuți în Egipt, Efraim și Manase, adoptați de către Iacob/Israel (*Fac.* 50).

Atrage atenția grija de a păstra numărul de 12, fie pe de o parte prin trecerea Dinei pe un plan secundar (*Fac.* 35:22-26 – lista cuprinde 12, fără Dina), fie pe de altă parte prin înlocuirea lui Iosif cu fiii săi, Efraim și Manase, pentru a suplini locul lui Levi, considerat separat ca trib sacerdotal.

Numărul 12, care sugerează plenitudinea, se întâlnește și în alte cazuri. Și Nahor, fratele lui Avraam, are 12 fii (*Fac.* 22:20-24), Ismael are 12 triburi (*Fac.* 17:20), iar Esau are 12 nepoți (*Fac.* 36:9-13 fără Amalec).

În anii '30 ai secolului trecut s-a lansat ipoteza amfictioniei, după care sistemul de 12 triburi ar semăna federațiilor cultice grecești (numite *amphictyonia*).

Triburile federate slujeau la un sanctuar comun prin rotație timp de un an, așa explicându-se și numărul lor care corespunde lunilor anului. Mai recent, teoria amfictioniei a fost însă abandonată, considerându-se că Israelul nu avea un astfel de sanctuar comun.

Numărul 12 a jucat însă un rol foarte important: apostolii Mântuitorului sunt tot 12 și ei vor sta pe 12 scaune și vor judeca pe cele 12 triburi ale lui Israel (*Mat.* 19:28).

Triburile israelite ca atare au luat naștere pe teritoriul palestinian, așa cum o dovedesc numele Efraim și Iuda, care inițial au desemnat cele două regiuni muntoase.

Interesant mai este numele Isahar, care înseamnă etimologic în ebraică „om plătit”, „mercenar” (*'iš sâhâr* lit. „bărbat al plății”). Aceasta nu poate fi înțeles decât ca un supranume care reflectă raportul aceluși trib cu cetățile canaanite din nord. Cu alte cuvinte, este foarte probabil ca inițial o parte dintre israeliți să se fi aflat în serviciul canaanienilor (cf. ipoteza evoluției).

Orașele stat canaanite erau grupate în două lanțuri transversale, unul nordic (câmpia Iezreel, Meghidido, Bet-Șean) și altul sudic (Ierusalim), care controlau drumurile comerciale în Palestina. Așezările israelite timpurii s-au efectuat tocmai în spațiul dintre cele două lanțuri, în zone nelocuite deluroase, care au trebuit mai întâi să fie defrișate (*Iosua* 17:15.18).

RUT

Rut nu face parte din Istoria deuteronomistă. Ca gen literar este o novelă apropiată ca și conținut de cartea *Iona*

(mila lui Dumnezeu se răsfrânge și asupra străinilor) și *Est.* Faptul că moabiteanca Rut devine închinătoare a lui Iahve (*Rut* 1:16), moștenitoare în Israel și chiar strămoașa regelui David (*Rut* 4:18-22; cf. *1Paral.* 2:9-15) contrastează cu literatura deuteronomică, după care moabiții erau excluși din cultul iahvist (*Deut.* 23:4-5).

În MT *Rut* este inclusă în rândul cărților festive (*m^egillōt*), fiind citită la sărbătoarea Cincizecimii. LXX a plasat-o însă după *Jud.*, pentru că acțiunea cărții corespunde cu acea perioadă și pentru că la final oferă genealogia lui David. Datarea cărții nu se poate face însă cu precizie. În general se acceptă o datare târzie, **postexilică**.

1	expoziția: dintr-o familie din Betleem refugiată în Moab rămâne doar soția cu cele 2 nurori moabitence dialogul dintre Naomi și Rut imprecația lui Naomi (nume schimbat Naomi → Mara)
2	întâlnirea dintre Rut și Boaz Rut îi povestește lui Naomi
3	sfatul lui Naomi întâlnirea dintre Rut și Boaz noaptea Rut îi povestește lui Naomi
4	sfatul judiciar de la poartă: alt răscumpărător refuză Boaz se căsătorește cu Rut 4:18u genealogia lui David

Numele sunt simbolice: Noemi (= „grație”) își schimbă numele în Mara (= „cea amară”) din cauza situației disperate; Mahlon (= „boală”); Chilion (=

„distrugere”); Orpa (= „rupere”); Rut (= „însoțitoare”); Boaz (= „în el este puterea”).

Genealogia lui David (*Rut* 4:18u), un adaos al cărții, a fost preluată în genealogia Mântuitorului (*Mat.* 1:5-6), cu mica diferență că însuși Boaz s-a născut dintr-o femeie străină, și anume canaanita Rahab (cf. *Jud.* 2).

1-2 REGI

1Reg. și *2Reg.* au format inițial o singură carte, fiind despărțite prima dată de LXX; numite *1* și *2 Samuel* în MT, au fost împărțite în manuscrisele masoretice abia din sec. 15.

Și separarea între *1-2Reg.* și *3-4Reg.* este ulterioară, fiind atestată totuși în manuscrisele de la Qumran.

Julius Wellhausen și apoi Leonhard Rost au arătat existența a 3 mari complexe în *1-2Reg.*:

- *1Reg.* 1–15: o istorie despre Eli, Samuel și Saul
- *1Reg.* 16–*2Reg.* 8: istoria accederii lui David
- *2Reg.* 9–20; *3Reg.* 1–2: istoria succesiunii la tron a lui David

La aceste complexe mari se adaugă unele relatări minore, precum istoria chivotului sfânt (*1Reg.* 4–6; *2Reg.* 6) sau adaosurile la istoria lui David (*2Reg.* 21–24).

Samuel și Saul (*1Reg.* 1–15)

1–3	istoria copilăriei lui Samuel în Șilo Eli și fiii săi
2	cântecul de laudă al Anei

4-6	+ 2Reg. 6 – istoria Chivotului: din templul din Șilo ajunge în Filistia (templul zeului Dagon), întoarcerea în Israel (Chiriatiarim)
7-12	introducerea regalității: Saul uns rege de către Samuel, ales prin sorți la Mițpa, reînstatat la Ghilgal după o campanie victorioasă împotriva amoniților
13-15	faptele lui Saul în război contra filistenilor (13-14; Ionatan) și amaleciților (15; cf. Ieș. 17); dezavuarea lui Saul de către Dumnezeu

Istoria accederii lui David (1Reg. 16-2Reg. 5(7-8))

16	ungerea lui David David cântăreț la curtea lui Saul
17	lupta cu Goliat (cf. 2Reg. 21:19)
18-20	invidia lui Saul față de David (cântec: 18:7; 21:12) prietenia cu Ionatan
21-27	David ca șeful unui grup de militari (22:2; 27:2șu); acordarea cetății Ticlăg (27:6șu)
28	Saul la vrăjitoarea din En-Dor
31	moartea lui Saul și a fiilor în lupta cu filistenii (mt Ghilboa)
1	plângerea lui David pentru Saul și Ionatan
2-4	David și Eșbaal
	2 David uns rege (cu legământ) peste Iuda în Hebron
5	David uns rege peste Israel cucerirea Ierusalimului; victorie contra

	filistenilor
6	transferul Chivotului (continuarea istoriei din 1Reg. 4-6)
7	profeția lui Natan: casa lui David va conduce mereu: referitoare la casa lui David (v. 11b.16) sau cel puțin la urmașul direct (v. 12.14a) – ecouri în 2Reg. 23:5; Ps. 88; 131; Is. 55:3; refuzul construirii Templului
8	supunerea popoarelor vecine
	8:16-18 lista dregătorilor lui David (cf. 3Reg. 4)

Istoria succesiunii la tron a lui David (2Reg. (6)9-20; 3Reg. 1-2)

9	David are milă pentru Meribbaal
10-12	război contra amoniților (cf. 1Reg. 11)
11	Batșeba; nașterea lui Solomon
12	parabola lui Natan (cf. Ps. 50)
13-14	fiii lui David: Amon și Abesalom
15-19	revolta lui Abesalom
20	revolta lui Șeba

Adaosuri (2Reg. 21-24) (? , inserate în istoria succesiunii la tron a lui David)

21	răzbunarea ghibeoniților împotriva urmașilor lui Saul eroii lui David
22	= Ps. 17
23	ultimele cuvinte ale lui David
	23:8u eroii lui David (cf. 21:15șu)

24	etiologia locului Templului din Ierusalim: recensământ; profetul Gad; alegerea pedepsei; construirea altarului pe terenul lui Arauna
----	--

Mai întâi trebuie observat că anumite relatări contrastează cu altele. De exemplu versiunea veche pozitivă față de rege: *1Reg.* 9–10:16; 11 contrastează cu versiunea mai nouă negativă (dtr): 7–8; 10:17-27; 12.

Există și dublete: respingerea lui Saul de către Dumnezeu (*1Reg.* 13 || 15), introducerea lui David la curte (*1Reg.* 16 || 17), David la regele Achiș din Gat (*1Reg.* 21 || 27), cruțarea lui Saul de către David (*1Reg.* 24 || 26).

Teologia deuteronomistă

Istoria deuteronomistă își propune să reinterpreteze istoria din punctul de vedere al predicii Deuteronomului. De aceea istoria regalității din *1-4Reg.* nu constituie o istorie obiectivă, ci una interpretată prin perspectiva *Deut.* Departate de a fi anale de curte, relatările sunt impregnate de reflecții teologice. Regii sunt calificați ca buni sau răi în funcție de atașamentul lor arătat față de Tora. Paul N. Tarazi (St. Vladimir, NY) trasează chiar o paralelă între Istoria Deuteronomistă și evanghelii. Așa se explică și interesul diferit față de perioadele istorice: istoria lui David ocupă cea mai mare parte din relatări.

Profeții joacă un rol principal în evaluarea istoriei:

- Gad îi convinge pe David să fugă de Saul (*1Reg.* 22:5); îi anunță pedeapsa divină din cauza recensământului (*2Reg.* 24:10-19)
- Natan vestește continuitatea dinastiei davidice

- (*2Reg.* 7:1-17); îl muștră pe David (*2Reg.* 12:1-15) și apoi îi anunță iertarea (12:24-25)
- Ahia din Șilo anunță desprinderea Israelului de sub dinastia davidică (*3Reg.* 11:26-40); apoi tot el anunță căderea lui Ieroboam I (*3Reg.* 14:1-18)
- Iehu anunță uciderea regelui Bașa din Israel (*3Reg.* 16)
- Ilie și Elisei (*3Reg.* 17–*4Reg.* 13)
- Miheia fiul lui Imla împotriva lui Ahab (*4Regi.* 22:5-28)
- Iona prezice victoriile lui Ieroboam II (*4Reg.* 14:25)
- căderea Israelului înțeleasă ca fiind cauzată de neascultarea profeților de către popor

4Reg. 17:13-23: „¹³Atunci Domnul a dat mărturie împotriva lui Israel și a lui Iuda prin **toți proorocii Săi**, prin **toți văzătorii**, zicând: «Întoarceți-vă din căile voastre cele rele și păziți poruncile Mele, așezămintele Mele și toată învățătura pe care Eu am dat-o părinților voștri și pe care v-am dat-o și vouă prin prooroci, robii Mei!» ¹⁴Dar ei n-au ascultat, ci și-au învățat cerbicia, ca și părinții lor care nu crezuseră în Domnul Dumnezeu lor. ¹⁵Și au disprețuit poruncile Lui și legământul Lui, pe care-l încheiase El cu părinții lor și descoperirile Lui, cu care El îi deșeptase și au umblat după idoli și au ajuns netrebnici, purtându-se ca popoarele cele dimprejur de care Domnul le zisese să nu se poarte ca ele; ¹⁶Și au părăsit toate poruncile Domnului Dumnezeului lor și au făcut chipurile turnate a doi viței și au așezat Așere și s-au închinat la toată oștirea cerului și au slujit lui Baal; ¹⁷Și au trecut pe fiii lor și pe fiicele lor prin foc, au ghicit și au vrăjit și s-au apucat să facă lucruri netrebnice în ochii Domnului și să-L mânie. ¹⁸Atunci S-a mâniat Domnul tare pe Israeliți și i-a lepădat de la fața Sa, și n-a mai rămas decât seminția lui Iuda. ¹⁹Dar nici Iuda n-a păzit poruncile Domnului Dumnezeului său și s-a purtat

după obiceiurile Israelitilor, cum se purtau aceștia.²⁰ Și și-a întors Domnul fața de la toți urmașii lui Israel și i-a smerit dându-i în mâinile jefuitorilor și în sfârșit i-a lepădat de la fața Sa.²¹ Căci Israelitii se dezbinaseră de la casa lui David și făcuseră rege pe Ieroboam, fiul lui Nebat. Ieroboam a abătut pe Israeliti de la Domnul și i-a băgat în păcat mare.²² Și au umblat fiii lui Israel în toate păcatele lui Ieroboam, câte făcuse acesta și nu s-a depărtat de la ele, până când n-a lepădat Domnul pe Israel de la fața Sa, cum ziseseră **toți proorocii, robii Săi**.²³ Și a fost strămutat Israel din pământul său în Asiria, unde se află până în ziua de astăzi”.

- Isaia în timpul asediului Ierusalimului (*4Reg.* 19–20)
- profeții anunță distrugerea Ierusalimului

4Reg. 21:10-15: „¹⁰Atunci Domnul a grăit prin **prooroci, robii Săi**, și a zis: ¹¹«Pentru că Manase, regele Iudei, a făcut astfel de urâciuni, mai rele decât tot ce au făcut Amoreii care au fost înainte de el, și a vârat pe Iuda în păcat cu idolii lui. ¹²De aceea așa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Iată Eu voi aduce așa rău asupra Ierusalimului și asupra lui Iuda, încât celui ce va auzi îi vor țiu amândouă urechile; ¹³Și voi întinde peste Ierusalim frânghia de măsurat a Samariei și cumpăna casei lui Ahab, și voi șterge Ierusalimul, așa cum se șterge un vas și se pune apoi cu gura în jos; ¹⁴Și voi lepăda rămășița moștenirii Mele și-i voi da în mâinile vrăjmașilor lor, și vor fi de pradă și de jaf pentru toți prietenii lor, ¹⁵Pentru că au făcut lucruri netrebnice înaintea ochilor Mei și M-au mâniat din ziua aceea când părinții lor au ieșit din Egipt și până în ziua aceasta».

4Reg. 24:2-3 „²Atunci Domnul a trimis asupra lui cete de Caldei, cete de Sirieni, cete de Moabiți și cete de Amoniți; și le-a trimis asupra lui Iuda, ca să-l piardă, după cuvântul Domnului pe care l-a rostit prin **robii Săi, proorocii**.³ Aceasta s-a făcut cu Iuda numai din porunca Domnului, ca să fie lepădat de la fața Lui pentru păcatele lui Manase și pentru tot ce făcuse acesta”.

Cântarea Anei

1-2Reg. sunt introduse de un psalm (cântarea Anei – *1Reg.* 2) și sunt încheiate de altul (*2Reg.* 22 || *Ps.* 17). Biserica creștină a acordat o importanță foarte mare primului. Redactarea creștină a LXX, care a introdus cartea *Odelor*, a selectat psalmi din cărțile istorice și profetice folosite în cultul liturgic, astfel că *1Reg.* 2 este *Oda* 3 (se găsește în florilegiul numit „Cântările lui Moise” în anexa *Psaltirii*).

1Reg. 2 este primul text al VT în care apare termenul Mesia (*māšīaḥ*).

2:10: „El [Iahve] va da tărie regilor noștri și fruntea Unsului Său [*m^ešīḥo*] o va înălța”.

Sigur că în urechile creștine, ideea că Iahve este cel care ia viața și apoi iarăși o dă era interpretată prin prisma mesianică a v. 10:

2:6.8: „⁶Domnul omoară și învie; El coboară la locuința morților și iarăși scoate. [...] ⁸Pașii sfinților Săi El îi păzește, iar nelegiuiții vor pieri întru întuneric căci omul nu prin putere este tare”.

Istoria chivotului

Istoria chivotului (*1Reg.* 4–6; *2Reg.* 6) are de asemenea o foarte mare importanță. Rezidând inițial în sanctuarul din Șilo, pe teritoriul tribului Efraim, mutat apoi în Ierusalim de către David, chivotul devine simbolul uniunii dintre cele două entități politice, Israel și Iuda.

Există teoria că David a folosit inițial chiar templul canaanit din Ierusalim pentru depozitarea chivotului (cf. „casa Domnului” în *2Reg.* 12:20, și nu „cort” ca în *2Reg.*

6:17). Așa s-ar explica și prezența unor tradiții canaanite în teologia ierusalimiteană.

2Reg. 7

Bibliografie: Vladimir Petercă, *Regele Solomon în Biblia ebraică și în cea grecească*, Iași 1999; idem, *Mesianismul în Biblie*, Iași 2003.

2Reg. 7:12-16: „¹²Iată Domnul îți vestește că-ți va întări casa, iar când se vor împlini zilele tale și vei răposa cu părinții tăi, atunci voi ridica după tine pe urmașul tău, care va răsădi din coapsele tale și voi întări stăpânirea sa. ¹³Acela va zidi casă numelui Meu și Eu voi întări scaunul domniei lui în veci. ¹⁴Eu voi fi aceluia tată, iar el îmi va fi fiu; de va greși, îl voi pedepsi Eu cu toiagul bărbaților și cu loviturile fiilor oamenilor. ¹⁵Dar mila Mea nu o voi lua de la el cum am luat-o de la Saul, pe care l-am lepădat înaintea feței tale. ¹⁶Casa ta va fi neclintită, regatul tău va rămâne veșnic înaintea ta și tronul tău va sta în veci”.

Textul din 2Reg. 7:12-16 trebuie citit în contextul întregului cap. 7. Problema gravitează în jurul termenului „casă”, înțeles în două moduri: „casă”-templu și „casă”-dinastie. David își propusese să ridice „casă” lui Dumnezeu, însă Dumnezeu îi vestește prin Natan că El îi va ridica de fapt lui David „casă”.

Ceea ce se remarcă în acest legământ al lui Dumnezeu cu David este absența oricărei condiții. Dumnezeu garantează o casă (dinastie) neclintită, un regat și un tron veșnic (v. 16). Și totuși dinastia davidică a dispărut în 587/6 îdHr. la cucerirea Ierusalimului de către babilonieni.

Reacția la această aparantă contradicție a profeției s-

a declanșat în mai multe moduri.

Pe de o parte, legământului i s-au adăugat clauze condiționale, după exemplul Deuteronomului (cf. *Deut.* 7:12 și paragraful despre legământ din cursul 4). Literatura deuteronomistă a retușat astfel legământul din 2Reg. 7; doar ascultând, regele își păstrează tronul veșnic. Acest lucru se păstrează și în literatura cronistă, care repetă în 3 rânduri promisiunea (*IParal.* 17:13-14; 22:10; 28:6-7), ultima dată însă inserând și o condiție:

IParal. 28:9: „Și tu, fiul meu Solomon, cunoaște pe Dumnezeuul tatălui tău [...] **Dacă**-L vei căuta, Se va lăsa găsit de tine; dar, **dacă**-L vei părăsi, te va lepăda și El pe veci”.

Acest verset este alcătuit sub influența profetului Ieremia (cf. *Ier.* 29:13), cel care a anunțat chiar repudierea de către Iahve a însuși templului din Ierusalim, cel despre care se credea că va dura veșnic (*Ier.* 7:4.11.14-15). Cu alte cuvinte, Ieremia arată că atât regele, cât și templul de care regalitatea iudaică era legată în virtutea 2Reg. 7, pot să fie repudiate, dacă nu se respectă legământul.

Pe de altă parte, s-a menținut speranța în restabilirea dinastiei davidice, prin Ioiachin, regele exilat (profetul Iezechiel își datează profețiile după anii lui Ioiachin, ca și cum acesta domnea în continuare; prin aceasta își manifesta probabil speranța că regele Ioiachin va fi repus) sau prin Zorobabel (*Ag.* 2:23; *Zah.* 6:11-13 – de remarcat legătura dintre domnie și rezidirea templului). Nici Ioiachin, nici Zorobabel însă nu au repus în drepturi dinastia davidică.

De aceea putem spune că 2Reg. 7 s-a menținut într-o sferă a promisiunii neîmplinite încă, ce-și așteaptă împlinirea.

NT o reia și arată împlinirea ei în persoana

Mântuitorului. Aplicarea promisiunii lui Natan la Hristos o regăsim în NT în teologia lucaniană.

Luc. 1:32-33: „³²Acesta [Iisus] va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema și Domnul Dumnezeu Îi va da Lui tronul lui David, părintele Său. ³³Și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția Lui nu va avea sfârșit”.

Fapt. 2:30-31: „³⁰Deci el [David], fiind prooroc și știind că Dumnezeu i S-a jurat cu jurământ să așeze pe tronu-i din rodul coapselor lui, ³¹Mai înainte văzând, a vorbit despre învierea lui Hristos”.

Întâlnim aici 3 elemente de bază: asemeni lui Solomon, Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu (cf. *2Reg. 7:14*); Hristos ca fiu al lui David (cf. *2Reg. 7:12*); Hristos ca împărat veșnic (cf. *2Reg. 7:13.16*). Putem să adăugăm aici al 4-lea element, zidirea templului (cf. *2Reg. 7:13*); și Hristos zidește un templu (*Mat. 26:61 || Marc. 14:58*), după interpretarea ioaneică prin învierea trupului Său (*Ioan 2:19-22*).

3–4 REGI

Regele Solomon (3Reg. 1–11)	
1–2	sfârșitul istoriei succesiunii la tron a lui David; încoronarea lui Solomon (împotriva lui Adonia)
3:4u; 9	revelații
3; 5:9u	înțelepciunea lui Solomon
4	lista dregătorilor lui Solomon (cf. <i>1Reg. 8:16u; 20:23u</i>)

	munca silnică în cele 12 districte
5–8	construirea Templului și a palatului
10–11	comerțul (9:25u), relațiile internaționale

Istoria regatelor separate Israel și Iuda (926-722 îdHr.) (3Reg. 12–4Reg. 17)

12	separarea regatului. Ieroboam 1. și Roboam doi viței de aur
17–19; 21 4Reg. 1	profetul Ilie din Tișbi (> Tezviteanul)
18	judcata lui Dumnezeu pe Carmel
19	teofania pe Horeb chemarea lui Elisei
21	via lui Nabot
1	regele Ahazia apelează la Ba'al Zebub
20	profet anonim în războiul cu sirienii
22	profetul Miheia fiul lui Imla
4Reg. 2–9; 13	profetul Elisei
2	ridicarea lui Ilie la cer; Elisei primește o treime din duhul lui (2:9; cf. <i>Deut. 21:17</i>)
2; 4; 6–8	minuni
3	război cu regele moabit Meșă
5	vindecarea ofițerului sirian Naaman de lepră
9–10	revoluția lui Iehu
11	Atalia din Iuda
17	cucerirea Samariei de către regele asirian

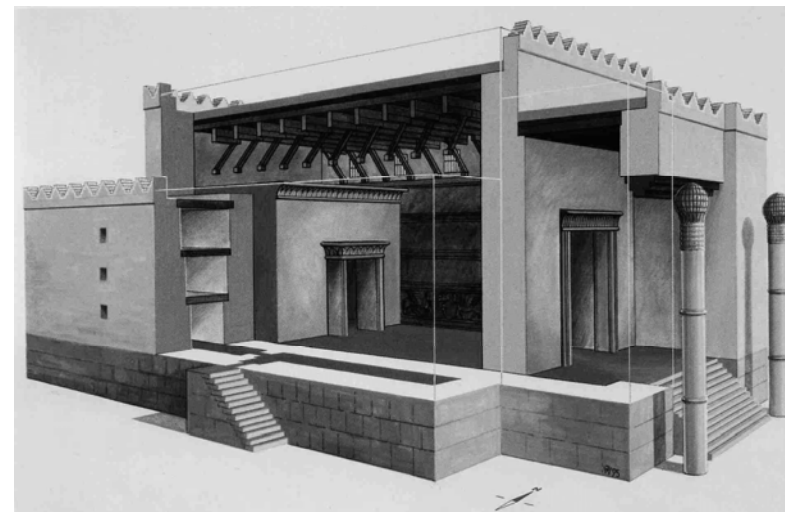
Sargon II (722/721 îdHr.)

Istoria regatului Iuda (722-587 îdHr.) (4Reg. 18-25)

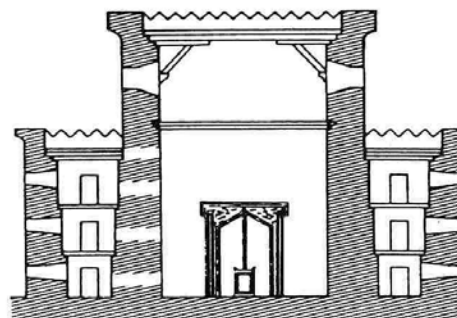
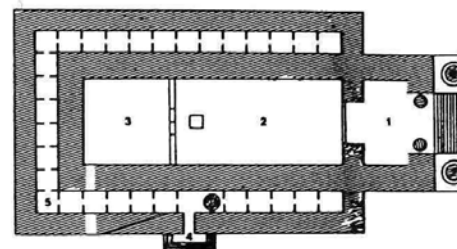
18-20	= <i>Is.</i> 36-39; regele Iezechia și profetul Isaia: asediul Ierusalimului de către regele asirian Sanherib (701 îdHr.)
20-23	reforma regelui Iosia (622 îdHr.)
24	prima cucerire a Ierusalimului și deportarea regelui Ioiachin (597 îdHr.)
25	= <i>Ier.</i> 52; a II-a cucerire a Ierusalimului (587/586 îdHr.) → exilul babilonian (587/6-538 îdHr.) guvernatorul Godolia iertarea regelui Ioiachin (561 îdHr.)

Templul lui Solomon

Bibliografie: Wolfgang Zwickel, *Der salomonische Tempel*, Mainz a.R. 1999; R. Pache (ed), *Dicționar biblic*, vol. III, Ed. Stephanus, București 1998, p. 205.

Templul lui Solomon (recontituit). Ridicat de Solomon în anii 4-11 de domnie (probabil), distrus de regele Nabucodonosor II în 587/586 îdHr.

Templul lui Solomon era format din trei părți: vestibulul (1) cu intrarea flancată de doi piloni numiți Iachin și Boaz, Sfânta (2) și Sfânta Sfințelor (3). Sfânta era înconjurată de un brâu de camere pe trei etaje, folosite de preoți (5), accesul fiind pe o poartă în partea sudică (4).

Această rodie din fildeș (43×23 mm), descoperită în 1979, reprezintă **singura relicvă păstrată** din Templul solomonian. Datează din jurul anului 750 îdHr. Poartă o inscripție ebraică „Aparține casei [templului] lui Iahve ca dar sfânt pentru preoți”. În partea inferioară este prevăzută cu un orificiu, încât constituia probabil măciulia unui sceptru, care era folosit de preoți în cadru cultic.

În perioada prexilică li se permitea și laicilor să intre în Templu (cf. *Is.* 6 – chemarea profetului Isaia se face în templu; *Ps.* 26:7-9). În perioada post-exilică doar preoții puteau intra în Templu, iar în Sfânta Sfintelor doar marele preot o dată pe an, de Ziua Ispășirii (*Yōm Kippūr*).

EVENIMENTE ISTORICE

Regatul unificat		
<i>din. beniaminită</i>		
Saul	cca. 1010	
Ișbaal		
<i>din. iudaică (continuare în regatul lui Iuda)</i>		
David	cca. 1004	
Solomon	până în 926	
Regatul Iuda		Regatul Israel
Roboam	926-910	<i>din. efraimită</i>
Abia	910-908	Ieroboam I 926-907
Asa	908-868	
		Nadab 907-906

		<i>din. isaharită</i>	
		Baeșa	906-883
		Ela	883-882
		Zimri	882
		<i>din. omridă</i>	
Iosafat	868-851	Omri	882-871
Ioram	851-845	Ahab	871-852
		Ahazia	852-851
		Ioram	851-845
Ahazia	845	<i>din. lui Iehu</i>	
Atalia	845-840	Iehu	845-818
Ioăș	840-801	Ioahaz	818-802
Amația	801-773	Ioăș	802-787
		Ieroboam II	787-747
Azaria / Uzia	773-735	Zaharia	747
Iotam	757-742		
(coregent)		Șalum	747/6
Ahaz	742-726/5	<i>din. lui Menahem</i>	
		Menahem	747/6-737
		Pecahia	737-735
		Pecah	735-732
		Osea	732-724/3
Iezechia	725-697		
Manase	696-642		
Amon	641-640		
Iosia	639-609		
Ioahaz	609		
Ioiachim	608-598		
Ioiachin/Iehonia	598/7		
Sedechia	597-587/6		

Israel și Iuda

Dezbinarea regatului unit se datorează lui Roboam, și în ultimă instanță chiar lui Solomon, care organizase

întreținerea aparatului administrativ. Bătrânii din Sichem îl sfătuiesc pe tânărul Roboam să reducă din taxe și corvezi, însă acesta, prost sfătuit, îi refuză. Urmează secesiunea nordului (cele 10 triburi). Dinastiei davidice nu îi rămân decât dealurile din Iudeea și capitala Ierusalimul.

În timpul lui Roboam, faraonul Șişac/Şeşonq conduce o campanie împotriva Palestinei. După 3Reg. 14:25-26 faraonul a jefuit Templul. Roboam înlocuiește scuturile de aur cu altele de aramă.

Pentru a contrabalansa importanța Templului din Ierusalim, Ieroboam își ridică două sanctuare în sud (Betel) și nord (Dan). I se impută idolatria, prin cultul vițelilor de aur (anunțat încă din timpul Exodului – Ieș. 32); idolatria lui Ieroboam I va constitui un precedent repetat de fiecare rege israelit. De remarcat că tot acum este vestit (cu numele chiar!) un reformator, regele Iosia (3Reg. 13:2).

După o dinastie din tribul Isahar, remarcată doar prin conflict fratricid cu Iuda, urmează dinastia omridă. Omri, un general care preia puterea profitând de asasinarea regelui, inaugurează o perioadă de înflorire în Regatul din nord. El mută capitala în Samaria (880), pe care, după modelul lui David, o ia în posesie, nu prin cucerire însă, ci prin cumpărare. Astfel capitala devine fieful regelui. Omri i-a impresionat pe asirieni, care numesc Israelul „țara lui Omri”, chiar și când dinastia omridă se stinsese.

Fiul lui Omri, Ahab (871-852), întreține legături cu fenicienii, căsătorindu-se chiar cu Izabela, o prințesă feniciană, fiica regelui Tirului Eșbaal. Ahab ridică un templu în Sichem dedicat lui Baal (cu supranumele Ba'al Berit = „Baal al Legământului”).

Tot acum apare și curentul monolatri reprezentat de Ilie și de ucenicul acestuia, Elisei. Interesant că profetul Ilie își desfășoară activitatea și în Fenicia: învie un tânăr în

Sarepta, după ce înmulțește făina și uleiul. Ilie este unul dintre cei mai mari profeți, deși de la el nu a rămas vreo carte. Răpirea sa la cer a născut ideea eshatologică a întoarcerii sale (Mal. 3:23); Ilie devine un tip al lui Ioan Botezătorul (Mat. 11:14). La Schimbarea la față a Mântuitorului, el îi reprezintă pe prooroci, iar Moise Legea (Mat. 17 || Marc. 9 || Luc. 9).

În această perioadă relațiile dintre Israel și Iuda sunt prietenești. Fiul regelui iudeu Iosafat se căsătorește cu Atalia, fiica lui Ahab.

Dinastiei omride îi pune capăt un ofițer zelos, sprijinit de mișcarea monolatri iahvistă. Este vorba despre Iehu (845-818), care-i ucide în luptă pe regele Israelului și pe cel al Iudei, executând-o apoi pe Izabela. Tot el distruge templul lui Baal.

Un fapt pe care VT îl trece sub tăcere este supunerea

lui Iehu față de regele asirian Salmanasar III. Figura alăturată îl prezintă pe Iehu prosternându-se înaintea lui Salmanasar III. Ea rămâne **singura reprezentare păstrată a unui rege israelit.**

Cel mai mare rege israelit este Ieroboam II (787-747), cu domnia cea mai lungă; în timpul lui Israel ajunge la maximum de expansiune teritorială, generând o largă azeziune populară. Pe fondul acestui entuziasm își fac auzite vocile profeții Osea (originar chiar din regatul nordic) și Amos (iudeu care a activat doar în nord).

Sigiliu descoperit la Meghiddo cu lungimea de 3,8 cm. Inscripția spune „Aparținând lui Șema, slujitorul lui Ieroboam”. Ar putea fi vorba de regele Ieroboam II.

Influența asiriană sporește, regele Menahem (747-737), un uzurpator care va inaugura a cincea și ultima dinastie israelită, este menționat atât în VT cât și în anele asiriene ca aducând în 738 un tribut foarte greu (1.000 de talanți de argint [= 43,5 t], pentru care a impus o taxă oamenilor bogați din regat de 50 de sicli – cf. *4Reg.* 15:19-20).

Între 733-732 regele uzurpator Pecah al Israelului aliat cu regele sirian Rețin al Damascului fac presiuni asupra regelui Ahaz al Iudei pentru atragerea acestuia într-o coaliție anti-asiriană. Este ceea ce se numește războiul siro-efraimit. Ahaz apelează însă la asirieni. Regele Tiglat-Pileser (745-727) cucerește Damascul în 732 și transformă nordul Israelului în 3 provincii asiriene: Dor, Megiddo și Galaad. Această restrângere teritorială a Israelului constituie primul pas către cucerirea totală.

Cucerirea Samariei

Data cuceririi Samariei nu este cunoscută cu precizie din cauza surselor asiriene. Pe de o parte Salmanasar V se prezintă ca fiind cuceritorul Samariei (722), pe de altă

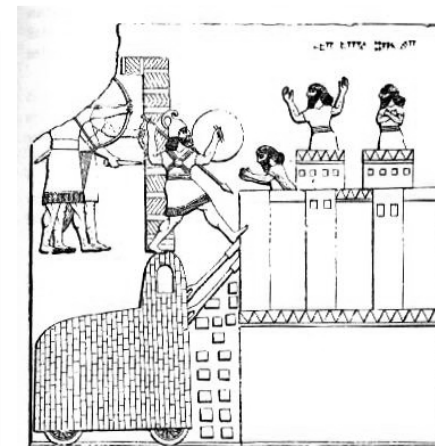
parte succesorul lui, Sargon II, care introduce altă dinastie, pretinde că a cucerit capitala israelită (721). Asediul început sigur de Salmanasar a durat 3 ani și cel mai probabil Sargon II a cucerit cetatea.

Deportați reprezentați într-un relief din Ninive, capitala Asiriei. Asirienii sunt cei care au inițiat politica de deportări, pentru a asigura prin amestecul populației un control mai bun în cazul eventualelor revolte.

Regele asirian Sargon II (721-705), cel care a cucerit capitala Samaria.

Cucerirea cetății israelite Ghezer. Armata asiriană folosea tehnici militare foarte înaintate pentru vremea aceea, precum berbecul de luptă și turnul mobil.

Berbecul de luptă era un car blindat prevăzut cu butuci cu capete de metal pentru spargerea zidurilor, iar turnul mobil era folosit pentru pătrunderea infanteriei la nivelul zidurilor inamice. De asemenea asirienii sunt primii care folosesc războiul psihologic, prin execuții spectaculoase ale oponentilor (trageri în țeapă – v. figura din dreapta, jupuire de vii, mutilări).

Sargon II (721-705) se laudă că a luat prizonieri 27.290 de locuitori din Samaria. După *4Reg.* 17:6 au fost deportați în Halah, pe râul Habor, în Gozan și în alte cetăți din Media. În loc au fost aduși, după informațiile asiriene, arabi din triburile Tamud, Ibadid, Marsimanu și Haiapa. După *4Reg.* 17:23-24 au fost aduși din Babilon, Cuta, Ava, Hamat și Sefarvaim.

Practica asiriană a deportării va genera o situație nouă în Palestina. Sunt aduși străini care vor încerca să se adapteze obiceiurilor locului (*4Reg.* 17:24-41), ajungându-se la sincretism religios (v. 33.41), din care se vor naște samaritenii.

Asediul Ierusalimului 701

Pericolul asirian a ajuns și în Iuda. Regele iudeu Iezechia (725-697) a participat la o coaliție anti-asiriană din care făceau parte fenicienii (Sidon) și filistenii, sprijiniți de egipteni. După sursele asiriene, Iezechia chiar

îl arestează pe regele pro-asirian din Ecron, filistenii punând în loc pe un adept al revoltei.

În 701 regele asirian Sanherib însă intervine în forță. Iată versiunea asiriană:

„Cât despre Hizkia iudeul, care nu s-a supus jugului meu – am asediat 46 dintre orașele sale fortificate și sate din jur fără număr, prin escaladări și prin atacul mașinilor de asediu, prin atacul și lupta pedestrașilor, prin spărturi (în zid), galerii subterane și șanțuri, și le-am cucerit. Am luat de la ei și am numărat ca pradă 200.150 de oameni [eroare a scribului – de fapt 2.150], bătrâni și tineri, bărbați și femei, cai, catâri, asini, cămile, vite mari și mici fără număr. Iar pe el (Hizkia) l-am închis în Ierusalim (*Ur-sa-li-im-mu*), orașul său regal, ca pe o pasăre într-o colivie. Am ridicat șanțuri împotriva lui, și oricui ieșea din orașul său îi răsplăteam fărădelegea [adică se încuraja dezertarea]. Orașele lui, pe care le-am jefuit, i le-am confiscat țării sale și i le-am dat lui Mitinti, regele din Așdod, lui Padi, regele din Ekron, lui Țillibel, regele din Gaza, micșorându-i astfel țara. I-am mărit tributul de dinainte și am pus asupra sa o plată anuală sub formă de daruri pentru maiestatea mea. Pe Hizkia l-a apucat însă groaza de strălucirea stăpânirii mele, iar arabii și mercenarii săi, pe care îi adusese la Ierusalim, l-au părăsit. El mi-a adus înaintea mea, la Ninive, reședința mea, 30 de talanți de aur, 800 de talanți de argint”.

În VT se vorbește de asediul Ierusalimului de către un ofițer asirian, în timp ce Sanherib se afla în Lachiș. Însă la intervenția divină anunțată de profetul Isaia (fie prin primirea unei vești din țară – *4Reg.* 19:7 fie prin uciderea a numeroși soldați de către îngerul lui Iahve [= probabil o molimă] – v. 35), asirienii se retrag.

Acest fapt va avea consecințe majore în elaborarea unei teologii ierusalimitene, care lega prezența lui Iahve prin templu de inexpugnabilitatea cetății (cf. psalmii

Sionului: *Ps.* 45; 47; 83; 86). Interpretată însă într-un sens naționalist și triumfalist, această teologie va fi criticată de profetul Ieremia (cf. *Ier.* 7), care anunță chiar distrugerea Ierusalimului.

Iezechia a inițiat probabil și o reformă (*4Reg.* 18:3-6), în sensul dărâmării sanctualelor non-iahviste. Printre altele a îndepărtat șarpele de aramă al lui Moise, pe care iudeii îl divinizau (v. 4). Istoria cronistă îi atribuie chiar un prim Paște centralizat și organizarea cultului (*1Paral.* 30-31). Probabil cartea *Deut.* își are originile în vremea sa (cf. pasajul următor).

Reforma lui Iosia 622

Fiul lui Iezechia, Manase (696-642) este catalogat în istoria deuteronomistă ca cel mai decadent religios dintre toți regii iudei. Din cauza lui, Iahve hotărăște distrugerea regatului și cucerirea Ierusalimului (*4Reg.* 21:11-14; 23:26-27).

Nepotul său, Iosia, aplică o reformă religioasă în anul 622 îdHr. prin care urmărește centralizarea cultului. În prezent se consideră că acea carte descoperită în timpul reparațiilor templului în vremea sa, care a constituit imboldul pentru reformă, nu este alta decât o formă (primară?) a *Deut.*

Iată care sunt argumentele (prezentate de prof. ortodox Paul Tarazi).

1. Expresia „scris în această carte” (*4Reg.* 22:13; 23:3.21.24) nu apare decât în *Deut.* (28:58.61; 29:20.21.27; 30:10).
2. Recomandarea ca legea să fie citită cu voce tare înaintea adunării (*4Reg.* 23:2) se găsește doar în

Deut. 31:10-13

3. Expresiile „a merge după Iahve”, „a ține poruncile și mărturiile și legile”, „cu toată inima și cu tot sufletul” sau „a face/a păzi toate cuvintele legământului/legii” (cf. *4Reg.* 23:3) sunt tipice pentru *Deut.*
4. Amenințarea cu blesteme în cazul nerespectării legii (*4Reg.* 22:13.16-17.20) este proprie *Deut.*
5. Reacția lui Iosia de a se considera responsabil de ignorarea legii, rupându-și în semn de pocăință hainele (*4Reg.* 22:11) nu poate fi înțeleasă decât în spiritul *Deut.*, care prevedea ca regele să aibă o copie a legii, pe care să o citească toată viața și să o respecte (*Deut.* 17:18-19).
6. Reforma iosianică ce prevedea centralizarea cultului iahvist și interzicerea oricărui alt sanctuar în afara Ierusalimului (*4Reg.* 23:4-14.19-20) se găsește doar în *Deut.* (12:5.11.14.21; 14:23; 16:11.15.21-22).
7. Dacă *Deut.* ar fi mult mai vechi decât Iosia, nu s-ar înțelege de ce a rămas ignorat atât de mult timp, deși se găsea în Templu.

Cel mai probabil, scrierea *Deut.* a început în timpul regelui Iezechia, care a încercat și el introducerea unei reforme în spirit iosianic. Însă în acea perioadă influențele străine în cult se intensificau: tatăl lui Iezechia, Ahaz, a ridicat un altar după model asirian (cf. *4Reg.* 16:10-12), iar fiul lui Iezechia, Manase a pus o statuie a Așerei în templul ierusalimitean (cf. *4Reg.* 21:3-7). Iosia însă profită de slăbirea influenței asiriene.

Reforma sa religioasă avea și o miză politică. Prin declararea Ierusalimului ca singurul loc cultic legal se urmărea atragerea populației israelite din nord, care-și

pierduse independența în 722/1 și care avea propriile sanctuare (ex. Betel). Prin aceasta Iosia spera să refacă regatul solomonian, care cuprindea și nordul.

Însă deși i se profetește un sfârșit pașnic (*4Reg.* 22:20), Iosia moare în lupta de la Meghiddo în 609, când încerca să-l oprească pe faraonul Neco II să ajute imperiul muribund asirian. Neco II îl va exila în Egipt pe noul rege, fiul lui Iosia, Ioahaz și va impune pe tron pe un alt fiu, Ioiachim.

Cucerirea babiloniană 587

Între timp Asiria cade sub loviturile caldeilor, un trib arameic din sudul Mesopotamiei, cei care vor constitui pe scheletul asirian un nou imperiu babilonian. Profetul Naum salută căderea Ninive (în anul 612) în termeni foarte direcți.

Regele iudeu Ioiachim se revoltă împotriva babilonienilor. Regele Nabucodonosor/ Nebucadnețar II (605-562) ripostează și îl ia în captivitate pe succesorul acestuia, Ioiachim/Iehonia în 598/7. Aceasta constituie prima captivitate babiloniană; pe lângă rege, sunt deportați nobili, preoți (printre care profeții Daniel și Iezechiel). Babilonienii îl pun rege pe alt fiu al lui Iosia, Sedechia.

Acesta se revoltă în al 11-lea an de domnie, drept pentru care regele babilonian Nebucadnețar II cucerește Ierusalimul (587/586), distrugând Templul lui Solomon. Lui Sedechia îi sunt uciși copiii înaintea ochilor, apoi este orbit și luat prizonier.

Exilul

Istoria deuteronomistă se încheie cu grațierea regelui Ioiachim în exil (561) de către regele babilonian, Evil-Merodac. Trei tăblițe de lut descoperite în Babilon, care datează din această perioadă și care păstrează liste cu persoane cărora li se distribuiau din partea administrației regale rații de ulei, îl menționează pe regele Ioiachim și pe cei 5 fii ai săi. Interesant că Ioiachim apare ca „regele Iudeei”. Se confirmă astfel grațierea sa, dar și faptul că a rămas toată viața în exil, trăind din pensia oferită de regele babilonian.

În mod surprinzător profetul Iezechiel își datează profețiile după anii lui Ioiachim, deși acesta se afla în exil, ca și cum reprezenta adevăratul rege. Se spera probabil repunerea sa pe tron.

MONOTEISMUL ȘI MONOLATRIA

Precedente monoteiste?

Bibliografie: Cyril Aldred, *Echnaton. Gott und Pharao Ägyptens*, Augsburg 1990; Klaus Koch, *Geschichte der ägyptischen Religion*, Stuttgart etc. 1993; Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, București 1992; Constantin Daniel, *Cultura spirituală a Egiptului antic*, București 1985 [însă cu o teorie fantezistă]; Ligia Bârză / Rodica Ursu, *Istoria universală a Orientului antic*, București 1999.

Monoteismul reprezintă, așa cum îi arată și numele, adorarea unui singur dumnezeu, opusul fiind politeismul

sau adorarea mai multor zei. Pentru creștinii de astăzi monoteismul este de la sine înțeles. Contactele cu credincioși mozaici sau musulmani se înscriu în contextul acelorași experiențe, după care monoteismul nu este pus în discuție.

În VT însă problematica apare mult mai complexă, cauzată de faptul că toate culturile înconjurătoare erau politeiste.

Înainte de civilizația ebraică se pare că a existat doar o singură încercare, în spațiul egiptean, mai curând monolatră decât monoteistă. Monolatria înseamnă adorarea unui singur dumnezeu, cu diferența că se acceptă și existența altora. Mai este numită și henoteism.

Faraonul Amenofis IV (1352-1336) și-a construit o nouă capitală la Amarna și, neglijând politica internă și externă, s-a consacrat împreună cu familia sa cultului zeului Aton, globul solar. Faraonul și-a schimbat chiar numele din Amenofis/ Amenhotep („[zeu] Amon este mulțumit”) în Achenaton („plăcut lui Aton”).

Figura alăturată (basorelief pe o balustradă a templului din Amarna) îl prezintă pe faraon cu ofrande în postura de adorare, alături de soția sa, celebra Nefertiti, și de una dintre fiice. De remarcat că fiecare rază

a discului solar se termină cu câte o mână, care ține simbolul vieții (crucea ansată).

Templul ridicat lui Aton se diferenția de cel al lui Amon prin faptul că nu avea acoperiș, adoratorul privind direct la soare; Amon, dimpotrivă era zeul ascuns, iar în templu statuia sa se afla învăluită în permanență în întuneric. Cu alte cuvinte Achenaton a propus catafatismul în locul apofatismului.

Un imn închinat lui Aton îl proclamă pe acesta ca zeu principal.

„Tu apari cu frumusețe la orizontul cerului,
Tu, Aton cel viu, începutul vieții
Razele tale înconjoară țările până la marginea a tot ce ai creat:
Pentru că ești Ra^c, ajungi până la capătul lor [...]
Deși ești departe, razele tale ajung pe pământ [...]
Cât de felurit este tot ce ai creat [...]
O, zeule unic, precum nu mai este altul
Ai creat lumea după voința ta
Pe când erai doar tu...”

Monoteismul lui Achenaton nu este însă foarte sigur.

Monoteismul în VT

Bibliografie: Johannes C. de Moore, *The Rise of Yahwism. The Roots of Israelite Monotheism*, Leuven ²1997; M. Oeming / K. Schmid (ed.), *Der eine Gott und die Götter. Polytheismus und Monotheismus im antiken Israel*, Zürich 2003; M.S. Belenki, *Despre mitologia și filozofia Bibliei*, București 1982 [de pe poziții marxiste].

Revelația lui Dumnezeu prin nume

VT prezintă monoteismul ca revelat omenirii de la

creația ei. Adam, Cain și Abel s-au rugat lui Dumnezeu.

Există o diferență majoră între Iahvist (J) și Codul preoțesc (P).

P consideră că în decursul istoriei au existat trei mari etape ale revelației:

1. Dumnezeu era cunoscut în istoria primordială cu numele generic de ^E*lōhīm* „divinitate”. Acest termen putea fi aplicat și altor zei.
2. Lui Avraam Dumnezeu i s-a arătat cu numele de ^ʿ*El Šadday* (Fac. 17:1), nume format din ^ʿ*el* „divinitate” + cuvântul enigmatic *šadday* (s-a propus derivarea sa de la termenul acadian *šaddu* „munte”); în perioada rabinică *šadday* a fost înțeles ca „Cel sieși suficient” – *še-dday*). LXX l-a tradus ca „Atotțiitor” (παντοκράτωρ), „Puternic” (ικανός).
3. În sfârșit, numele Iahve (*Yahwe^h*) a fost revelat abia lui Moise.

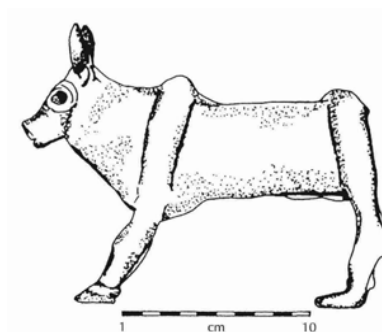
Ieș. 6:2-3: „²Apoi a grăit Domnul [Iahve] către Moise și a zis către el: «Eu sunt Domnul [Iahve]. ³Și M-am arătat lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov ca Dumnezeu Atotputernic [^ʿEl Šadday], iar cu numele Meu de Domnul [Iahve] nu M-am făcut cunoscut lor”.

J dimpotrivă folosește numele divin de Iahve de la începutul creației (Fac. 2:4b u), ținând astfel să sublinieze că Iahve este creatorul lumii și că nu altcineva. Vom înțelege mai bine miza acestui demers dacă ținem cont de faptul că în cultura canaanită exista un zeu suprem creator (numit ^ʿEl) și un zeu mai tânăr, care s-a impus ulterior ca stăpân (Baʿal). Iahvistul arată astfel că în cultura ebraică nu există o diferență între divinitatea de la creație și cea care stăpânește actual.

Protomonoteismul

La sfârșitul sec. 19, etnologul scoțian Andrew Lang a lansat teoria protomonoteismului sau a monoteismului original, dezvoltată de teologul catolic austriac Wilhelm Schmidt (în cartea *Originea ideii de Dumnezeu*). Se consideră că mitologiile au evoluat dintr-o concepție primordială monoteistă. Protomonoteismul ca și teorie este însă în momentul actual abandonat.

Politeismul în Israel

O statueta din bronz reprezentând un taur (17,5×12,4 cm), descoperită într-un sanctuar din apropiere de Dotan. Sanctuarul era de tipul celui numit în VT „înălțime”. Regele Ieroboam I, după separarea Israelului de Iuda (926), a ridicat două sanctuare în sud (Betel) și în nord (Dan) unde se adorau viței din aur. Se încerca astfel crearea unei contraponderi a templului din Ierusalim.

Zeul Ba'al reprezentat pe un basorelief (1,40 m lungime) descoperit în Ugarit (Siria), păstrat astăzi la Muzeul Louvre (Paris).

În mâna dreaptă Ba'al poartă o măciucă/sabie, iar în stânga un fulger. De remarcat că pășește peste munți, având așadar o statură colosală raportat la ei. De remarcat coiful militar, prevăzut cu două panglici, semne ale divinității.

Ba'al era un zeu la care israeliții au apelat des, atrăgând mânia profetilor. În calitate de zeu al ploii, al vegetației și al fertilității, cultul său devenea foarte tentant.

Profetul Ilie se ridică împotriva cultului sincretist, care însemna și adorarea lui Iahve, dar și a lui Ba'al. Organizând o dispută pe muntele Carmel, el spune: „Până când veți șchiopăta de amândouă picioarele? Dacă Iahve este Dumnezeu, urmați Lui! Și dacă este Ba'al, urmați aceluia” (3Reg. 18:21).

Iahve și Așera

O altă controversă s-a iscat în lumea academică începând cu anul 1975, când în sudul Palestinei, la Kuntillet 'Ajrud în E Sinaiului (50 km S de Cadeș), în ceea ce părea un caravanserai israelit, s-a descoperit inscripția de mai jos făcută pe un vas mare de lut, însoțită de graffiti. Deasupra capetelor celor două figuri hidoase scrie: „Vă binecuvîntez în numele lui Iahve din Samaria [sau „apărătorul meu”] și al Așerei sale”. Oare o reprezintă chiar pe Așerea femeia de pe scaun, care cântă la harpă în

partea dreaptă?

La aceasta se adaugă o altă inscripție tot pe un vas din Kuntillet 'Ajrud și o inscripție dintr-un mormânt excavat în Hirbet el-Qom (14 km V de Hebron), ambele folosind aproximativ aceeași binecuvântare.

În orice caz, concluzia unora a fost că Iahve avea o consoartă, Așera, deci ca nu poate fi vorba de nici un monoteism iahvistic inițial.

În Elefantina (o insulă pe Nil în sudul Egiptului, la Assuan) a existat în sec. 5 îdHr. o colonie militară evreiască; în localitate s-au descoperit papyrusuri ebraice. Iahve apare însă aici alături de alte divinități semite (Anat-Betel și Anat-Iahu), deși evreii din Elefantine întrețin legături cu preoții din Ierusalim.

Totuși nici un cercetător nu poate susține cu siguranță cât de reprezentative erau aceste manifestări (inscripțiile Iahve-Așera, papyrusurile de la Elefantina) pentru religia israelită.

O soluție a problemei monoteism-politeism în

Israelul antic o oferă ipoteza religiei stratificate. Cu alte cuvinte, exista o religie oficială în perioada monarhiei, orientată către Iahve, dar paralel cu aceasta subzista și o religie privată, de factură politeistă. Între ele nu se manifesta nici un conflict. În cele din urmă a apărut în regatul nordic o mișcare de adorare exclusivă a lui Iahve (profetul Ilie), care a acces la putere prin regele Iehu. Acesta abia pune capăt (pentru moment) politeismului.

Un studiu însă foarte interesant făcut pe numele de persoană descoperite arheologic indică un procent majoritar al numelor iahvistice față de teoforele formate cu alte divinități. Aceasta ar însemna că iahvismul nu a fost în Israel în minoritate, ci dimpotrivă.

În orice caz rămâne în viitor ca și autorii ortodocși să cerceteze problematica monoteismului, așa cum se pune actual, și să-și exprime părerea.

ANGHELOLOGIA

Bibliografie: Ion V. Georgescu, *Demonologia Vechiului Testament. Azazel*, București 1934; Athanase Negoită, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, București 1992, 73-85; Andrei Pleșu, *Despre îngeri*, București 2003.

Iahve și curtea sa

După opinia curentă a cercetătorilor VT apuseni, în perioada regalității Iahve a preluat multe prerogative ale lui 'El, divinitatea supremă canaanită. Un argument ar fi numele frecvente ale lui Iahve ca 'El 'elyōn, 'El 'ōlām. De

remarcat apoi că nu există nici o urmă de polemică în textele VT cu divinitatea 'El, ci doar cu Ba'al. În fine, chiar numele Israel (*yisra'el*) este format cu teoforul 'El, și nu cu Iahve.

Printre aceste prerogative preluate de la 'El se numără și regalitatea. Dacă până atunci Iahve semăna cu un șef tribal, de acum este prezentat ca rege, înconjurat de un alai de ființe cerești. În contextul istoriei chivotului Iahve este numit „Iahve al oștirilor [*Yahwe^h š^eba'ōt* = Iahve Savaot], care stă pe heruvimi” (*1Reg.* 4:4).

De asemenea, în viziunea profetului Miheia fiul lui Imla (*3Reg.* 22:19-23), Iahve stă pe tron înconjurat de curteni, între care se remarcă „un duh” (v. 21).

Unele dintre aceste ființe din preajma lui Iahve sunt heruvimii (la singular *k^erūb*) și serafimii (la singular *š^eraf*). Figuri de heruvimi au fost descoperite în multe locuri din Israel, cel mai important fiind heruvimul din Samaria, sculptat în fildeș, de inspirație siriană, cu chip uman, dar cu trup de leu (sec. 9 îdHr. – figura alăturată).

Îngerul

În ebraică îngerul se numește *mal'aḳ* de la verbul *lā'aḳ* „a trimite”, „a însărcina”. Reprezintă de aceea „un trimis”, termen aplicat cam în jumătatea cazurilor de ocurență și oamenilor, de exemplu trimișilor militari (cf.

4Reg. 1:2).

Trimisul, fie uman fie ceresc, își formula mesajul folosind persoana I singular, adică citând cuvintele celui pe care-l reprezenta.

În perioada ulterioară, posibil sub influență persană, anghelologia s-a dezvoltat. Îngerii au diverse nume: Mihail („cel dintâi dintre îngerii păzitori” – *Dan.* 10:13; păzitor al iudeilor – v. 21; cf. *Apoc.* 12:7), Gavriil (*Dan.* 8:16), Rafail („unul dintre cei șapte sfinți îngeri, care ridică rugăciunile sfinților și le înalță înaintea slavei Celui Sfânt” – *Tob.* 12:15).

De remarcat că în *Dan.* sunt menționați atât îngerul păzitor al iudeilor (Mihail), cât și îngerii păzitori al Persiei și respectiv al Greciei (*Dan.* 10:13.20).

Cartea apocrifă *1 Enoh* cuprinde mult mai multe referiri la îngeri și demoni.

Satan și demonologia

Satan, al cărui nume etimologic înseamnă „adversarul”, apare în cărțile târzii ale VT: *1Paral.* 21:1, *Zah.* 3:1 și *Iov.* 1–2.

Reprezentarea tradițională cu chip de țap se pare că are o bază biblică. Profetul Isaia vorbea de dhuri ale pustietății, pe care îi numea „țapi” (*Is.* 13:21). Alături este reprezentat pe fildeș descoperit la Meghiddo (aprox. 1200 îdHr.) un demon bărbos și înaripat, călare pe

un țap.

Literatura târzie îl identifică pe șarpele din grădina Edenului cu diavolul (*Înțel.* 2:24; cf. *Apoc.* 12:9; 20:2).

Un alt demon menționat în VT se pare că este Azazel. De Sărbătoarea Ispășirii un țap era trimis în pustie, încărcat cu păcatele comunității (*Lev.* 16:8.21-22).

În literatura târzie se înregistrează și alte nume (Asmodeu în *Tob.* 3:8; 6:14), mai ales în apocaliptică (*Enoh*).

ISTORIA CRONISTĂ

1-2Paral., *Ezd.* și *Neem.* formează așa-numita Istorie cronistă.

Legăturile dintre *Ezd.* și *Neem.* sunt evidente. Între ele și *1-2Paral.* există atât o continuitate cronologică (ele continuă istoria cronistă, reluând edictul lui Cyrus), cât și una stilistică. Istoria canonizării lor a fost însă diferită, pentru că *1-2Paral.* constituiau o paralelă a *1-4Reg.*, pe când *Ezd.* și *Neem.* conțineau informații noi. De aceea, *Ezd.* și *Neem.* au fost despărțite de *1-2Paral.* și canonizate mai devreme. În MT *1-2Paral.* se află în ultima poziție, încheind grupul „Scrierilor” (*K^etūbīm*).

Numele de *paralipomena* (gr. παραλειπόμενα = „cele rămase”) le-a fost dat avându-se în vedere fie faptul că ele cuprind unele evenimente lăsate deoparte din *1-4Reg.* fie pentru că au fost plasate la sfârșitul canonului.

Istoria cronistă a fost scrisă între 400-300 îdHr., după unii chiar în sec. 3 îdHr.

Situația politică

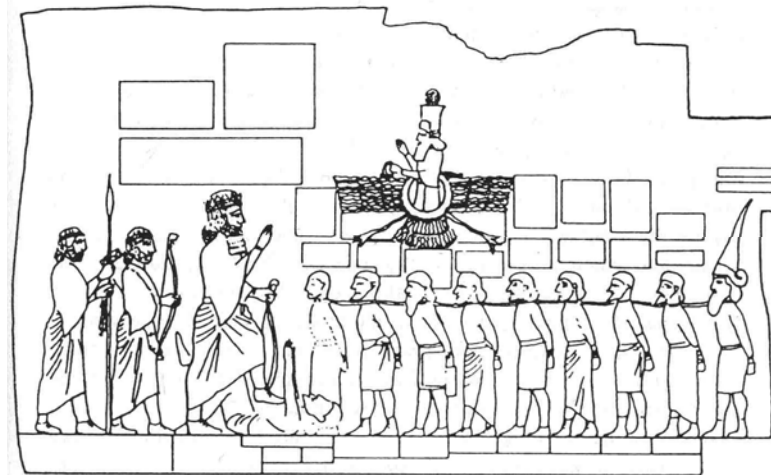
În 539 îdHr. regele persan Cyrus cucerește Babilonul, înglobând în Imperiul persan teritoriile aflate până atunci sub suzeranitate babiloniană, deci inclusiv Iudeea care alături de Samaria devin satrapia persană Abar Nahara („dincolo de fluviu” = Transeufratene).

Politica religioasă a perșilor era una mult mai tolerantă. Prin edictul său din 538 îdHr. referitor la iudei (*Ezd.* 6:3-5), Cyrus (539-529) permite rezidirea Templului, înapoierea vaselor sfinte confiscate și chiar un ajutor de la stat. Prin bunăvoința sa, regele persan a primit chiar numele de Mesia din partea lui Deutero-Isaia (*Is.* 45:1), apelare uimitoare, având în vedere faptul că regele era de altă religie (zoroastrian).

Mormântul monumental al lui Cyrus din Pasargadae, aproape de Persepolis (Iran).

Însă doar un grup mic de evrei s-a întors din exil, în general preoți sau oameni săraci, în timp ce majoritatea a continuat să trăiască în exil, unde între timp se acomodaseră. Reconstrucția Templului din Ierusalim este amânată tocmai din cauza sărăciei.

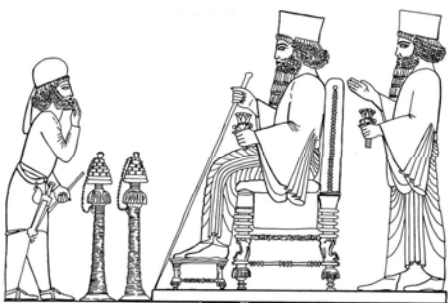
Darius I (521-486), sculptură în stâncă la Behistun (Iran). Regele este reprezentat mai mare decât ceilalți. În centrul imaginii, pe discul solar înaripat, se află zeul Ahura-Mazda.

La îndemnul profeților Agheu și Zaharia construirea Templului începe în 520, în timpul domniei lui Darius I, fiind terminată în 515.

Ulterior au început să vină și reprezentanți ai păturilor mai bogate. Se încearcă împrejmuirea Ierusalimului cu un zid, situație inconvenientă pentru guvernatorul Samariei, care-și vedea astfel reședința concurată. Acesta se plânge chiar regelui Artaxerxes I (465-425).

Între 445-433 își desfășoară activitatea paharnicul regal Neemia, un iudeu care locuia în capitala persană Suza

și care este trimis la Ierusalim pentru reorganizarea vieții sociale. Sub conducerea lui, Iudeea devine o provincie persană independentă.

Regele persan Darius I pe tron, secondat în spate de fiul său Xerxes I.

După opinia nouă, Ezdra nu l-a precedat pe Neemia (după textul actual ar fi activat în 458 îdHr), ci l-a succedat. Nu s-ar putea altfel explica de ce desfacerea căsătoriilor cu străine promovată de către Ezdra (*Ezd.* 10) este repetată ca ceva

nou în cadrul reformelor lui Neemia (*Neem.* 13:23u). Ezdra este prezentat ca fiind cărturar, instruit în legea lui Moise (*Ezd.* 7:12). Importanța lui Ezdra este foarte mare, el fiind considerat inițiatorul iudaismului. După tradiția ebraică Ezdra a încheiat canonul ebraic.

1Paral.

1–9	genealogii de la Adam la David	
	2–4	Iuda
	6	Levi
10–29	domnia lui David	
	11	încoronarea lui David
	17	pregătirea pentru zidirea Templului

2Paral.

1–9	domnia lui Solomon	
-----	--------------------	--

10–36	regii din Israel și Iuda	
	14–16	Asa
	17–20	Iosafat
	29–32	Iezechia
	34–35	Iosia
	36	mânia lui Dumnezeu exilul iertarea

De la edictul lui Cyrus (538 îdHr.) până la rezidirea Templului (515 îdHr.)

– *Ezd.* 1–6

1	edictul lui Cyrus pentru rezidirea Templului I reîntoarcere din robie predarea vaselor sfinte lui Șeșbațar	
2	lista celor întorși cu Zorobabel și Iosua donatii pentru Templu	
3–4	reinstaurarea cultului samaritenii opresc construirea Templului	
4:6–6:18	cronica arameică din Ierusalim (adunarea unor scrisori oficiale) – rezidirea Templului	
	5	Zorobabel și Iosua inițiază zidirea Templului la îndemnul profeților Agheu și Zaharia (520 îdHr.) Tatnai, satrapul persan al Siriei îl anunță pe regele Darius I (521-485)
	6	răspunsul lui Darius în baza edictului lui Cyrus din Ecbatana
	4:6u	plângere la Xerxes Artaxerxes I oprește reconstruirea zidurilor (450 îdHr.)

6	încheierea zidirii Templului și primul Paște (515 îdHr.)
---	--

Relatarea lui Ezdra (I parte) – *Ezd. 7–10*

7	cărturarul Ezdra vine din Babilon cu acordul regelui Artaxerxes I întoarcerea, legea, donațiile pentru Templu, vasele sfinte
8	călătoria secretă a lui Ezdra cu exilanții fără protecție armată (altfel în <i>Neem. 1:7u</i>)
9–10	rugăciunea lui Ezdra desfacerea căsătoriilor mixte cu acordul poporului (cf. <i>Neem. 9–10</i>) lista datornicilor

Relatarea lui Neemia – *Neem. 1–7*

1	Neemia, paharnicul regelui persan în Suza primește vești despre Ierusalim rugăciune, adunarea poporului
2	Neemia însărcinat la dorința sa de către Artaxerxes I cu ridicarea zidurilor Ierusalimului
3	lista lucrătorilor la ziduri: porțiuni împărțite familiilor din Ierusalim și Iuda revolta și rugăciunea de răzbunare a lui Neemia
4	greutăți externe cauzate de Sanballat, guvernatorul Samariei, de amonitul Tobia și de arabil Gheșem lucrătorii muncesc cu sabia în mână

	rugăciunea lor de imprecăție
5	greutăți interne: politica socială a lui Neemia Neemia renunță la taxe
6	finalizarea zidurilor în 52 de zile
7	asigurarea porților cetății reîntoarcerea la Ierusalim lista celor întorși (= <i>Ezd. 2</i>)

Relatarea lui Ezdra (continuare) – *Neem. 8*

8	citirea Legii de către Ezdra înaintea poporului cult (asemănător celui sinagoga) în aer liber sărbătoarea Corturilor
9	sărbătoare de pocăință cu rugăciune de iertare
10	acceptarea Legii de către popor: respingerea căsătoriilor mixte, ținerea sabbatului, taxa pentru templu (cf. <i>Neem. 13</i>)

Neem. 11–13

11	întoarcerea în Ierusalim lista locuitorilor
12	lista preoților și a leviților consacrarea zidurilor
13	reformele lui Neemia (grija pentru leviți, ținerea sabbatului, respingerea căsătoriilor mixte)

Intenția istoriei croniste

Cronistul își propune o istorie care să plece de la

Adam și să ajungă la edictul lui Cyrus. Pentru aceasta folosește, mai ales în prima parte, genul literar al genealogiilor, după modelul codului preoțesc (P) din Pentateuh. Genealogiile atestă conștiința apartenenței la o structură coerentă și la o formă de naționalism.

Intenția istoriei croniste se poate vedea atât în ceea ce se spune, cât și în ceea ce se trece sub tăcere.

Discrepanța din *Regi* referitoare la cine l-a ucis pe Goliat (David după *1Reg.* 17; Elcanan din Betleem după *2Reg.* 21:19) este estompată prin prezumția că de fapt Elcanan l-a omorât pe fratele lui Goliat (*1Paral.* 20:5).

Sunt aduse și unele retușuri teologice. Dumnezeu nu se mai căiește că l-a ales pe Saul, iar recensământul lui David nu mai este cauzat de „mânia lui Iahve” (*2Reg.* 24:1), ci chiar de Satan (*1Paral.* 21:1); în felul acesta se legitimează pedeapsa divină, care părea destul de arbitrară în *Regi*.

Trecute sub tăcere sunt aspectele negative ale istoriei regilor:

- episodul David-Batșeba și cel cu Ahișar sunamita
- luptele dinastice: revolta lui Absalom și a lui Șeba (deci întreaga istorie a succesiunii lui David la tron *2Reg.* 9–20; *3Reg.* 1–2); se precizează însă că „s-au supus lui Solomon toate căpeteniile și puternicii, precum și toți fiii lui David” (*1Paral.* 29:24)
- apostazia lui Solomon; chiar în profeția lui Natan (*1Paral.* 17), paralela din *2Reg.* 7, nu se menționează versetul „de va greși, îl voi pedepsi Eu...” (*2Reg.* 7:14).

Leviții se bucură de o grijă deosebită. Doar ei se pot ocupa cu transportarea chivotului, iar accidentul lui Uzza

se datorează faptului că acest lucru a fost ignorat (*1Paral.* 13:10; 15:2). Obed-Edom, cel în a cărui casă chivotul a fost un timp găzduit (13:13-14) și care după *Reg.* nu avea nici o legătură cu leviții, devine la cronist levit cântăreț și ușier, din tribul lui Core descendent din Cahat (15:18.21; 26:4.8).

Și în legătură cu Templul, cronistul pune accente deosebite. El identifică Sionul, muntele Templului, cu muntele Moria al jertfei lui Isaac (*2Paral.* 3:1); prin aceasta face o legătură între perioada patriarhilor și cea a monarhiei, în sensul că jertfa lui Isaac se sublimează prin ridicarea Templului. Apoi prețul țarinii cumpărate de David de la Aravna iebusitul devine la cronist de 12×12 ori mai mare (50 sicli de argint în *2Reg.* 24:24, dar 600 de sicli de aur în *1Paral.* 21:25; în perioada persană convertibilitatea argint-aur era de aproximativ 1-12, mai exact 1-13); alegerea multiplului 12 trebuie fără îndoială pus în legătură cu cele 12 triburi. Templul se face după un model descoperit lui David de Duhul lui Dumnezeu printr-o scriere insuflată (*1Paral.* 28:11-12.19), imitând astfel pe Moise, care a construit Cortul Sfânt după model divin. La consacrarea Templului însuși Dumnezeu participă consumând sub formă de foc jertfele, lucru nementionat în *Regi* (*2Paral.* 7:1).

Jertfa lui Solomon din Ghibeon, care ridicat probleme teologice chiar în *Regi*, este menționată de cronist, însă însoțită de o explicație foarte interesantă. Prin prisma centralizării lui Iosia, orice jertfă în altă localitate afară de Ierusalim, mai ales pe înălțime, devenea ilegală. Deuteronomistul explică jertfa lui Solomon în felul următor:

3Reg. 3:2-4: „Poporul tot mai aducea jertfe pe înălțimi, căci nu era încă zidit templul numelui Domnului până în

acel timp. ³Și Solomon, care iubea pe Domnul purtându-se după legea tatălui său, a adus și el jertfe și tămâieri pe înălțimi. ⁴Deci s-a sculat și el și s-a dus la Ghibeon, ca să aducă jertfe acolo, căci acolo era cea mai mare înălțime”.

Cronistul însă are altă explicație.

2Paral. 1:3-5: „³Apoi s-a dus Solomon și toată adunarea pe înălțimea cea din Ghibeon, căci acolo era cortul cel dumnezeiesc al adunării pe care-l făcuse Moise, robul lui Dumnezeu, în pustiu. ⁴Chivotul Domnului îl adusesse David din Chiriat-Iearim la locul pe care-l pregătise pentru el David, în Ierusalim, unde-i făcuse un cort nou. ⁵Iar jertfelnicul cel de aramă, pe care-l făcuse Bețaleel, fiul lui Uri, fiul lui Hur, rămăsese acolo, înaintea cortului celui vechi al Domnului. Pe acesta îl cerceta Solomon cu adunarea”.

Pentru cronist așadar cultul înălțimilor nu este justificat în nici o perioadă, inclusiv înaintea zidirii Templului. Cortul Sfânt și obiectele lui capătă o importanță deosebită, acaparând întreg cultul de dinaintea Templului. În acest fel cronistul este un continuator al codului preoțesc.

Cultul joacă de altfel un rol central.

O altă interpretare cronistă privește domnia regilor Ozia și Manase. Lepra de care a suferit primul este explicată de cronist ca datorându-se încercării regelui de a-și asuma și privilegiile sacerdotale (*2Paral.* 26:16u). Referitor la Manase, cel considerat de către deuteronomist cauza căderii Ierusalimului în 587/6 (*4Reg.* 21:11.14; 23:26-27), cronistul crede că lunga domnie a acestuia nu se poate explica decât prin faptul că regele la un moment dat s-a pocăit cu ocazia unui prizonierat în Babilon nementionat în *Regi* (*2Paral.* 33:11-13.19). Acest lucru a oferit prilejul redactării chiar în epoca târzie a rugăciunii presupuse a regelui Manase (*Ode* 12, în Biblia sinodală

separat ca *Rugăciunea lui Manase*), practic un adaos necanonic făcut istoriei croniste.

Și în istoria lui Ezdra și Neemia se întrevăd accente asemănătoare. Relatarea despre Ezdra (*Ezd.* 7–10; *Neem.* 8) flanchează partea principală a relatării lui Neemia (*Neem.* 1–7). Prin aceasta se dă întâietate preotului Ezdra sau mai bine zis autorității religioase în fața celei politice.

ESTERA

Est. canonică

Ca și *Rut*, *Est.* aparține celor cinci suluri festive (*m^e gillōt*), fiind citită cu ocazia sărbătorii Purim.

Este un roman istoric, inserând narațiunea într-un cadru istoric cunoscut, și anume domnia regelui persan Xerxes I (485-465) (numit în text Ahașveroș, în fapt transliterarea numelui persan Hșayarša; în LXX și după aceasta în Biblia Sinodală apare Artaxerxes). Evenimentele relatate nu pot fi însă confirmate din surse extra-biblice; de aceea după opinia curentă sunt ficțiune.

A fost scrisă în sec. 3-2 îdHr.

Rabinii au contestat canonicitatea cărții, pe motiv că nu conține numele lui Dumnezeu. În Qumran este singura carte biblică neatestată prin manuscrise, poate tocmai din acest motiv. Există totuși o referire voalată la „izbăvirea și salvarea din altă parte” (*Est.* 4:14).

Adaosurile necanonice

LXX conține și niște adaosuri necanonice, cam 100 de versete inserate pe tot cuprinsul cărții. Vulgata le grupează la final, însă Biblia sinodală respectă tradiția LXX, incluzându-le chiar în text. Ele pot fi recunoscute pentru că nu sunt numerotate (astfel că versetul canonic capătă o lungime semnificativă).

1–2	Eстера ajunge regină	
	1	visul lui Mardoheu [LXX] regina Vasti refuză să fie prezentă la un banchet de-al regelui Xerxe și este alungată
	2	Hadasa (Eстера) ajunge regină Mardoheu denunță o conspirație
3–8	pericolul genocidului	
	3	Aman hotărăște masacrarea iudeilor prin decret regal decretul regal [LXX]
	4	postul iudeilor Mardoheu o roagă pe Eстера să intervină pe lângă rege rugăciunea lui Mardoheu [LXX] rugăciunea Esterei [LXX]
	5	Eстера face o invitație la ospăț
	6	Mardoheu cinstit de rege
	7	la intervenția Esterei, Aman este spânzurat
	8	prin decret regal se permite iudeilor apărarea decretul [LXX]
9–10	Purim	

	9	răzbunarea iudeilor instituirea sărbătorii Purim (14-15 adar)
	10	imnul lui Mardoheu [LXX]

Est. este prima atestare literară a **antisemitismului** (deși s-ar putea spune că încă din *Ieș.* 1 există astfel de accente). După *Est.* 3:8 iudeii sunt prizoniți doar pentru că sunt altfel decât ceilalți:

„... Este un popor risipit și împrăștiat printre popoare, prin toate țările regatului tău. Legile lui sunt deosebite de legile tuturor popoarelor, legilor regelui nu se supun și regele nu se cuvine să-l lase așa”.

O altă referire la antisemitism se găsește în *3Mac.*

Cartea vrea printre altele să fundamenteze **sărbătoarea Purim**, celebrată inițial între 14-15 adar, ulterior incluzând și 13 ca zi de post. Se oferă chiar etimologia acesteia, după care Purim este pluralul cuvântului *pūr* „sorț”, ca amintire a faptului că vizirul Aman ținuse sfat și aruncase sorți pentru a hotărî în ce lună să-i masacreze pe evrei. Purim ar fi fost inițial însă o sărbătoare ne-iudaică, un an nou preluat și de iudei. Cu alte cuvinte practica sărbătorii a precedat cartea *Est.* și nu invers.

Adaosurile necanonice cuprind textele decretelor sau rugăciunilor rostite; se remarcă prezența frecventă a numelui lui Dumnezeu, tocmai pentru a suplini lipsa din textul canonic. Pe de altă parte istoria însăși este reorientată. Dacă în textul canonic, Aman era descendent din Agag (*Est.* 3:1), aparține adică ameleciților (*1Reg.* 15:7-8), tribul nomad decretat ca dușman perpetuu al Israelului (*Deut.* 25:17-19), în textul necanonic Aman este

macedonean (*Est.* 8:12 LXX); prin aceasta se înfierează probabil comportamentul cuceritorilor macedoneni, aduși de Alexandru cel Mare, față de iudei.

TOBIT

Tobit este un israelit din tribul Neftali, deportat după căderea Samariei (722/1 îdHr.) în capitala asiriană Ninive (*Tob.* 1:10), care însă a trăit și separarea regatelor din 926 îdHr (1:4), ceea ce presupune că ar fi trebuit astfel să fi avut peste 200 de ani. În realitate cartea este o ficțiune, un roman istoric, care dorește să prezinte în cadrul istoric știut povestea unui om credincios și a fiului său. Prin aceasta *Tob.* se aseamănă cu novela lui Iosif (*Fac.* 37–50), *Rut*, *Est.*, *Iona* și *Dan*.

Cartea a fost scrisă în spațiul mesopotamian în jurul anului 200 îdHr. (nu cunoaște încă revolta macabeilor). A fost scrisă inițial în arameică sau ebraică, după cum o dovedesc fragmente din Qumran și mărturia Fer. Ieronim.

1	Tobit, iudeu exilat în Ninive, face milostenii, dar este pârât și se refugiază intervenția nepotului său Ahicar
2	orbirea lui Tobit
3	rugăciunea disperată a lui Tobit rugăciunea disperată a Sarei
4–5	Tobie, fiul lui Tobit pleacă în Media însoțit de îngerul Rafael
6	prinderea peștelui; îngerul îi arată puterile taumaturgice și apotropaice

7–10	căsătoria lui Tobie cu Sara întoarcerea în Ninive
11–12	tămăduirea lui Tobit Rafael se descoperă
13	lauda lui Tobit către Dumnezeu
14	la moartea lui Tobit, Tobie și Sara se mută în Ecbatana, iar Ninive e distrusă (612 îdHr.)

Cartea face o referire la pomana pentru morți:

Tob. 4:17: „Fii darnic cu pâinea și cu vinul tău la mormântul celor drepecți, dar păcătoșilor să nu dai”

De asemenea, cartea atestă o anghelologie mult mai dezvoltată decât în VT canonic.

Îngerul care l-a însoțit pe Tobie face parte din „cei 7 sfinți îngeri care ridică rugăciunile sfinților” (*Tob.* 12:15) și se numea Rafael.

Dan. completează panoplia numelor angelice cu Mihail (*Dan.* 10:13.21), Gavriil (*Dan.* 8:16), iar o anghelologie foarte bogată o oferă cartea *Enoh*.

De asemenea în *Tob.* apar și demoni: Asmodeu.

IUDITA

Scrierea cărții s-a petrecut în jurul anului 150 îdHr, fiind de presupus, ca și în cazul lui *Tob.*, un original arameic sau ebraic.

Iud. este tot un roman istoric ca și *Tob.*, folosind informații istorice, dar și fabulând. De exemplu Nebucadnețar nu este rege asirian, ci babilonian (sau caldeu), iar localitatea Betulia se pare că este inventată,

nefiind menționată în nici o altă sursă.

Iudit, al cărei nume înseamnă „iudeica”, adună în sine elemente ale diferitelor eroine biblice: Miriam (*Ieș.* 15), Debora și Iael (*Jud.* 4–5), femeia înțeleaptă din Abel Bet-Maaca (*2Reg.* 20:14u). Precum David pe Goliat, ea îl ucide pe Olofern cu propria lui sabie.

1–3	regelui asirian (!) Nebucadnețar i se refuză sprijinirea în războiul cu mezii de către popoarele din vest Olofern e trimis într-o expediție de pedepsire (trebuia să distrugă sanctuarele și să instituie cultul regelui)
4	israeliții cer ajutorul lui Dumnezeu
5–6	amonitul Ahior arată laudativ istoria Israelului Olofern îl alungă pe Ahior la israeliți în Betulia
7	asediul Betuliei
8–9	îndemnul văduvei Iudita rugăciunea ei către Dumnezeu
10–13	frumos împodobită, Iudita îl amăgește pe Olofern după un ospăț, Iudita îl decapitează pe Olofern, care era biruit de vin
14–15	asirienii sunt înfrânți
16	lauda Iuditei către Dumnezeu moartea Iudiei la vârstă înaintată

3EZD.

3Ezd. este face parte din grupul anaghinoscomena. Conține elemente din Istoria cronistă (de la regele Iosia la cucerirea Ierusalimului), *Ezd.* și *Neem.*

În plus sunt păstrate tradiții anecdotice (întrecerea celor 3 paji – *3Ezd.* 3–4).

1	Paștele sub regele Iosia cucerirea Ierusalimului
2	edictul regelui Cyrus începutul rezidării templului și oprirea lucrărilor
3–4	întrecerea dintre 3 paji ai lui Darius Darius înapoiază vasele sfinte
5	lista celor întorși din robie înnoirea cetății și a templului
6–7	zidirea templului Paștele
8	Ezdra în Ierusalim scrisoarea lui Artaxerxe daruri la templu; recensământ
9	alte porunci citirea legii

CĂRȚILE MACABEILOR

Bibliografie: Iosif Flaviu, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, București 1997; idem, *Antichități iudaice*, București vol. 1 1999, vol. 2 2001; Martin Metzger, *Grundriß der Geschichte Israels*,

Neukirchen-Vluyn 1994; Liviu Vâlcea, „Pagini de istorie biblică vechitestamentară: epoca Hasmoneilor”, în: *Biblie și Teologie. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Dr. Nicolae Neaga la împlinirea vârstei de 95 de ani*, Sibiu 1997, p. 143-171; Petre Semen / Ilie Melniciuc-Puică, *Nebiiim aharonim și Anaghinoscomena. Introducere și exegeză*, Iași 1997.

Situația istorică

Palestina s-a aflat sub stăpânirea persană până în 333 îdHr., când armatele macedonene sub conducerea lui Alexandru I-au învins la Issos pe regele persan Darius III. Cu excepția Samariei, Palestina se supune lui Alexandru fără luptă.

Imperiul macedonean se destramă la moartea lui Alexandru (323), fiind împărțit de către militarii acestuia, numiți diadohi. Germenii unei culturi cosmopolite, elenismul, sunt însă deja puși într-un teritoriu care cuprinde SE Europei, NE Africii, Asia Mică și o parte din Orientul Mijlociu până la Indus. Limba greacă în dialectul comun (*koine*) se impune ca limbă internațională.

În 301 Palestina intră în sfera de influență a dinastiei ptolemeilor din Egipt. În Alexandria, oraș întemeiat de Alexandru cel Mare în delta Nilului, se formează o colonie evreiască puternică, în sânul căreia începe traducerea textului ebraic în *koine*, cunoscută sub denumirea de *Septuaginta*. După tradiție Pentateuhul a fost tradus sub regele Ptolemeu 2 Filadelful, care îmbogățește astfel fondul de carte al vestitei biblioteci alexandrine. Tot din sec. 3 sunt atestate în Alexandria sinagogi evreiești.

În sec. 2 îdHr. a trăit în Alexandria filosoful evreu Aristobul; el încearcă o apropiere a iudaismului de operele grecești, arătând vechimea lui Moise în comparație cu

filosofii greci ca Pitagora, Socrate, Platon, dar insinuând în același timp și că aceștia din urmă ar fi fost influențați de primul. Aristobul inițiază interpretarea alegorică a Scripturii după modelul interpretării elenistice a operelor lui Homer sau Hesiod, interpretare care va fi dezvoltată de Filon Alexandrinul († 50 dHr.).

În 198 regele seleucid Antioh III îl înfrânge la Paneas în N Palestinei pe regele Ptolemeu V. Palestina intră sub influența dinastiei seleucide din Siria. Prin aceasta procesul de elenizare se amplifică.

Inițial, pentru că Ierusalimul i-a susținut pe seleucizi în lupta cu ptolemeii, a primit o serie de privilegii.

Antioh IV Epifanes reprezentat pe o monedă

Sub regele uzurpator Antioh IV Epifanes (175-163), este sprijinit să ajungă mare preot contra unei mari sume de bani Iason, crescut în spirit elenistic, iar fratele său, marele preot Onias este alungat. Ulterior însă Antioh IV îl înlocuiește cu Menelau, care nici măcar nu era din familia lui Sadoc, neavând deci dreptul să devină mare preot. Acesta organizează chiar în Ierusalim un *gymnasion*, o sală de antrenament fizic (în care cei care efectuau exercițiile, o făceau după moda grecească, dezbrăcați), în care se făcea simțit și cultul zeilor elenistici.

Iason își recapătă prin forță funcția de arhiereu, dar Antioh IV Epifanes cucerește Ierusalimul în 167 îdHr., confiscând tezaurul Templului și intrând în Sfânta Sfintelor, ceea ce constituia o mare profanare. El merge mai departe interzicând legea mozaică (tăierea împrejur, ținerea sabatului, sărbătorile și cultul lui Iahve) și transformând templul ierusalimitean în templu dedicat lui

Zeus Olimpianul. O statuie a lui Zeus este amplasată în templu (= „urâciunea pustiirii” *Dan.* 9:27).

Reacția se arată prin răscoala condusă de preotul Matatia din Modein alături de cei 7 fii ai săi, cărora li se alătură grupul evreilor evlavioși (hasidimii). Se poartă un război de guerilă, răsculații hotărând să lupte chiar și de sabbat. La moartea lui Matatia, conducerea revoltei o preia fiul acestuia, Iuda Macabeul (Makabi = „cel asemeni unui ciocan”) (166-160), de la care vine și numele fraților săi Macabei. El îl înfrânge pe generalul Gorgias (la Emaus) și chiar pe guvernatorul Siriei, Lisias (la Bet-Țur).

În decembrie 165 templul din Ierusalim este purificat și cu această ocazie se instituie sărbătoarea Hanuca (= „consacrare”).

În 163 regele Antioh V Eupator, însoțit de Lisias, asediază Ierusalimul, dar din cauza unor revolte în imperiu, este constrâns să încheie pace cu Iuda, abrogând interdicția legii mozaice.

Macabeii însă doresc și o independență politică și intră în conflict cu hasidimii, care erau mulțumiți cu pacea religioasă. **Din rândul acestor hasidimi se desprind în această perioadă fariseii și esenienii.**

Iuda reușește în două rânduri să-l înfrângă pe Nicanor, generalul noului rege Dimitrie I Soter, a doua oară Nicanor pierzându-și viața (bătălia de la Adasa, 161).

Pentru a-și întări pozițiile, Iuda încheie un tratat cu romanii, inamicii seleucizilor. În 160 însă își pierde viața în lupta de la Elasa. Mormântul său (fig. alăturată) se găsește în

Modein, localitatea natală.

Conducerea iudeilor este preluată de fratele lui Iuda, Ionatan (160-143), care își stabilește reședința în pustiu, la Micmaș. Ionatan știe din plin să profite de luptele dinastice ale seleucizilor. Regele Dimitrie îi permite să se întoarcă în Ierusalim, să-și fortifice templul și să întrețină trupe armate.

În 152 Ionatan este recunoscut ca mare-preot de către Alexandru Balas, pretendentul la tronul lui Dimitrie. Aceasta a adâncit prăpastia dintre hasidimi și macabei, pentru că macabeii nu făceau parte dintre sadochiți, adică dintre urmașii marelui preot Sadoc din vremea lui Solomon, singurii care aveau dreptul să preia funcția supremă religioasă.

În 150, Alexandru Balas preia regatul și-l recunoaște pe Ionatan general și conducător.

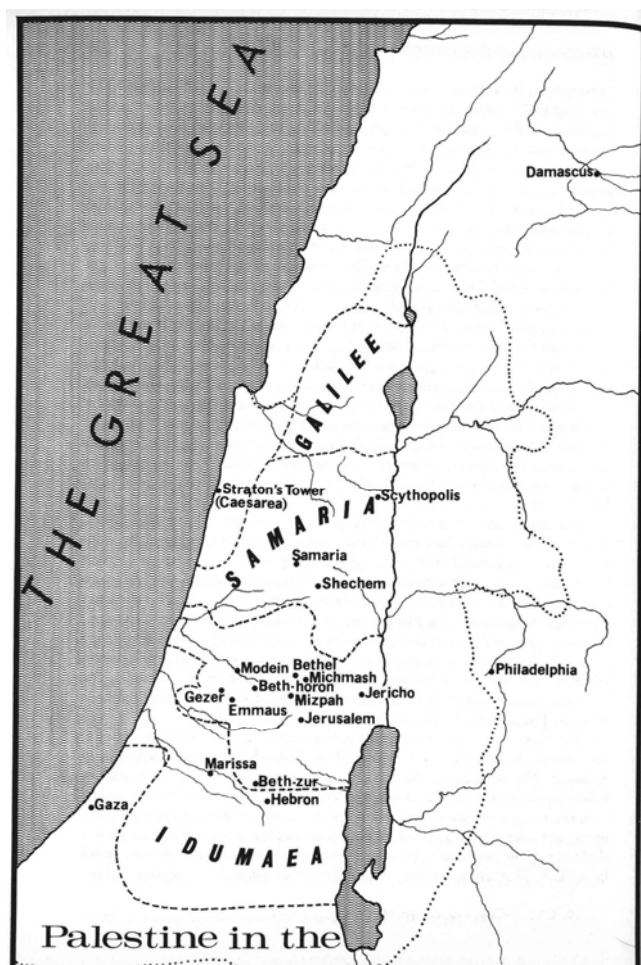
Ionatan câștigă sprijinul și celui care îl îndepărtează pe Alexandru Balas, Dimitrie II. În 145 îi face acestuia daruri, primind în schimb trecerea a 3 districte samaritene în sfera de influență a Ierusalimului (Afairema, Ramataim și Lod).

Ionatan intervine și în conflictul dintre regele Dimitrie II și un pretendent la tron, Trifon, de data aceasta de partea celui de-al doilea. Trifon însă se teme de poziția lui Ionatan și îl ia prizonier întinzându-i o cursă. Ionatan este până la urmă ucis în temniță în 143.

Lui Ionatan îi urmează fratele mai mare al acestuia, Simeon (142-134), căruia Dimitrie II îi recunoaște independența. Simeon se declară „mare preot, general și conducător al iudeilor”. În 142 seleucizii se retrag din fortăreața Acra, lăsând practic întreaga regiune iudeilor. Simeon ocupă Iafa, deschizându-și ieșirea la mare, de asemenea continuă politica tratatelor cu romanii și cu

Sparta. **Bate monedă** și declară anul accederii sale la domnie (143-2) ca începutul unei noi ere. El fondează practic dinastia Hașmoneilor. La templu pune niște plăcuțe de aramă pe care înscrie faptele macabeilor, mai ales ale sale.

În 135 Simeon este asasinat de către fiul său vitreg, Ptolemeu. Poporul însă îl recunoaște conducător pe Ioan Hircan I (134-104), un fiu al lui Simeon.

Regele seleucid Antioh VII invadează Iudeea și asediază Ierusalimul, însă se retrage din cauza pericolului partilor. Plătind o sumă de bani, lui Ioan Hircanul i se recunosc posesiunile din timpul lui Simeon.

Cucerind Medeba în Transiordania, Ioan Hircan își întinde stăpânirea și în E și SE de Marea Moartă. El cucerește și Sichemul, **distrugând templul samaritean de pe Muntele Garizim (anul 128 îdHr.)**, iar în 107, după un asediu de un an, cucerește Samaria. În sfârșit, Ioan Hircan cucerește orașele Adora și Mareșa din Idumeea, obligându-i pe idumei (urmașii edomiților) să intre în cadrul iudaismului.

Bazându-se pe o armată de mercenari, Ioan Hircan și-a atras însă oprobriul popular. Acum partidul fariseilor îl dezavuează, fapt pentru care Ioan Hircan se îndreaptă către sprijinul saducheilor. În timpul său sunt **menționate pentru prima dată textual aceste două partide religioase, fariseii și saducheii**.

La moartea lui Ioan Hircan, fiul său Aristobul își ucide mama, pe care Ioan Hircan o dorea să-i urmeze la conducere, și un frate, iar pe alți trei îi întemnițează. **Aristobul își arogă primul dintre hașmonei titlul de rege**. El supune părți din Galileea și-i include pe locuitorii uturei de acolo în cadrul iudaismului.

După moartea sa în 103, soția sa, Salomeea Alexandra îi eliberează frații din temniță și se căsătorește cu unul dintre ei, Ionatan, care-și ia numele Alexandru Ianeul.

Alexandru Ianeul (102-76) duce multe războaie, reușind să supună întreaga Palestină și Filistia. Scandalizați de modul de viață elenistic promovat, rivalii săi, cei mai importanți fiind fariseii, apelează la seleucizi. Însă aceștia sunt respinși. Alexandru se răzbună crunt pe rivali,

crucificând 800 dintre ei în Ierusalim. De asemenea, poartă lupte cu nabateii, conduși de regele Aretas.

Salomeea Alexandra (76-67) preia la moartea soțului conducerea, făcându-l mare preot pe fiul său, Hircan II. Ea se împacă cu fariseii (un ultim îndemn al lui Alexandru Ianeul înainte de moarte), promovându-i în sinedriu, ceea ce atrage însă antipatia saducheilor, care până atunci erau singurii privilegiați.

Hircan II îi urmează Salomeei pe tron (67-66), este însă depozat de coroană și de oficiul arhieresc de către fratele său, Aristobul II (66-63), sprijinit de către saducheii. Hircan II este sprijinit de idumeul Antipater, al cărui tată fusese guvernatorul Idumeei sub Alexandru Ianeu și sub Salomeea Alexandra. Antipater îl adăpostește pe Hircan II la regele nabatean Aretas, care îl asediază pe Aristobul în Ierusalim.

1	Antioh 4 Epifanes îi prigonește pe iudeii credincioși și profanează templul din Ierusalim cu statuia lui Zeus („urâciunea pustiirii”)
2	preotul Matatia din Modein și cei 7 fii ai săi declanșează o revoltă
3–9:22	Iuda Macabeul conduce revolta
	4 resfințirea Templului și sărbătoarea Hanuca
9:23–12	Ionatan consolidează puterea hașmoneilor regele seleucid Alexandru Balas îi acordă gradul de mare preot generalul seleucid Trifon îl capturează pe Ionatan și-l ucide
13–16	Simon eliberează Ierusalimul de ocupația seleucidă

	devine mare preot și etnarh al iudeilor (14:42) ucis de fiul său vitreg devine conducător fiul său Ioan Hircan
1–2:18	scrisori către iudeii din Egipt
2:19u	prefața autorului (referire la opera lui Iason din Cirene)
3	încercarea lui Eliodor de a jefui Templul
4–10:8	marii preoți iason și menelau introduc practici elenistice Antioh 4 Epifanes jefuiește și profanează Templul Iuda Macabeul declanșează revolta și resfințește Templul după moartea lui Antioh Epifanes
10:9–15:36	Iuda își consolidează poziția luptând împotriva popoarelor vecine primește permisiunea oficială a cultului iudaic îl învinge pe generalul seleucid Nicanor, care este ucis
15:37u	finalul autorului

Sărbătoarea Hanuca

Sărbătoarea Hanuca apare menționată și în NT, cu numele „sărbătoarea înnoirii templului” (*Ioan* 10:22). Cu acel prilej, aflându-se chiar în templu (v. 23), Mântuitorul rostește celebra frază „Eu și Tatăl una suntem” (v. 30), iar la acuza de hulă (v. 33), Mântuitorul interpretează *Ps.* 81:6 („dumnezei sunteți”).

Putem găsi o coincidență interesantă. Hanuca, adică

celebrarea resfințirii Templului după profanarea prin introducerea unui dumnezeu fals, oferă prilejul Mântuitorului de a Se revela El însuși ca Dumnezeu adevărat, în ciuda faptului că iudeii (ca să folosească vocabularul ioanic) Îl acuzau de profanare, tocmai pentru că Se face pe Sine Dumnezeu.

Schisma samariteană

Pe fondul deportărilor asiriene, am arătat că în regatul din nord s-a format o populație heteroclită.

Cel mai devreme la sfârșitul sec. 4 – începutul sec. 3 îdHr. (este posibil și perioada hașmoneilor) se produce schisma samaritenilor, care profită de schimbarea puterii persane cu cea macedoneană pentru a-și institui propriul sanctuar.

Practic schisma samariteană constituie rezultatul disensiunilor dintre nord și sud, care apar de exemplu la scindarea regatului lui Solomon. La revenirea din exil, samaritenii vor să fie integrați cultului iudaic și să participe la ridicarea Templului, însă iudeii îi declară impuri (*Ezd.* 4; *Neem.* 3–4). Acesta a constituit desigur punctul culminant.

Prima mențiune a sanctuarului samaritean de pe muntele Garizim este în *2Mac.* 6:2.

Ioan Hircanul distruge templul de pe Garizim în 128 îdHr.

Samaritenii nu aveau credința în nemurire (care nu se găsește exprimată în *Pentateuh*). Aveau speranță mesianică (cf. *Ioan* 4:25), dar nu o legau de casa lui David. Samaritenii îl așteaptă pe Mesia ca profetul menționat de Moise în *Deut.* 18:15-19 și îl numesc *ta'eb* „cel care restaurează”.

În NT Mântuitorul nu s-a sfiint ca iudeu să se îndrepte către samariteni. În Samaria Hristos Se prezintă ca apa cea vie în discuția cu femeia samariteancă, arătându-i că nici sanctuarul din Ierusalim, nici cel de pe muntele Garizim nu sunt necesare adevăratei închinări în duh (*Ioan* 4). De asemenea în comparație cu un preot și un levit, doar un samaritean se arată ca aproapele celui căzut între tâlhari (pilda samariteanului milostiv – *Luc.* 10).

În zilele procuratorului Coponius (6-9 dHr.) samaritenii profanează templul din Ierusalim, aruncând în timpul nopții oase umane.

Irod cel Mare se căsătorește cu o samariteancă (Maltache), încercând să diminueze astfel separarea și să-i includă în iudaism.

Ulterior, despre samariteni se menționează o încercare de a-și reface sanctuarul în anul 36 dHr. (Iosif Flaviu, *Antichități* 18:85).

În prezent samaritenii sunt priviți de către evrei ca „neamuri”.

Valoarea teologică a cărții

În *2Mac.* se menționează prima dată în mod expres crearea lumii din nimic. Trebuie remarcat că aceasta s-a produs sub influența filozofiei grecești, care-și punea problema ontologică.

2Mac. 7:28: „Rogu-te, fiule, ca, la cer și la pământ căutând și văzând toate cele ce sunt într-însele, să cunoști că din ce n-au fost le-a făcut pe ele Dumnezeu și pe neamul omenesc așijderea l-a făcut”.

În *2Mac.* se vorbește prima dată expres și de pomana pentru cei morți.

2Mac. 12:46: „Drept aceea, sfânt și cucernic gând a fost, că au adus jertfă de curăție pentru cei morți, ca să se slobozească de păcat”.

De asemenea, se reinterpretează istoria. De exemplu, se consideră că Dumnezeu nu a permis profanarea templului solomonic prin capturarea chivotului și a vaselor sfinte; ele de fapt au fost ascunse (cf. același tip de legendă și în cazul cuceririi Constantinopolului de către turci în 1453).

2Mac. 2:4-8: „⁴Și era tot în acele scrieri cum că proorocul [Ieremia], luând poruncă de la Domnul, a poruncit ca să aducă cu sine cortul și chivotul. ⁵Și ieșind la muntele în care s-a suit Moise și a văzut țara ce i s-a dat ca moștenire [mt. Nebo], Ieremia a venit acolo și a aflat loc în peșteră, și cortul și chivotul și jertfelnicul tămâierii le-a băgat acolo și a astupat ușa. ⁶Și venind unii din cei care mergeau după el, ca să însemne calea, n-au putut-o găsi. ⁷Aflând acest lucru, Ieremia i-a înfruntat și a zis că necunoscut va fi locul acela, până când va aduna Dumnezeu adunarea poporului și Se va milostivi. ⁸Și atunci Domnul va arătat acestea, și se va arăta slava Domnului și norul, precum s-a arătat și lui Moise, și precum cu slavă s-au arătat când s-a rugat Solomon să se sfințească templul”.

Istoria este interpretată ca reprezentând planul lui Dumnezeu, iar suferințele având rol moralizator.

2Mac. 6:12: „Rog dar pe cei care vor citi această carte, să nu se îngrozească din cauza acestor suferințe; ci să socotească că aceste munci, nu spre pieire, ci spre învățatură au fost neamului nostru”.

3 MACABEI

Cartea 3Mac. este apocrifă. Acțiunea se plasează înaintea celei din 1-2Mac.

Alături de Est., 3Mac. menționează pentru prima dată elemente antisemite.

1–2	regele Ptolemeu IV Philopator (222-205) dorește să intre în templul din Ierusalim la rugăciunea arhiereului, regele leșină regele hotărăște ca iudeii să fie tatuați cu semnul zeului Dionisos (iedera)
3–7	regele poruncește genocidul iudeilor mulți iudei aduși cu corabia în hipodromul din Alexandria 3 încercări de a-i zdrobi pe iudei cu elefanții la rugăciunea preotului Eleazar, elefanții îiucid pe egipteni iertarea iudeilor

CUCERIREA ROMANĂ

De situația confuză din Palestina profită însă romanii. **Generalul Pompei** îl trimite pe legatul Marcus Aemilius Scaurus în **65**, care-l detronează pe regele seleucid Antioh XIII, **punând astfel capăt imperiului seleucid**. Și Hircan II și Aristobul II apelează la Pompei în 63 pentru a-i sprijini, împotriva lui Hircan manifestându-se și fariseii, care nu doreau ca hașmoneii să mai ocupe ilegal oficiul

de mare preot.

Între timp, Aristobul II cu ajutorul nabateilor se instalează prin forță în Ierusalim. Pompei cucerește însă Ierusalimul în 63 și intra în Templu, în Sfânta Sfintelor, fapt privit de farisei ca o profanare cauzată în fond de hașmonei (cf. *Psalmii lui Solomon* 2:1-3; 8:8-13). Hircan II este instalat mare preot.

În 47 Iulius Cezar îl recunoaște pe Hircan II mare-preot și etnarh, iar pe Antipater procurator al Iudeei (în 49 Aristobul II își pierde viața). Antipater îi face pe fiii săi, Fasael guvernator în Iudeea și Pereea, iar pe **Irod** (viitorul Irod cel Mare) guvernator în Galileea.

În 44 Antipater este otrăvit, dar Irod îi câștigă în 43 încrederea lui Antonius (care stăpânea acum Imperiul Roman în răsărit), fiind numit cu fratele său Fasael tetrarhi în Iudeea. Tot pentru a-și consolida poziția, Irod se căsătorește cu Mariamne, nepoata lui Aristobul II, făcându-și astfel o legătură de rudenie cu familia hașmoneilor.

Antigon, un fiu al lui Aristobul II, cucerește însă Ierusalimul cu ajutorul parților. Îi taie urechile unchiului său, Hircan II, făcându-l inapt de preoție; Fasael se sinucide. Doar Irod reușește să fugă, ajungând la Roma și cerând ajutor militar. Irod profita astfel de faptul că Antigon se instalase în Ierusalim cu ajutorul parților, practic dușmani ai romanilor.

Astfel că în ședința senatului roman în 40 îdHr., Antonius și Octavian îl sprijină pe Irod să fie numit rege al Iudeei. În 39 Irod cucerește cu ajutor roman portul Iafō și fortăreața Masada, unde-și lăsase familia, iar în 38 Galileea. Abia în 37 guvernatorul roman al Siriei, Sosius, cucerește pentru Irod Ierusalimul, după un lung asediu. Antigon este ucis, la dorința lui Irod, care devine astfel rege al Iudeei (37-4 îdHr.). În timpul său se naște

Mântuitorul Hristos (de observat că se naște înainte de anul 4, probabil în 6-5 îdHr. [!!!], fapt explicat printr-o eroare de calcul cronologic a calendarului nostru).

ESENIENII

Bibliografie: *Manuscrisele de la Marea Moartă*, (după trad. Th. Gaster), București 2005; Theodor H. Gaster (trad.), *The Dead Sea Scriptures*, New York 1956; Florentino Gracia Martinez (ed.), *The Dead Sea Scrolls Translated. The Qumran Texts in English*, Leiden 1994; Donald W. Parry / Emanuel Tov (ed.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, I-V, Leiden/Boston, 2004-2005 [bibl. Colegiul Noua Europă]; I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, București 1963; Athanase Negoită, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, București 1993; idem, *Noul Testament și Manuscrisele de la Qumran*, București 1993; idem, „Dascălul Dreptății și cei doi Mesia din manuscrisele de la Marea Moartă”, *MB* 1962, nr. 11-12, 650-667; Ioan Baba, „Esenienii – date în legătură cu istoria, învățătura și viața lor, din sursele filoniene și în baza descoperirilor de la Qumran”, *MB* 1993, nr. 4-6, 43-57; Constantin Preda, „Josephus Flavius și așa-zisele secte iudaice”, *Anuarul Fac. de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, 3 (2003), 299-336.

Qumran

În timpul hașmoneilor, hasimidii se despart de politica oficială, într-o primă fază în 163, când doreau pacificarea situației și împăcarea cu seleucizii, pe de altă parte în 152, când dezaprobă vehement acordarea oficiului de mare preot lui Ionatan. În timpul lui Ioan Hircan deja fariseii erau clar conturați din rândurile acestor hasidimi. În aceste decenii trebuie căutată data separării esenienilor de

1. scriptorium
2. sala adunării
3. baia rituală
4. cisterne cu apă
5. turn fortificat
6. grajduri
7. cuptor pentru ceramică

cultul Templului de la Ierusalim.

Qumranul a fost doar unul dintre fiefurile eseniene, organizat după o rânduială foarte asemănătoare unei mănăstiri. De remarcat sala dedicată copierii textelor sacre

(*scriptorium*) și prezența unei băi pentru purificarea rituală.

În anul 68 romanii distrug Qumranul, însă – din fericire – esenienii își ascund manuscrisele în grotile din apropiere. Începând cu 1947 manuscrisele au ieșit la lumină.

Ideea mesianică în textele din Qumran

În textele de la Qumran **pentru prima dată termenul de Mesia este pus în legătură cu speranțele eshatologice**. Atât conceptul de Mesia, cât și speranțele eshatologice existau desigur înainte de Qumran, însă acum este atestată prima dată corelarea celor două elemente.

Însă în credința qumranienilor nu exista un singur Mesia, ci doi, unul aaronit și altul davidic, a căror activitate

este deja începută de un al treilea personaj, Învățătorul dreptății. Acesta din urmă este profetul anunțat de Moise (*Deut.* 18:18). Ca și Moise, el s-a retras în deșert (la Qumran), pentru a da o lege. Lui îi sunt aplicate profetic și alte texte din Pentateuh – cf. interpretare la *Num.* 24:17:

„Steaua este învățătorul legii care vine în Damasc...
Sceptrul este conducătorul comunității” (*CD* 7:18-19).

După era mânia de 390 de ani, când israeliții au fost dați în mână lui Nabucodonosor regele Babilonului, Dumnezeu le dă țara înapoi, ei își dau seama că au greșit; dar 20 de ani rămân orbi, căutându-și calea, după care „El (Dumnezeu) a ridicat pentru ei pe Învățătorul dreptății, ca să-i ghideze pe calea inimii Lui și ca să demonstreze epocilor viitoare ce face El unei generații care a stârnit mânia Lui, adică, unei adunări a celor care L-au trădat și s-au întors din calea Lui.” (*CD* 1:5-13). Aceasta ar plasa Învățătorul dreptății tocmai în perioada macabeilor (587 – (390+20) = 177)

Acest învățător al dreptății este prigonit, fapt evident în *Imnele qumraniene*.

„Tu [Dumnezeule] pui piciorul meu în pământul răutății și am devenit cursă pentru păcătoși, dar vindecare pentru toți, care se întorc de la păcate, înțelepciune celor simpli și înțeles neclintit pentru toți cu inimile smerite. Tu m-ai făcut o rușine și derâdere pentru cei necredincioși, dar un simbol al adevărului și al înțelepciunii pentru toți cei a căror cale e dreaptă.” (1QH 2:8-10).

În comentariul qumranit la cartea profetului Avacum, cele scrise de profet sunt interpretate ca referindu-se la învățătorul dreptății.

„Dumnezeu i-a spus lui Avacum să scrie lucrurile care urmau să se întâmple în epoca din urmă, dar nu i-a arătat când va veni și împlinirea lor. Cât privește propoziția

„încât cel care citește, să se grăbească”, aceasta se referă la învățătorul dreptății, căruia Dumnezeu i-a descoperit toate tainele cuvintelor slujitorilor Săi profeții.” (1QpHab 7:1-6).

Este identificat și un prigonitor, în persoana preotului nelegiuit.

„Aceasta se referă la preotul nelegiuit, care l-a prigonit pe învățătorul dreptății ca să-l nimicească în mânia furiei sale. În locul exilului său și pe timpul sărbătorii de odihnă, în Ziua Ispășirii, s-a arătat lor să-i nimicească și să-i înfrângă în ziua de post a sabatului odihnei lor” (1QpHab 11:4-8).

Comunitatea credea că se găsește în perioada intermediară dintre moartea învățătorului și eshaton, sfârșitul zilelor. Până atunci qumraniții se simțeau datori să se păstreze ca adevărata rămășiță din Israel și să cultive credința în învățătorul dreptății.

„Aceasta se referă la toți cei din casa lui Iuda care au înfăptuit Legea, pe care Dumnezeu îi va scăpa de casa judecății datorită strădaniei lor și credinței în învățătorul dreptății” (1QpHab 8:1-3).

La sfârșitul zilelor, (un alt?) învățător al dreptății sau un profet va veni, iar Mesia din Aaron va conduce alături de Mesia din Israel (Mesia davidic).

„În afară de acestea (toiegele lor, statutele), ei nu trebuie să întreprindă nimic, până când **adevăratul învățător** nu se ridică la sfârșitul zilelor.” (CD 6:11).

„Toți cei care intră într-un nou legământ în țara Damascului, dar apoi se leapădă și se prefac și se îndepărtează de la fântâna apelor vii, nu va fi socotit ca unul din comunitatea poporului, nici nu va fi înscris în lista ei din ziua în care învățătorul comunității a fost [sau va fi] adăugat la odihna sa (a murit) și până când **Mesiile din Aaron și din Israel** își vor prelua funcția” (CD

19:33–20:1).

„Aici este regula pentru astfel de adunări de tabără care vor exista în epoca nelegiurii, adică până când **Mesiile din Aaron și din Israel** își vor asuma iarăși funcția.” (CD 12:22–13:1)

„Nu trebuie să se îndepărteze de nici un sfat al Legii, ca să nu meargă în cerbicia inimii lor, și trebuie judecați după legile de mai înainte, căroră au început oamenii adunării să se supună, până când va veni **Profetul și Mesiile din Aaron și din Israel**. (1QS 9:10-11)

Pentru aceste timpuri eshatologice, se descrie rânduiala unui ospăț la care iau parte cei vrednici. Interesant că Marele preot (= Mesia din Aaron?) se așează primul, abia apoi Mesia din Israel; tot marele preot întinde primul mâna la pâine și la vin (1QSa 2:11-22).

Până la împlinirea acestor zile nu se precizează cât timp se va scurge. Se vorbește la un moment dat de 40 de ani,

„De la moartea învățătorului comunității până când vor fi nimiciti toți războinicii care s-au ridicat cu omul minciunii trec 40 de ani.” (CD 20:13-15).

însă nu e clar dacă moartea omului minciunii inaugurează practic timpurile eshatologice.

Athanase Negoită (în „Dascălul dreptății...”) interpretează așteptările mesianice qumranite în felul următor:

„Dascălul Dreptății istoric a fost conceput de sectă ca profetul prezis de Moise, în timp ce Dascălul eshatologic a fost salutat ca Mesia de Aaron și Ilie *redivivus*. Cât despre Mesia de Israel, regele salvator din ultimele timpuri, el nu este altul decât vlăstarul dinastiei davidice, Mesia național. Pe scurt, Dascălul istoric a fost interpretat și venerat ca precursorul celor doi Mesia.”

Comparând credințele din Qumran cu cele creștine

referitoare la Mântuitorul Hristos, A. Negoită adaugă:

„Pentru Evanghelia IV nu-i decât un singur Mesia, este Iisus din Nazaret. În ochii creștinilor, Iisus a unit în persoana Sa *munus triplex*, adică întreita funcțiune cunoscută, pe care comunitatea de la Qumran o repartizase între trei persoane: Profetul, Marele Preot eshatologic și Mesia Fiul lui David.”

NT în Qumran?

Bibliografie: José O’Callaghan, „¿ Papiros neotestamentarios en la cueva 7 de Qumrán?”, *Biblica* 53 (1972), 91-100; Camille Focant, „Un fragment du second évangile à Qumran: 7Q5 = Mc 6,52-53?”, *Revue de Théologie de Louvain*, 16 (1985). fasc. 4, 447-454; <http://thierry.koltes.free.fr/7q5.htm>.

⁵²οὐ γὰρ
συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις,
ἀλλ’ ἦν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρω-
μένη. ⁵³Καὶ διαπεράσαντες
ἦλθον εἰς Γεννησαρὲτ καὶ
προσωρμίσθησαν.

]ε[
]υτων η[
]η και τ[
]ννησ[
]θησαν

⁵²Căci nu
priceuseră nimic **de** la pâini,
deoarece inima **lor** era învârto-
șată. ⁵³**Și** trecând marea,
au venit în Ghenizaret
și au **tras** la țarm.

J. O’Callaghan identifică în 1972 fragmentul 7Q5 cu *Marc.* 6:52-53 și îl datează înainte de 50 dHr; dar pentru identificare sunt necesare omiterea cuvintelor ἐπὶ τὴν γῆν și schimbarea lui δ din διαπερασαντες în τ. C.P. Thiede în 1984 și 1985 reia studiul acestei ipoteze, considerând-o

plauzibilă. Deși există controverse în identificarea literelor nesigure (din păcate, numai 9 sunt sigure), în sprijinul teoriei lui O’Callaghan vine existența în papirus a unui paragraf (spațiu gol) care corespunde exact cu încheierea pasajului mersului pe apă (v. 52) și cu începutul pasajului vindecărilor din Ghenizaret (v. 53).

În stânga se află o fotografie a manuscrisului 7Q5, în partea dreaptă sus literele așa cum au fost recunoscute de către O’Callaghan, iar dedesubt pasajul din NT (*Marc.* 6:52-53) identificat (literele îngroșate corespund celor recunoscute).

Oricum gradul de certitudine al identificării rămâne scăzut. Cea mai prudentă evaluare situează 7Q5 în rândul fragmentelor din cărți neidentificate.

Ipoteza convertirii qumraniților la creștinism trebuie însă luată în discuție, mai ales că *Fapt.* 6:7 vorbește de convertirea unor preoți, care nu pot fi decât leviți.